

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**RAMAZAN AYININ ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNDE BİR İMKÂN OLARAK
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSA TORUK

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2024

10543605

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**RAMAZAN AYININ ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNDE BİR İMKÂN OLARAK
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSA TORUK

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2024

10543605

BEYAN

“Ramazan Ayının Çocuğun Dini Eğitiminde Bir İmkân Olarak Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	x
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

İsa Toruk

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Çocuk, ailenin mutluluğu, göz nuru ve geleceğidir. Çocuk, her şeyden önce Yüce Allah (c.c)’ın aileye verdiği bir emanettir. Çocuğun fitratındaki din duygusu şüphesiz onun karakterinin oluşumunda, milli ve manevi kodların belirlenmesinde en önemli unsurdur. Çocuğun din duygusunun korunması ve gelişiminde en büyük rol kuşkusuz aileye aittir. Çocuk önce içine doğduğu ailenin duygularını, davranışlarını ve oluşturulan dini atmosferi derinden hisseder. Çocuğun başta anne babası olmak üzere, yakınları ve çevresinin dini duyguları, davranışları ve uygulamaları onun dini gelişimde önemli rol oynarlar. Ramazan ayı bu süreçte çocuğun dini gelişimi için önemli fırsatlar sağlar. Bu ay manevi atmosferiyle, diğer aylara oranla ibadetlerin, duaların ve hayır işlerinin çoğaldığı, aile ve toplumda dini hassasiyetin arttığı kutsal bir aydır. Bu ayda, Müslüman toplumlarda yapılan ibadetlerle arınmanın yaşandığı, kötülüklerin azaldığı, iç sorgulamanın arttığı, ahlakın güzelleştiği, sevgi, güven ve dayanışmanın her yerde görüldüğü bir yenilenme ve eğitim süreci başlar. Ramazan ayı bütün yönleriyle ve özellikle dini atmosferi ile çocuklar üzerinde büyük etki oluşturur. Bu ayın oluşturduğu bu maneviyat ikliminin çocukların karakterlerinin oluşumunda en iyi şekilde değerlendirilmesi büyük önem taşır. Bu ayın manevi ikliminde çocukluk kavramının merkezde olduğu planlı ve bilinçli bir eğitim sürecinin ortaya konulması ile çocuğun mutlu ve sağlıklı bir dini gelişim gerçekleştirmesi mümkündür. Çalışmamızda Ramazan ayının sağladığı ortam ve imkânlarla çocuğun karakterinin gelişiminde, bu sürecin rastlantısal değil planlı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmamızda konunun önemi anlatılırken sadece teorik açıklamalarla yetinilmemiş Ramazan ayı etkinlikleriyle de desteklenmiştir, zira çocuklar öğrenmeyi yaparak, yaşayarak ve eğlenerek en iyi şekilde gerçekleştirirler.

Tez çalışmamın her aşamasını sabırla takip edip kıymetli tecrübelerini ve bilgilerini paylaşan ve yönlendirmeleriyle bana destek olan danışman hocam Sayın Doç.Dr. Nurullah AYDENİZ’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Çalışmamda destekleriyle yanımda olan değerli öğretmen arkadaşım Esra GÖLÇEK’e, kardeşim Elif TORUK’a ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Manevi destekleriyle güzel dualarını ve duygularını paylaşan öğrencilerime teşekkür ederim. Çalışmam süresince imkanlarından

istifade ettiğim Pendik Arif Nihat Asya Kütüphanesine, Pendik Yeni Nesil Kütüphanesine ve İSAM (İslami İlimler Araştırma Merkezi)'a ve çalışanlarına teşekkür ederim.

İsa TORUK

2024

ÖZET

RAMAZAN AYININ ÇOCUĞUN DİNİ EĞİTİMİNDE BİR İMKÂN OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Üç altı yaş dönemi çocuğun inanç gelişiminin başladığı, dini konulara yoğun bir ilgisinin görüldüğü dönemdir. Dinin bu güçlü etkisi fitrattaki inanma duygusundan kaynaklanır. Çocukta öğrenme arzusunun en yüksek olduğu ve değerlerin kazanıldığı bu dönemde dini gelişim tesadüflere değil planlı dini faaliyete dayandırılmalıdır. Çünkü bu dönem çocuğun geleceğinin, dini kimlik ve karakterinin zeminini oluşturur. Bu kritik dönemin en iyi şekilde değerlendirilmesi çocuğun gelişim özellikleri doğrultusunda uygun ortam ve şartların oluşturulmasına bağlıdır. Ramazan ayı, eğitsel özellikleriyle çocuğun manevi gelişiminde, dini ve ahlaki değerleri kazanmasında önemli fırsatlar oluşturur. Bu ayın imkânlarının dini gelişimde planlı bir şekilde değerlendirilmesi tezimizin konusunu oluşturur. Bu ay, çocuğun inanç, tutum ve davranışlar edinmesinde önemli bir rol oynar. Çünkü bu ay, namaz, oruç, zekât ve Kur'an tilaveti ibadetleriyle birey, aile ve toplumda manevi yenilenmenin gerçekleştiği, şuurlarda Allah bilincinin aktifleştiği, dini duyguların yoğunlaştığı ve dine bağlılığın somutlaşarak görünür hale geldiği bir eğitim ayıdır. Çalışmada Ramazan ayının manevi ikliminde Allah sevgisi, doğruluk, yardımlaşma, sevgi, saygı, sorumluluk, iyilik, şükür, merhamet, hoşgörü ve temizlik gibi evrensel değerlerin etkinliklerle çocuklara planlı bir şekilde kazandırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çocuğun dönemini 3-6 yaş aralığı ile sınırlandırıp fiziksel, bilişsel, psikosoyal, ahlaki ve dini gelişim özelliklerini ortaya koyarak bu çalışma hazırlanmıştır. Giriş bölümü araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, metodu, sınırlılıkları ve ilgili çalışmalardan oluşmaktadır. İlk bölümde eğitim, din eğitimi, aile, çocuğun gelişim özellikleri ve eğitimde oyunun rolü üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde Ramazan ayı ve bu ayda çocuklara kazandırılacak alışkanlıklar incelenmektedir. Üçüncü bölüm 3-6 yaş dönem çocuğuna yönelik eğlendirici ve eğitici etkinlikleri içermektedir. Üç-altı yaş dönemi oyun çağı olmasından dolayı eğlenmeyle birlikte öğrenme, merak, keşfetme duygularına hitap eden dini içerikli etkinlikler hazırlanmıştır. “Hoş Geldin Ramazan Ayı”, “Sadaka Kutusu”, “Ramazan Ayı Daveti”, “Kandil Simidi”, “Ramazan Ayı Balonları” gibi birçok eğlendirici etkinlikle çocuğun eğlenerek dini değer ve davranışları içselleştirmesi amaçlanmıştır. Alanında ilk olan bu çalışmanın çocukların dini ve manevi gelişiminde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ramazan Ayı, Okul Öncesi Dönem, Etkinlik, Kazanım.

ABSTRACT

EVALUATING RAMADAN AS AN OPPORTUNITY IN THE RELIGIOUS EDUCATION OF CHILDREN

Three to six years of age is the period when the child's faith development begins and when he/she shows an intense interest in religious issues. This strong influence of religion stems from the sense of belief in the child's nature. In this period, when the child's desire to learn is the highest and values are acquired, religious development should not be based on coincidence but on planned religious activity. Because this period forms the basis of the child's future, religious identity and character. The best use of this critical period depends on the creation of appropriate environments and conditions in line with the child's developmental characteristics. Ramadan, with its educational features, creates important opportunities for the child's spiritual development and the acquisition of religious and moral values. The planned use of the opportunities of this month in religious development is the subject of this thesis. This month plays an important role in the child's acquisition of beliefs, attitudes and behaviors. Because this month is a month of education in which spiritual renewal takes place in the individual, family and society through prayer, fasting, zakat and recitation of the Qur'an, in which the consciousness of Allah is activated, religious feelings intensify and religious commitment becomes tangible and visible. In this study, it was aimed to provide children with universal values such as love of God, truthfulness, cooperation, love, respect, responsibility, kindness, gratitude, compassion, tolerance and cleanliness in the spiritual climate of Ramadan in a planned way. For this purpose, this study was prepared by limiting the period of the child to the age range of 3-6 years and revealing the physical, cognitive, psychosocial, moral and religious development characteristics. The introduction consists of the subject, problem, purpose, importance, method, limitations and related studies. The first chapter focuses on education, religious education, family, child development characteristics and the role of play in education. In the second chapter, the month of Ramadan and the habits to be acquired by children in this month are examined. The third part includes entertaining and educational activities for 3-6 year old children. Since the 3-6 age period is the age of play, activities with religious content that appeal to the feelings of learning, curiosity and discovery as well as fun have been prepared. With many entertaining activities such as "Welcome Ramadan", "Alms Box", "Ramadan Month Invitation", "Kandil Bagel", "Ramadan

Month Balloons”, it is aimed that children internalize religious values and behaviors by having fun. It is thought that this study, which is the first in its field, will fill an important gap in the religious and spiritual development of children.

Keywords: Religious Education, The Mont of Ramadan, Preschool Period, Activity, Outcome.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
3.ARAŞTIRMANIN METODU.....	4
4.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	5
5.İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1.Eğitim	7
2.Din Eğitimi.....	9
3. Eğitim Hakkında Görüşler	11
3.1. İyimser (Optimist) Görüş.....	12
3.2. Kötümser (Pessimist) Görüş.....	13
3.3. İzafiyeci (Relativist) Görüş.....	13
4. İslam Düşüncesinde Eğitim.....	13
5. Aile ve Eğitim.....	16
6. Çocuklara Yaklaşım Tarzına Göre Aileler.....	21
6.1. Bilinçli İdeal Aile.....	21

6.2. Baskıcı Otoriter Aile.....	21
6.3. Sınırsız Hoşgörülü Aile.....	22
7. Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri.....	22
7.1. Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim.....	22
7.2. Çocukluk Döneminde Bilişsel Gelişim.....	23
7.3. Çocukluk Döneminde Ahlaki Gelişim.....	28
7.4. Çocukluk Döneminde Psikososyal Gelişim.....	32
7.5. Çocukluk Döneminde Dini Gelişim.....	37
8. Çocukların Gelişiminde Oyun ve Etkinliğin Rolü.....	44
8.1. Çocukların Gelişiminde Oyunun İşlevi ve Önemi.....	44
8.2. Çocukların Gelişiminde Etkinliğin Amacı ve İşlevi.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

RAMAZAN AYI VE DİN EĞİTİMİ

1. İbadet Ayı Olarak Ramazan.....	49
1.1. Kur'an Ayı.....	50
1.2. Oruç Ayı.....	51
1.3. Namaz Ayı.....	52
1.4. İtikâf Ayı.....	52
1.5. İnfak Ayı.....	53
2. Ramazan Ayında Çocuklara Kazandırılacak Alışkanlıklar.....	54
2.1. Abdest Almak ve Namaz Kılmak.....	54
2.2. Sahur ve İftar Yemeğine Katılmak.....	57
2.3. Oruç Tutmak	59
2.4. Dua ve Şükür Etmek.....	60
2.5. Kur'an-ı Kerim Okumak ve Mukabeleye Katılmak.....	63
2.6. İnfak ve Yardımlaşmada Bulunmak.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RAMAZAN AYI ETKİNLİKLERİ

1. Ramazan Ayı Etkinlikleri.....	71
1.1. Hoş Geldin Ramazan.....	73
1.2. Ben Oruçluyum Rozeti.....	75
1.3. Ramazan Ayı İftar Daveti.....	77
1.4. Abdest Almayı Öğreniyorum.....	78
1.5. Cami Ziyareti.....	81
1.6. Sadaka Kutusu.....	83
1.7. Zekât.....	85
1.8. Ramazan Ayı Paylaşmaktır.....	88
1.9. Allah'ın En Güzel Hediyesi.....	90
1.10. Sofra Kuralları.....	92
1.11. Ramazan Ayı Takvimi	94
1.12. Bayram Ziyareti.....	96
1.13. Hazine Avı.....	98
1.14. Harf Saklambacı.....	100
1.15. Ramazan Bayramı Kutlama Kartı.....	102
1.16. Ramazan Ayı Fotoğrafları.....	105
1.17. Ramazan Ayı Balonları.....	107
1.18. Kandil Simidi.....	109
1.19. Ramazan Ayı İstişaresi.....	111
1.20. Ramazan Ayı Temizliği.....	112
1.21. İftar Hazırlığı.....	114
1.22. Ramazan Pidesi.....	116
1.23. Kadir Gecesi.....	118
1.24. Ramazan Ayı Tiyatrosu.....	121
1.25. Ramazan Ayı Çocuk İftarı.....	123
1.26. Dua Okuma Etkinliği.....	124
1.27. Ramazan Ayı Boyama Etkinliği.....	126

1.28. Çocuklarla Teravih Namazı.....	128
1.29. Ramazan Ayı Kitap Fuarı.....	130
1.30. Ramazan Bayram Hazırlığı.....	131
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA.....	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Hoş Geldin Ramazan Panosu.....	73
Şekil 3.2. Ben Oruçluyum Rozeti.....	75
Şekil 3.3. İftar Davetleri.....	77
Şekil 3.4. Abdest Almayı Öğrenme.....	78
Şekil 3.5. Abdestin Alınışı.....	79
Şekil 3.6. Camiyi Tanıma Etkinliği.....	81
Şekil 3.7. Sadaka Kutusu.....	83
Şekil 3.8. Zekat Yardımı.....	85
Şekil 3.9. Dayanışma ve Paylaşma İbadeti Olarak Zekât.....	87
Şekil 3.10. Ramazan Ayı Gıda Yardımı.....	88
Şekil 3.11. En Güzel Hediye Kur'an-ı Kerim.....	90
Şekil 3.12. Sofra Adabı.....	92
Şekil 3.13. Ramazan Ayı Takvimi.....	94
Şekil 3.14. Ramazan Bayram Ziyareti.....	96
Şekil 3.15. Hazine Avı Oyunu.....	98
Şekil 3.16. Elifba Harfleri.....	100
Şekil 3.17. Ramazan Ayı Kutlama Kart Çalışması.....	102
Şekil 3.18. Ramazan Bayramı Kutlama Kartı	102
Şekil 3.19. Kutlama Kartı Etkinlik Çalışması.....	104
Şekil 3.20. Ramazan Ayı Fotoğrafları.....	105
Şekil 3.21. Ramazan Ayı Balon Etkinliği.....	107
Şekil 3.22. Kandil Simidi Etkinliği.....	108
Şekil 3.23. Ramazan Ayı İstişaresi.....	111
Şekil 3.24. Ramazan Ayı Temizliği.....	112
Şekil 3.25. İftar Hazırlığı Etkinliği.....	114
Şekil 3.26. Ramazan Pidesi.....	116
Şekil 3.27. Kadir Gecesi Hikâyesi.....	118
Şekil 3.28. Ramazan Ayı Tiyatro Etkinliği.....	121

Şekil 3.29. Çocuk İftarı Etkinliği.....	123
Şekil 3.30. Dua Okuma Etkinliği.....	124
Şekil 3.31. Boyama Etkinliği.....	126
Şekil 3.32. Teravih Namazı.....	128
Şekil 3.33. Ramazan Ayı Kitap Fuarı.....	130
Şekil 3.34. Ramazan Bayram Alışverişi.....	131

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

A.g.e. : Adı geçen eser

A.g.m. : Adı geçen makale

A.g.t. : Adı geçen tez

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDVY: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

AÜİF: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

İFAV: İlahiyat Fakültesi Vakfı

C. : Cilt

S. : Sayı

s. : Sayfa

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Ter. : Tecüme eden

Yay. : Yayınlar, yayıncılık

t.y. : Tarih yok

v.b. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

s.a.v: Sallallahu aleyhi ve sellem

r.a. : Radıyallahu anhu

c.c. : Cella Celaluhu

Hz.: Hazreti

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Hiçbir şey bilmeyen bir varlık olarak dünyaya gelen insan, tabiatında bulunan merak ve öğrenme arzusuyla daha ilk anlardan itibaren çevreye uyum sağlamaya başlar. Bu süreç ömür boyu devam etmekle birlikte en kritik zaman dilimlerinden birini kuşkusuz ilk çocukluk evresi oluşturur. Zira insanın hayatı boyunca öğrendiklerinin çok önemli bir kısmı ilgili evrede edindiği bilgi, beceri, tutum ve davranışlardan ibarettir. Bir başka açıdan bakıldığında çocukluk aynı zamanda kişiliğin büyük oranda inşa edildiği dönemi ifade etmektedir. Bu nedenle 3-6 yaş aralığı diğer tüm gelişim alanları kadar dini gelişim ve din eğitimi için de belirleyicidir.

İlk çocukluk evresi bireyin dış etkiye en açık olduğu süreci tanımlamaktadır. Bu durum çocuğun içinde bulunduğu çevreyi, daha açık bir ifade ile etkileşimde olduğu bireyleri öne çıkarmakta ve sorumlu tutmaktadır. Zira çocuklar gözlemleyerek taklit ederek ve rol model alarak öğrenirler. Bu nedenle aile ortamını doğal bir eğitim kurumu olarak görmek ve değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda da anne babanın değer yargıları, inançları, öncelikleri, üslubu, tutum ve davranışları çocuğa direkt etki eden ve onu şekillendiren birer faktör olduğu söylenebilir.

İslam dini açısından değerlendirildiğinde anne babaların evlatlarına karşı yerine getirmeleri gereken maddi, manevi ve eğitsel birçok sorumluluğu olduğu görülmektedir. Bunların başında öncelikle kız erkek ayrımı yapmamak gelmektedir. Bunun yanında doğan çocuğa güzel bir isim vermek, iki yaşına kadar süt ile beslemek, ilgi ve sevgiden mahrum bırakmamak, genel olarak maddi ihtiyaçlarını karşılamak anne babanın temel sorumluluklarıdır. Ancak asıl sorumluluğun eğitsel olduğu bir gerçektir. Bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de “Ey iman edenler kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyun”¹ şeklinde ifade edilirken benzer şekilde Hz. Peygamber (sav) de “Hepiniz çobansınız ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz.”² beyanında bulunmuştur.

¹ Kur'an-ı Kerim, Tahrîm 66/6.

² Komisyon (2013).*Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.392.

Anne babaların çocuklarına karşı dini sorumlulukları aynı zamanda bir eğitim sorumluluğudur. Bu sorumluluk formal ve informal bir şekilde yerine getirilmektedir. Aile içi eğitim söz konusu olduğunda ve erken çocukluk dönemi esas alındığında öne çıkan eğitim şeklinin ağırlıklı olarak informal olduğu da bir realitedir. Ebeveynler farkında olsa da olmasa da aile ortamında bir eğitim süreci yaşanmaktadır. Belki anne babalar çoğu kez bunun farkında bile değildirler. Oysaki aile içindeki her iletişimin ve etkileşiminin bir eğitici etki taşıdığı muhakkaktır. Bu iletişim ve etkileşimin anne baba ile direkt çocuk arasında olmasına da gerek yoktur. Eşlerin kendi aralarındaki veya diğer çocuklarıyla olan etkileşimleri bu etkileşiminin farkında olan herkes için benzer etkiye sahiptir. Bu durumun karşımıza çıkardığı önemli bir kavram da örtük öğrenmedir. Yani aile içinde farkında olarak ya da olmayarak plansız, gelişigüzel birçok öğrenme gerçekleşmektedir ve insan hayatında daha çok etkiye sahip olan da genellikle bu şekilde gerçekleşen öğrenmelerdir. Burada belirleyici olan anne babaların şahsiyetleridir. Daha açık bir ifade ile anne babaların inançları, değer yargıları, alışkanlıkları, uyuştukları tutum ve davranışları, öncelikleri, hem kendi aralarındaki ilişki biçimi hem de evlatları ile olan ilişkileri birer eğitim unsurudur. Tıpkı bir süngerin bulunduğu ortamdaki sıvıyı içine çekmesi gibi çocuklar da içinde bulundukları aile ortamının içeriğini çekip alırlar. İşte burada dini eğitim açısından önemli olan anne babaların sahip olduğu dini duyarlılık, yerine getirdikleri dini ritüeller ve gerek kendi aralarında gerekse çocukları ile olan ilişkilerinde verdikleri dini mesajlardır.

Gerek bireysel gerekse toplumsal olarak dini duyarlılığın, ibadetleri uygulama yoğunluğunun arttığı ve manevi bir atmosferin oluştuğu zaman dilimlerinden biri kuşkusuz Ramazan ayıdır. Zira Ramazan ayı İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'ın indirilmeye başlandığı ve farz kılınan Ramazan orucunun tutulduğu bir ay olmasıyla Müslümanlar için mübarek bir zaman dilimidir. Bu ayda tutulan oruçlar, sahur ve iftar yemekleri, okunan mukabeleler, verilen fitre ve zekât, kılınan teravih namazlarıyla tam bir ibadet iklimi oluşturulmaktadır. “Bu iklimi çocukların dini eğitimlerinde bir fırsata dönüştürmek mümkün müdür?” sorusu çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı çocuğun dini gelişiminde Ramazan ayının önemli bir imkân ve fırsat olduğunu ortaya koymaktır. Çocuğun 3-6 yaş döneminin özelliklerini tespit ederek Ramazan ayının kendine özgü ritüellerinden hareketle çocuğa dini değerlerini nasıl verilebileceğini tespit etmeye çalışmaktır. Bunu gerçekleştirirken de bilimsel veriler göz önünde bulundurulacaktır. Şüphesiz dini kavramaların çoğunun soyut olması konuyu daha çok hassaslaştırmaktadır. Bu kavramların çocuğa nasıl öğretileceği, eğitimde nasıl bir yol izleneceği, hangi konunun ne kadar ve nasıl anlatılması gerektiği meseleleri üzerinde durularak iyi bir eğitim süreci planlaması da amaçlanmaktadır.

Erken çocukluk döneminin din eğitimi içinde en hassas dönemlerden biri olduğu gerçeğinden hareketle bu dönemin çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için de Ramazan ayının önemli bir fırsat olduğunu görmekteyiz. Çocuklar Ramazan ayında İslam'ın değerlerini tanıma fırsatını daha fazla bulmaktadır. Çünkü İslam dininde Ramazan ayı müminlerin hayatlarında önemli değişimin olduğu ve diğer aylarda olmayan özellikleriyle farklılık oluşturan kutsal bir zamandır. Ramazan ayı çocuklara bakan yönüyle ibadetlerin, dini duygu ve değerlerin somutlaştığı bir zamandır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in hatimlerle okunduğu, bir ay boyunca sahur ve iftarlarla oruçların tutulduğu, teravih namazlarının kılındığı, iftar misafirlerinin ağırlandığı, zekât ve fitrelerin verildiği Ramazan ayı çocukların ibadetlere en fazla yaklaştığı zaman olur. Çocuklar için Ramazan ayı İslam'ın temel değerlerinin sergilendiği ve keşfedilmesi için hazırlanmış açık hava labaroutarı işlevini görür. Çocuklar, bu ayın manevi ikliminde din, kültür ve ahlak değerlerini tanıma, anlama ve bu değerlerle bütünleşme fırsatını elde ederler. Ramazan ayı ikliminde sevgi, güven ve huzurlu bir aile ortamında çocuk ilk önce anne babayı modelleyerek karakter inşasına başlamaktadır. Ramazan ayında müslüman toplumlarda yaşanan din ve kültür değerlerinin kodları öncelikle aile tarafından çocuklara aktarılır. Çocuklar güzel duygularla birlikte inancın temelini atarken, çevrelerinde gördüklerini taklit ederek dini içselleştirirler. Çocukluk ruhu ile İslam'ın ruhu bu mübarek ayda buluşmuş olur.

Okul öncesi dönem çocuğu doğal yapısı ile meraklıdır, keşfedicidir, hareketlidir, enerji doludur ve bu dönemde eğlenmek çocuğun en temel ihtiyaçlarından biridir. Çocuklar bu potansiyellerini etkinliklerle gerçekleştirirler. Etkinliklerin ve oyunların çocuğun hem fiziksel

hem de ruhsal yönü için gerekli olup kişiliğinin gelişiminde önemli işlevleri vardır. Çocuğun dini gelişim sürecinde zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal yönlerden zengin içerikli etkinliklerin önemi büyüktür. Bu tez çalışmamızda eğitim ilkeleri ışığında Ramazan ayının oluşturduğu manevi atmosferi fırsat bilerek çocuklara dini değer, tutum ve davranışları kazandırmak amacıyla etkinlik hazırlamak amaçlanmaktadır. Zira Ramazan ayı, içinde önemli dini değerleri taşıyan ve her yıl bütün inananların coşkuyla kutladığı bir ibadet ayıdır. Ramazan ayının içerdiği bu ahlaki ve dini değerlerin çocuklar için bir fırsata dönüştürülmesi bilinçli her ebeveynin görevidir. Erken çocukluk döneminde bu “kutlu zaman”ın eğitsel yönüyle değerlendirilmesi çocukların kişiliğinin oluşumu için de büyük önem arz eder. Hayati bir önemle Ramazan ayı ve çocuk birlikteliği bireyin inşasında bir dönüm noktası olur. Sorumluluk bilinci taşıyan her mümin anne baba, çocuğun gelişim süreçlerini bilir ve ona hangi değeri, ne zaman ve nasıl verebileceğinin muhasebesini yapar.

Ramazan ayı içerdiği zengin dini unsurlarla çocuklar için bir inanç, bilgi ve kültür okuludur. Ramazan ayının içerdiği değerler, bunları bilen ve yaşayan rol modeller, rehberler (anne baba, akrabalar, öğretmen ve çevre) tarafından çocuklara doğru zamanda, doğru araçlarla ve yöntemlerle verilmelidir ki bu çalışmanın amacı da bunu planlı bir faaliyete dönüştürmektir.

Akademik camiada ilk çocukluk dönemi ve inanç konusunu ele alan çalışmalar oldukça yenidir. Bu konu üzerine yapılan çalışmalar Batı dünyasında oldukça fazla olmasına karşın ülkemizde ancak son yıllarda bilimsel çalışmalara konu olmuştur. İlk çocukluk dönemi özelinde Ramazan ayını din eğitimi açısından ele alan bir çalışma yapılmamıştır. İlk olması yönüyle bu çalışmanın ilgili alanda önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

3. Araştırmanın Metodu

Bu tez çalışması nitel araştırması değeri bağlamında literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal bilimlerde alanındaki araştırmalarda sıkça kullanılan bu yöntem insan fenomenlerini ortaya koymayı amaçlar. Gerek bireysel gerekse toplumsal olay ve olguları anlamada farklı bakış açıları sunmayı hedefler. Nitel araştırma iyi bir rapor hazırlayarak fenomenin tanımlandığı bir araştırma türüdür. Araştırmada tanımayı, anlamlandırmayı ve olgular arasında ilişkileri “kavramsal çözümleme ve nitel verilerle” sağlar. Nitel araştırma öncelikle “Nasıl” sorusunun ve açık uçlu sorularının yoğun olduğu bir araştırmaya türüdür.

Olayların ve durumların kendi içinde anlam bütünlüğünün olduğu bu araştırmada nesnel bir genellemeye ulaşmak amaçlanmaz.³ Bu yöntem bir amaç doğrultusunda dökümanların toplanarak, incelenerek, araştırılarak ve analizi yapılarak gerçekleştirilen bir bilimsel araştırma çalışmasıdır. Dokümanlar olaylar, olgular, olmuş veya oluş sürecine devam eden hadiselerin bilgilerini içeren belgelerdir. Araştırmacı dokümanlarla araştırma konusunu tasvir eder. Araştırma konuları için araştırmacıyı en doğru kaynaklara ulaşma gerekliliği vardır. Bu yöntem temelde öncelikle yapılacak araştırma konusu hakkında bilgilerin bir araya getirilmesine ve değerlendirilmesine dayanır. Bu yöntemde ikinci önemli husus toplanılan bu bilgiler doğrultusunda daha önce olmayan problemlerin bilgilerine ulaşmak ve ulaşılan bu bilgilerle yeni bir model ortaya koymaktır.⁴

Çalışma kapsamında eğitim kitapları, din eğitim kitapları, din eğitimi tez çalışmaları, din psikolojisi kitapları, çocuk psikolojisi kitapları, yerli ve yabancı makaleler, eğitim dergileri, ansiklopedik çalışmalar, videolar incelendi ve bu çalışmalardan istifade edildi. Çalışmada özellikle İslam'ın temel kaynakları olan Kuran-ı Kerim ve hadislere başvuruldu.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çocuğun gelişim sürecinde farklı dönemlere değinilmekle birlikte temelde ilk çocukluk dönemi olan 3-6 yaş aralığı dikkate alınarak çalışma planlanmıştır. Dolayısıyla çalışma ilk çocukluk dönemiyle sınırlanmıştır. İlgili dönem çocuğuna aktarılması hedeflenen dini ve ahlaki değerler de haliyle ilk çocukluk dönemi bireyinin gelişim özelliklerine uygun bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Allah (c.c), Kur'an-ı Kerim, dua, namaz, infak, merhamet, sevgi ve saygı, paylaşma, şükür, temizlik, sorumluluk, cami, kitap gibi kavram ve değerler ele alınmıştır.

5. İlgili Çalışmalar

“Ramazan Ayının Çocuğun Dini Eğitiminde Bir İmkân Olarak Değerlendirilmesi” adını taşıyan çalışmamız, Ramazan ayını bir eğitim mektebi olarak ele almaktadır. Bu ayı bir eğitim mektebi olarak tasarlarken de odak noktası çalışmanın sınırını teşkil eden ilk çocukluk

³ Rüştü Yeşil (2022). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri, Remzi Y.Kıncal (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, s. 58-60.

dönemidir. Din Eğitimi alanında okul öncesi dönem kapsamında Ramazan ayını konu edinen bir çalışma yoktur. Bununla birlikte, okul öncesi döneme odaklanan çalışmalar mevcuttur. Bunlardan biri Asiye Fatma TATAR'ın “Okul Öncesi Eğitimde (5-6 Yaş) Hoşgörü Eğitimi” adlı yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada okul öncesi eğitim programlarında çocuğun gelişim özelliklerine göre hoşgörü eğitiminin dini, ahlaki ve kültürel unsurlarla zenginleştirilerek verilmesi anlatılmıştır. Hoşgörü eğitiminin çocuğun hem bireysel hem de sosyal yönden sağlıklı, saygılı ve güçlü bir karakter kazanmasında önemi üzerinde durulmuştur. Bir diğer çalışma ise Ayşe UYSAL tarafından hazırlanan “Okul Öncesi Dönemde Çocuğa Doğruluk Kavramının Kazandırılması” adlı tezdır. Uysal, bu çalışmanın birinci kısımda çocuk eğitimi ve doğruluk kavramını detaylı olarak ele almıştır. İkinci bölümde ise okul öncesi dönemde din eğitimi ve doğruluk değerinin ilişkisi işlenmiştir. Diğer bir çalışma ise Tuba GÜL'ün üç bölümden oluşturarak hazırladığı “4-6 Yaş Dönemi Çocuklarda Merhamet Eğitimi” adlı tezidir. Bu tez çalışmasında çocuğun fiziksel, dilsel, bilişsel, duygusal ve dini gelişim özellikleri üzerinde durularak merhamet eğitimi işlenmiştir. Çalışmada merhamet değerinin çocuğun hayatında önemine değinerek, bu değerin çocuğa nasıl aktarılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada Ramazan ayı gibi önemli fırsatları barındıran bir ayın çocukların din eğitiminde bir imkan olarak değerlendirilebileceğini ortaya koyacağımız gibi bu alana da dikkat çekeceğimize inanmaktayız. Bu açıdan bakıldığında çalışmamızın alanında önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

⁴ Z. Arslantürk (1995). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İFAV, s.67-68.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1. Eğitim

Eğitim, çocukların toplum hayatında yerlerini alabilmeleri için gerekli bilgi, beceri, teknik, kültür ve ahlak anlayışı edinmelerini sağlayan eğitime işi ve sürecidir. Kişinin belli bir yetisini geliştirmek amacıyla yapılan çalışmaların tümüdür.⁵ Eğitim, bir toplumun değerlerini yeni nesle aktarması ve toplumda kültürel mirasın sürekliliğini sağlamada yapılan bütün çalışmalardır. Eğitim ile yeni nesil, toplumun değerlerini, normlarını alır ve yorumlar. Daha sonra bunları bir sonraki nesle aktararak toplumun varlığını koruma altına almaya çalışır ve bunu yaparken bireyin varlığını yok etmez, onu tanır ve korur.⁶ Eğitim, bireyin davranışlarında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir.⁷

Eğitimin tanımında yer alan “bireye istendik davranışlar kazandırma” ifadesinde istendik davranışların neler olduğu, neye göre belirlendiği ve bunları kimlerin belirlediği gibi sorular akla gelmektedir. Bu eğitimin bir tanımı yapılabilse de çok farklı yorumlarının olabileceğini gösterir. Eğitimin içeriğinin sorgulanmasını zaruri kılar. Çünkü bütün toplumların eğitim anlayışları ve amaçları aynı değildir.⁸ Bu durum toplumların eğitim anlayışlarında ve faaliyetlerinde farklılıkları kaçınılmaz kılar. İnsan diğer varlıklardan farklı olup onun kendine özgü bir yapısı vardır. İnsan dışındaki varlıklar belirli ve sınırlı özelliklere sahipken, insanın varlığı ise çok boyutlu, zengin ve karmaşık bir yapıdadır. Bu özelliklerin değerlendirilmesi ve aktifleştirilmesi insanın kendi elindedir.⁹ İşte insanın değerini ve potansiyelini ortaya koymasını sağlayan güç eğitimidir. Eğitim insan için gerekli bir süreçtir. Eğitim olmadan insanın kendine özgü güçleri fark edebilmesi ve bunları davranış haline getirmesi zordur. İnsanın eğitimden

⁵ A. Doğan (2013). *Büyük Türkçe Sözlük*, s.1730.

⁶ Eğitim kavramı farklı anlamalar yüklenilen, oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bunlardan ikisi: ‘Enstrümentalist’ ve ‘Özgün’ yaklaşımlardır. Eğitimde ‘Enstrümentalist’ bakışa göre çocuklar yetişkinlerin kültürünü geleceğe taşıyan araçlardır. Bu anlayışta çocuk değerleri geleceğe aktarmak için yetiştirilmesi gereken bireylerdir. Buna göre çocuklar eksik varlıklar olup, bu eksiklikler yetişkinler tarafından giderilmelidir. Bu yaklaşımın öncüleri olarak Locke ve Rosseau’dur. ‘Özgün’ bakışta çocuklara hiçbir araçsal amaç yüklenmez. Çocuk geleceğe yönelik taşıyıcı değil, özgünlüğü korunacak bir birey olarak değerlendirilir. F. Kayadibi (2015). *Din Eğitiminde Kalite*. Dem Yayınları, s.128.

⁷ C.Tosun (2005).*Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem, s.19.

⁸ İ.Aydoğan (2024). *Eğitim ve Paradigma*. Harf Yayınları, s. 94.

isteği, maddi manevi ihtiyaçlarını karşılamada kendisine rehberlik etmesidir. Her insan sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarmak, kullanmak ve geliştirmek ister. Eğitim insana bu potansiyelin değerlendirilmesinde gerekli olan şartları hazırlar ve bireyin hem ruhen hem de bedenen sağlıklı olmasını sağlar. İnsanlığın eğitimden isteği, toplum olarak yaşamını sürdürebilmesi için insan varlığını güce çevirerek bunu kullanmadır. Toplum insanları eğitimle kendine bağlar ve insanların yabancılaşmasına engel olur.¹⁰

Kant, insanın sahip olduğu yeteneklerin gelişmesinin doğal ve aşamalı olması gerektiğini söyler. Kant, eğitim ile ilgili olarak nesillerin birbirini etkilemesi üzerinde durur. Her toplum kendisinden sonra gelecek kuşağı eğitir. Bu eğitim süreci ile daima daha iyiye gitme vardır. İnsanın gelişmesi ve mükemmelleşmesinin arkasında eğitim vardır.¹¹ İnsanın varlığını ortaya çıkarması, duygu, düşünce ve ahlaki gelişimini gerçekleştirebilmesi ancak eğitimle mümkündür. Ülken, eğitimin rolünü ruh ve karakteri şekillendiren ve insanlara temel değerleri kazandıran bir süreç olarak tanımlar. Öğretimin insana bilgiyi kazandırdığı, bilginin ise değerlerden bir değer ve kafanın ruhtan bir parça olduğunu söyleyen Ülken, eğitim faaliyetinin öğretimi de kapsadığını ifade eder.¹² Gazzali, eğitimin önemini hem bireysel hem de sosyal açılardan ele alır. İnsanların biraraya gelerek oluşturduğu toplumda sınıflar arasında çıkar, menfaat ve çekememezlik gibi sebeplerden ötürü çatışmaları kaçınılmaz gören Gazzali bu duruma karşı bireyleri bir ahlak düzeninde eğitmenin gerekliliğini belirtir. Gazzali, çocuğun sosyalleşmesinde en önemli unsur olan eğitimin misyonunu değer bilincini taşıyan bireyleri yetiştirme olarak görür.¹³

Milletler geleceğini korumak ve güvence altına almak isterler. Eğitim milletlerin varlığını korumada en güçlü araçtır. Milletler en büyük yatırımı eğitime ayırarak geleceğe daha güvenle bakarlar. İyi bir eğitimle sağlıklı, ahlaklı, inançlı, bilinçli ve özgür insanlar yetişerek güçlü toplumun temelleri atılır.

Eğitim, kişilik gelişiminde ve sosyalleşmede en etkili kurumdur. İnsan sosyal bir canlı olarak dünyaya gelir ve içinde doğduğu toplumda benliğini oluşturur. Birey içinde doğup büyüdüğü çevrede birçok devlet kurumuyla karşı karşıya kalır. Bu kurumlar bireyin

⁹ M.Günay(2021). *Eğitim Felsefesi*, Çizgi Kitapevi, s. 70.

¹⁰ G. Gül (2004),“Birey Toplum Eğitim ve Öğretmen”. *Hasan Ali Yücel Eğitim Dergisi*, C1,S.1, s.224.

¹¹ Günay, age, 71.

¹² H. Ziya Ülken(2022). *Eğitim Felsefesi*. Doğubatı, s.11.

¹³ Gazzali (1975). *İhyâ-u Ulumi'd- Din*, (Çev.) Ahmed Serdaroğlu, Hikmet Neşriyat, C.3, s. 165-166.

toplumsallaşmasını sağlayarak onu insanlarla bütünleştirir. Şüphesiz bireyi bu süreçte en çok etkileyen kurum eğitimidir. Her devlet, yönetimi altında olan insanları eğitim yoluyla yetiştirmeyi amaçlar. Devletler toplum bütünlüğünü korumak, bunu geleceğe taşımak için eğitimi her yönüyle kontrol eder ve güçlendirirler. Toplumun canlılığını sağlayan inanç, ahlak, sanat ve kültür değerleri eğitim aracılığıyla bireye aktarılır. Eğitim çocukta hem kişilik hem de toplum bilinci oluşturur.

Eğitim, toplumda farklı kanallarla gerçekleşen çok yönlü bir eylemdir. Birey, hayatının her aşamasında eğitim süreci içinde yer alır. Hem formel eğitim hem de informal eğitimin birlikte uygulanmasıyla toplumla uyumlu bireyler yetiştirilir. Devlet, varlığını koruma adına farklı kanallarla değerleri gelecek nesle aktararak topluma saygılı, sosyal hayata uyumlu ve başarılı bireyler yetiştirmeyi hedefler. Ortak milli bir kimlik oluşturma ve bunu bütün topluma yayma adına kurumlar sürekli çalıştırılır.

2. Din Eğitimi

Çocukta inanç ve maneviyat insanın doğumundan itibaren başlar ve bir hayat boyu devam eder. İnsanın beş duyu ile algıladığı varlıklar sınırlı iken, onun psikolojik ihtiyaçları sınırsızdır. İnsanın diğer canlılarda da olan yeme, içme, barınma ve üreme gibi temel ihtiyaçları dışında soyut ve manevi ihtiyaçları da vardır. İnsanın yeme, içme, uyku, barınma vb. ihtiyaçları karşılanmadığında hasta olması kaçınılmazdır. Bunun gibi insanın kutsala veya yüce bir kudrete inanma ihtiyacı görmezden gelinirse, beynin soyut düşünce üreten yapısında bozulmalar olur. İnsanın inanma ihtiyacı yok sayıldığında insan korku, güvensizlik ve çaresizlik ile belirsizlik içinde kalır.¹⁴ Buna karşın “her şeye gücü yeten, beni tanıyan, gücü sınırsız, kalbimden geçenleri bilen, bana hayat veren ve beni koruyan bir güç var.” diye düşünen insan ruhunu zihinsel bir sığınağa kor ve insan ruhu huzur içinde olur. Kutsala inanan insan, anlamakta ve başa çıkmakta zorlandığı hadiselerle karşı güven ve teselli kaynağı bulur.¹⁵

Psikoloji, biyoloji ve nöropsikoloji gibi alanlarda yapılan araştırmalarda din duygusu ve maneviyatın insanın doğasından ayrılmaz nitelikler olduğu görülür. Din duygusunun insanda bir

¹⁴ N.Tarhan(2009). *İnanç Psikolojisi*. Timaş, s.21- 22.

¹⁵ Nevzat Tarhan, age, s.22.

yüce kudrete sığınma ve onunla iletişime geçme arzusu olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.¹⁶ İnsan bu yönüyle öz varlığında inanma duygusunu taşıyan özel bir varlıktır. Kur'an-ı Kerim'de "O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah (c.c.) insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah (c.c.)'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."ayet örnekleminde insan fitratında din duygusunun varlığına ve insanın manevi yönelişine vurgu yapılır.¹⁷

Çocuğun fitratında yer alan dini, manevi duygular ve potansiyelin gelişimini sağlamak, bu duyguları güçlendirmek, bilinçlendirmek ve eylemler üzerindeki etkisini anlamlandırmak gerekliliği vardır. Çocuğun manevi ve dini gelişiminde bu önemli görevi din eğitimi karşılar ve bu çocuk hayatında önemli bir ihtiyaçtır.¹⁸ Din eğitimi, eğitimden ayrı düşünelemeyen bir alandır. İnsanın doğuştan getirdiği inanma ihtiyacını geliştiren, ona ilahi kuralları tanıtan ve bu kurallar doğrultusunda kişinin yaşamına yardımcı olan bir alandır. Din eğitimi insana kendisini ve Yüce Allah (c.c.)'ı tanıtan, O (c.c.)'nın rızasına uygun güzel ahlak ile yaşama yollarını gösteren, insana dünya ve ahiret mutluluğu sağlayan bir eğitim alanıdır.¹⁹ Din eğitimi temelde çocuğa Allah (c.c.) inancını, hayatın önemi ve değerini, insanın sıradan bir varlık olmadığını, doğru ahlak ve karakter ile faydalı bir insan olmanın yollarını gösterir. Ruh ve beden bütünlüğünü koruyarak insana dengeli yaşamayı öğretir. Hayatın belli prensiplerle yaşanılmasını ve bu prensiplerin hayata nasıl aktarılacağını öğretir. Sosyal hayatta uyumlu, insanlara, tabiata ve diğer varlıklara saygılı olmayı öğretir.²⁰ Din eğitimi çocuklara hayata entegre olabilecek şekilde bir toplumun milli, manevi ve kültürel değerlerini, davranış şekillerini çocukların doğal gelişim süreçlerini dikkate alarak onların anlayacakları yöntemlerle anlatır. Çocukları, iradelerini, ideallerini, temel değerler istikametinde geliştirerek onlara yön verir.²¹

Okul öncesi dönem din eğitimi çocuğun sonraki yıllarında dinin ve dini kavramların anlaşılmasına kaynaklık eder. Din eğitiminin çocuklar için güçlü bir etki oluşturması öncesinde çocuklar için uygun ortam ve şartların hazırlanması gerekir. Bunlar: 1-Çocukların güven ortamı içinde büyümeleri 2- Çocukların hayal gücünün ve zihinsel gelişimlerinin desteklenmesi 3-

¹⁶ H. Meydan (2015). *Din Eğitiminde Manevi Boyut*. Dem Yayınları, s. 88.

¹⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Rum 30/60

¹⁸ Hasan Meydan, age, s. 74.

¹⁹ G.P. Ağırakça(2019). *Çocuğumun İman Gelişimin Nasıl Destekleyebilirim?*, Gülsüm Pehlivan Ağırakça ve Arife Gümüş(Ed.), *Ailede Din Eğitimi*. Yekder Yayınları, s.80.

²⁰ H. Ayhan(1997). *Din Eğitimi ve Öğretim*. İFAV, s. 71-72.

²¹ Halis Ayhan, age, s. 75.

Çocukların tabiatla olan ilgilerinin sağlanması ve geliştirilmesi 4- Çocukların manevi ve dini duygularının şiir, masal, hikâye ve oyun v.b etkinliklerle desteklenmesi 5- Çocukların diğer insanlara saygı duymasını sağlamak 6- Çocuklara öncelikle dini değerleri yaşayan bir model ve yaşanan bir ortam oluşturmak²² olarak ifade edilebilir.

Din eğitiminin önemli temel amaçları vardır. *Kendisini tanımak*: Çocuğa öncelikle kendisini tanımayı öğretmektir. İnsanın kim olduğunu, niçin ve kim tarafından yaratıldığını öğretmek. Yüce Allah (c.c.)'ın insanı yaratılış gayesini öğretmek, dünyanın ve yaşamın amacının ne olduğu bildirmek. *Fıtratı Korumak* : İslam fıtratı ile doğan çocuğu korumak ve onun olumsuz etkenlerden ve kötülüklerden muhafaza etmek. *İyi bir insan yetiştirmek* : Çocuğun dini ve ahlaki değerlerle yetişmesini, hayatını ilahi değerler istikametinde yaşayarak salih bir mümin yetiştirmektir. *Kabiliyetleri tanıtmak* : Çocuk fıtratında yer alan kabiliyetleri çıkarmak ve bunlara istikamet vermektir. Yüce Allah (c.c.) insanı yaratmış ve ona akıl, irade, anlama, bilme ve sevmeye gibi bir çok kabiliyetler ve duygular vermiştir. Bunların bilinmesini ve kullanılmasını sağlamaktır.²³ Çocuk için din eğitimi onun gelişim özellikleri, zihinsel, sosyal, duygusal ve bilişsel süreçler ihmal edilmeden icra edilmelidir. Eğitim, çocuğun kişiliğini oluşturmak, sahip olduğu potansiyeli ortaya koymak, maddi ve manevi değerleri sahiplenmesini sağlamak için en temel gereksinimdir.²⁴

3. Eğitim Hakkında Görüşler

Eğitim, çocuğun doğumuyla başlayıp onu hayata hazırlayan ve çocuğun hayatının her aşamasında kesintisiz devam eden uzun bir süreçtir. İnsan dünyaya gelir gelmez diğer insanlarla iletişimi başlar. Doğumla birlikte insanda sosyalleşme süreci de başlamış olur. Bu süreçte aile ve toplum bireyi kendisine ait bir üye yapmaya çalışır. Çünkü toplumun varlığını koruması ve devam ettirmesi buna bağlıdır. Eğitim aile ve toplum ile birlikte durmaksızın bireyin hayatında

²² M. Selçuk(1993).*Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. TDVY, s.93

²³ M.Faruk Bayraktar(1989). *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*. İFAV, s. 9-10.

²⁴ İnsanın hayatında maneviyatın çok önemli bir yeri vardır. Fıtratında inanma duygusuyla doğan insan bu duyguyu yaşamak ve dışa vurmak ister. İnsanın inanma ihtiyacına bağlı olarak onun dinin özünü, temel unsurlarını, iman ve amel yönünü tanıması, öğrenmesi ve yaşaması en temel haklardandır. Din sadece kendisi ve inandığı Tanrı arasında olan bir duygu değildir. Din davranışlarla, ahlakla ve yaşamakla ortaya konur. İnanç hürriyeti bireyin en temel hak ve hürriyetlerindendir. Her birey dinini öğrenme ve dini eğitim hakkına sahiptir. K. Göz (2006). *İslam'da ve Milletler Arası Belgelerde Hürriyetler*, Aysu Ofset, İstanbul. s.108-110.

devam eder. Eğitim, bireyin hayatını, kişiliğini ve değerlerini şekillendirmesi ile büyük önem taşır. Bu, büyük düşünürlerin üzerinde durduğu önemli konuların başında gelir. Felsefe ve ahlak kitaplarında eğitimin gerçekten insan karakterini değiştirip değiştiremeyeceği, insanda olan kötülükleri giderip gideremeyeceği hep tartışılmıştır. Gerçekten eğitim insanı değiştiriyorsa bu ne ölçüde olur? İnsan eğitimle değişir mi? gibi soruları düşünürler irdelemiş ve farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Temelde bu fikirler: İyimser (Optimist) Görüş, Kötümser (Pessimist) Görüş ve İzafiyeci (Relativist) Görüş olmak üzere 3 grupta incelenir.

3.1. İyimser (Optimist) Görüş

Bu görüşü savunanlar, çocukların yetiştirilmesinde eğitimin rolünün ve etkisinin güçlü olduğunu savunurlar. Eflatun (M.Ö.427-347) eserlerinde ideal devletin ancak eğitimle mümkün olabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte Eflatun, eğitimin gücünün sonsuz olduğuna da inanmaz. O, insanların soylu veya soysuz olarak doğduğunu düşünür. Soysuz olanları eğitmek mümkün iken onları üstün bir insan yapmanın imkânsız olduğunu söyler.²⁵

Aristo, J. Locke, J.J. Rousseau, Erasme, Plutarch, Descartes, Pastalozzi ve Salzman gibi Batılı filozoflar insan ruhunu her verileni almaya yatkın olan Tabula-Rasa'ya benzetmişlerdir. Bu düşünürler, enstrümentalist bir bakış açısıyla insanın ekin ekilecek tarla gibi olduğunu söylemişlerdir. J.Locke, insanlar arasında olan farkı meydana getiren temel etkenin eğitim olduğunu söylemiştir. Locke, eğitimin asıl gayesi çocuğu olumsuz duyguların ve kötü tutkuların etkisinden kurtarmak, onu liberal bir devletin iyi bireyleri olarak yetiştirmektir, der. Çocukların zihni 'boş bir levha' gibi olduğundan büyükler tarafından çocuklar yetiştirilmelidir.²⁶

Rousseau ise insanın doğuştan gelen ve doğası gereği iyi bir varlık olduğu düşüncesinden yola çıkarak natüralist bir anlayış ortaya kor. Çocuk toplum içinde özünü kaybetmemelidir. Ona göre eğitimin öncelikli hedefi, toplumun olumsuzluklarına karşı çocuğu korumaktır. Toplumdan önce bireylerin gözetilmesi önemlidir, iyi ve demokratik toplumun varlığı öncelikle ahlaklı bireylerin varlığıyla mümkün olur. Çocuğun ilk on iki yılı toplumun bireyi olması yönünde yetiştirilmelidir.²⁷ Ünlü Türk bilgini Farabi de insanın eğitimle

²⁵ M.Faruk Bayraktar, age, s. 20.

²⁶ M.Faruk Bayraktar, age, s.21.

²⁷ Fahri Kayadibi, age, s.129.

değişeceğini şu sözüyle ifade eder: “Yaratılış yönünden eksik olanlar, bir işte eğitildikleri zaman, üstün yaratılışa olup da, o konuda eğitilmeyenlerden daha üstün olurlar.”²⁸

3.2. Kötümser (Pessimist) Görüş

Eğitim, bu görüşe göre bir takım geçici değişimlere sebep olsa da gerçekte kalıcı bir etki oluşturmaz. Bu görüşü savunanlar karakterin doğuştan olduğunu ve eğitimle değişimin mümkün olamayacağını savunurlar. İyi doğan iyi, kötü doğan ise kötü kalacaktır. Kant ve Voltaire bu görüşü savunurlar. Schopenhaur, her insanın doğuştan bir karakteri olduğunu ve eğitimin karakteri değiştiremeyeceğini, ama kabiliyetlere yön verebileceğini söyler. Doğuştan iyi olan bir insan, çevre şartları kötü olsa da bu insan kötü olmaz. İtalyan bilgin Lombroso, Kriminal Antropoloji (Adli Antropoloji)²⁹ ile insanların soylarından dolayı canî, suçlu ve kötü olduğunu ispata çalışmıştır. Bu görüş daha sonraki çalışmalarla ilmi değerini yitirmiştir.³⁰

3.3. İzafiyeci (Relativist) Görüş

Bu görüşü savunanlar eğitimin mutlak manada etkili olduğunu iddia etmezler. Eğitimin tamamen etkisiz olduğunu da kabul etmezler. Eğitimin insanda olan bazı özellikleri değiştirebildiğini; ama her şeyi değiştirmesinin de mümkün olmadığını söylerler. Fransız düşünürlerden Ribaud ve Clapared bu düşüncüyü savunanların başında gelir. Bu görüşü savunanlar temelde eğitimin etkili olduğunu ifade ederken, insanda olmayanı veremeyeceğini söylerler.³¹

4. İslam Düşüncesinde Eğitim

İslam düşünce sisteminde eğitim anlayışına öncelikle “Kendisinde şüphe olmayan, yol gösterici”³² olan Kur’an-ı Kerim ve Hz.Peygamber (sav)’in sünneti kaynaklık eder. Kur’an-ı

²⁸ M.Faruk Bayraktar, age, s. 21.

²⁹ 1971’de Amerika’da Amerikan Adli Bilimler Akademisinin alt bilimi olarak çıkmış bir bilim dalıdır. Özellikle ikinci Dünya Savaşı sonrasında toplu ölümler bu alanın gelişmesini sağlamıştır. Biyolojik antropolojinin yöntemlerini kullanarak ve genetik biliminden yararlanarak kimliklendirme amacıyla kayıp insanların kemilerini inceleyen bilim dalıdır. Bu çalışmada insanın kökeni, sağlık bilgileri, ırkı, meslek bilgileri ve insanın kişiliği hakkında bilgilere ulaşır. A.Sevim Erol (2022). Adli Antropoloji, [Erişim: 12.07.2023, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/adli_antropoloji]

³⁰ M.Faruk Bayraktar, age, s. 23.

³¹ M.Faruk Bayraktar, age, s. 24.

³² Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/ 2.

Kerim insanlığa gönderilmiş bir eğitim öğretim kitabıdır.³³ Kur'an-ı Kerim'den sonra Hz.Peygamber (sav)'in söz, davranış ve takriri olan sünnet gelir. Hz.Peygamber (sav), vahiy aldıktan sonra Kur'an ayetlerini anlatmış, açıklamış ve eğitim öğretim faaliyetlerini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir.³⁴ Hz.Peygamber (sav) bir hadisinde “Ben muallim (öğretmen) olarak gönderildim.”³⁵ buyurarak eğitim öğretim misyonuna dikkatleri çekmiştir.

İslam düşüncesinde çocuk saf, günahsız ve fitrat ile dünyaya gelir. Fitrat her çocukta şifrelenmiş ilahi bir pusuladır. Çocukta var olan Allah (c.c.)'ın varlığını, iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış anılayabilme yeteneğidir.³⁶ Çocuk tertemiz duygularıyla dünyaya gelen ve anne babaya verilmiş ilahi bir emanettir.³⁷

İslam inancında aile kurmak fitri bir duygudur. Her çocuk bir ailede dünyaya gelir ve hayata başlar. Çocuk için aile onun ana karakterinin şekillendiği yerdir. Aile çocuğun geleceğinde rol oyanayan en önemli kurumdur. Her çocuk, sevgi, şefkat ve merhamet ile çevrili bir aileye ihtiyaç duyar. Bu duygularla büyüyerek çocuk varlığını ve değerini hisseder. Hayata, tabiata ve insana daima pozitif duygularla bakar. Ailenin çocukla olan bağı o çocuğun geleceğini belirlemede en önemli etkindir. Eğitimin ilk gerçekleştiği müessese olan ailenin çocuğun gelişiminde olumlu ya da olumsuz büyük tesiri vardır. Çocuğun aileden aldığı eğitim ve kültürü daha sonra değiştirmesi imkânsız olmasa da bu oldukça zordur. Çocuk, ailede toplumun dinini, kültürünü, örf ve adetlerini öğrenir. Aileler toplumun değer yargılarını genellikle çocuklar fark etmeksizin onlara aktarırlar.³⁸

Çocuk bulunduğu ortamda öncelikle görüleni ve yaşananı öğrenir. Ailesi ve çevresi iyi bir ahlakla yaşıyorsa, çocuk bu ortamda iyiliğe, kötü bir ahlakla yaşıyorsa çocuk kötülüğe

³³ Kur'an-ı Kerim düşünme, bilme ve okuma eylemlerine yüzlerce ayetlerinde işaret eder. Kur'an-ı Kerim'de 350 ayette insanın kendisini bilmesine vurgu vardır. 50 ayette yeryüzünü incelemeye teşvik, 750 ayette bilim, eğitim ve öğretime vurgu, 65 ayette aklı kullanma ve 25 ayette cehaletin kötülüğüne dair mesajlar vardır. F. Kayadibi (2001). “İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, s.33.

³⁴ Kur'an-ı Kerim. Mâide 5/ 67.

³⁵ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.2, s.297.

³⁶ H.Emin Sert(2004). *Kuranda İnsan Tipleri ve Davranışları*. Bilge Yayın., s.37- 40.

³⁷ Gazzali, *İhyâ-u Ulumi'd- Din*, C.3, s. 165.

³⁸ H.Yılmaz(2001). “*Yaygın Din Eğitim Kurumları ve Toplumsal Barış*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(2), s. 335-337.

doğru yönelir. “Allah sizi annenizin karnından hiçbir şey bilmezler olarak yarattı.”³⁹ ayeti çocukların içinde bulundukları ortamın etkisinde kaldıklarını göstermektedir. “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne ve babasının tesiri ile Yahudi, Hristiyan veya Mecusi olurlar.”⁴¹ hadisi ile her çocuğun ebeveyn tesirinde kaldığını ve onların inancı ile şekillendiği vurgulanır. “Ey iman edenler, nefsinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyunuz.”⁴⁰ ayetinde öncelikle anne babaya çocukları her türlü kötülüğe karşı korumaya dair bir uyarı vardır.

İslam düşüncesinde çocuk merkezli bir eğitim ile onun gelişimi sağlanır. Çocuğun kabiliyetleri gözardı edildiğinde yapılanlar faydalı olmayacaktır. “Çocuktan hareket” ilkesi⁴¹ ile önce çocuğun kim olduğu, özellikleri, düşünce ve ruh yapısı bilinmelidir. Hz.Peygamber (sav)’in “İnsanlara akıllarının erdiğince hitap ediniz.” hadisinde bireyin zihin yapısı ve temel kabiliyetlerinin önemine işaret vardır.

Çocuk eğitimi üzerinde önemle duran Gazzali⁴², eserinde ruhi eğitim için fazilet, adalet, sevgi, acıma, iyilik, kötülük ve şecaat gibi dini ve ahlaki değerleri öne çıkarır. Bunların öncelikle çocuğa öğretilmesini gerekli görür. Beden eğitiminde ise çocuğun spor yapmasının ve oyun oynamasının gerekliliği üzerinde durur. Gazzali, oyunun çocuğun zihinsel gelişiminde faydalı olduğunu ve çocuğun oyunsuz bırakılmasının doğru olmadığını söyler. Altı yaş civarında çocuğa temel ibadetlerden bahsedilmeli ve bazı ibadetleri öğretmeye başlanmalıdır. Çocuğun hatalarına karşı sabır ve şefkatle yaklaşılmalıdır. Çocuğa karşı kesinlikle baskı ve şiddetten uzak durulmalıdır. Gazzali’ye göre eğitimin amacı çocuğun özünü (fitrat) koruyarak çocuğun kendisini gerçekleştirme imkanını sağlamaktır. Eğitimden asıl gaye çocuğun Yüce Allah (c.c.)’ı tanımasını ve sevmesini sağlayarak O (c.c.)’na iyi bir kul olmasıdır. Eğitim ile amaçlanan asıl gaye kişinin “kamil insan” olması, bilgilenmesi, dünyanın ve maddenin esiri olmayıp özgürleşmesidir. Çocuk böylelikle hem dünyada hem de ahirette gerçek mutluluğa erer.⁴³

³⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Nahl 16/68.

⁴⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Tahrîm 66/6.

⁴¹ B. Bilgin(1991). *İslam ve Çocuk*. DİB, s.126.

⁴² Çağın büyük alimi İmam-ı Gazzali “Eyyühel Veled” adlı çalışmasına çocuk ismini vermiş ve bu kitabını çocuklara ithaf etmiştir. Bkz.İmam Muhammed Gazzali(1970).Hüccetü’l İslam İmam-ı Gazzali’nin Eyyühel Veled Tercümesi, Selami Münir(Der.), Dizerkonca Matbaası, İstanbul.

⁴³ Gazzali, *İhyâ-u Ulumi’-d- Din*, C.3, s. 168-169.

5. Aile ve Eğitim

Aile,⁴⁴ meşru bir şekilde aynı çatı altında yaşayan, maddi, manevi, sosyal ve ekonomik meselelerde birlikte hareket eden, çekirdeğini yetişkin bir erkek ve kadının kurduğu temel sosyal birimdir.⁴⁵ Aile toplumun özü olup, temelde aile hayatını devam ettirme ihtiyacıyla bir araya gelen erkek ve kadın tarafından kurulmuş bir yapıdır. Aile karşılıklı sevgi, saygı ve huzur ile kurulup cinsel arzuların kontrolünü, çocukların büyütülmesini ve neslin devamını sağlayan bir kurumdur.⁴⁶

Aile, insanlık tarihiyle başlayan, önemini sürekli koruyan ve varlığını tarih boyunca devam ettiren en güçlü sosyal yapı olmuştur. Ailenin konumu, toplumların geleceğinin belirleyicisidir.⁴⁷ Devletler, medeniyetler ve dinler aile kurumuna büyük önem vermiştir. Çünkü aile toplumun çekirdeği olmuş, insanlar ilk olarak bu kurumda şekillenmeye başlamıştır. Aile, değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında temel rolü oynayan en önemli kurumdur. Bundan dolayı toplumsal değerlerin korunması ve toplum bütünlüğünün sağlanmasında en büyük rol aileye aittir.⁴⁸

Milli, manevi ve ahlaki değerlerin öğretilmeye başlandığı ilk yer olan aile, bireyin kişiliğinin oluşmasında en önemli müessese olmuştur. Çocuk burada edindiği birikimlerle geleceğinin temellerini atacaktır. Bundan dolayı anne baba öncelikle temel eğitsel prensipleri öğrenerek ve bunları uygulayarak çocuğunu en iyi şekilde yetiştirebilir. Aile, çocukta olan potansiyelleri tanır ve bunların gelişmesine öncülük eder. Çocuk sahip olduğu kabiliyetlerle hayatı tanıma gayreti içine girer. Ailede hayat yolculuğuna başlayan çocuğun öncelikle anne babası ve yakınları çocuğa ilk rehber ve rol model olurlar. Çocuğun kendisini ve hayatı tanımasında, yeteneklerini görmesinde, kendisine güvenen ve saygı duyulan bir birey olmasında ailenin rolü büyüktür.⁴⁹ Aile, çocuğun kabiliyetlerini geliştirmede uygun ortamı oluşturamadığında, çocuk yeteneklerinin farkına varamamakta ve kendisine güvenemeyen bir

⁴⁴ Aile sözcüğü insanlığın varlığı ve devamı için önemli bir terimdir. İnsan birey olarak varlığını bu kurumda önce hisseder, kimliğini ve karakterini bu kurumda kazanır. Toplumun örf, adet, gelenek ve inancı öncelikle ailede öğrenilir. Bu yönüyle milletler aile kurumuyla devamlılığını sağlarlar. Aile, bireyin ahlaki, dini ve kültürel değerleri uygulamalı olarak öğrendiği, içselleştirdiği ve bunları yaşam tarzına dönüştürdüğü bir kurumdur. K. Göz (2020). “Kınalızade’nin Aile Ahlakına Bakışı” *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, s. 13-14.

⁴⁵ R. Doğan(2021). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10.sınıf*. Gezen Yayınları, s. 74.

⁴⁶ J. Fichter(2002). *Sosyoloji Nedir*, (Çev.) Nilgün Çelebi. Anı Yayınları, Ankara, s. 64.

⁴⁷ N. Subaşı (2014). *Din Sosyolojisine Giriş*. Dem Yayınları, s 218.

⁴⁸ G. L. Gutek(2014). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (Çev.) Nesrin Kale, Ütüpyo Yayınevi, Ankara, s. 219.

bireye dönüşmektedir. Rol model ihtiyacı ihmal edilen çocuğun ise özdeşleme gibi en temel gereksinimi gözardı edilmiş olur. Bu durum çocukların hem maddi hem de manevi dünyasında olumsuzluklara sebebiyet verir.

Burke, toplum kültür ve geleneğinin insanların yaşayarak tecrübe ettiği başarılarından oluştuğunu söyler. Ona göre insan davranışlarında toplumun kurumlarıyla olan etkileşimin önemi büyüktür. İnsan davranışları, toplumda düzenli işleyen kurumların sistemli çalışmasıyla gelişir. Toplumda bu kurumlar ne kadar sağlıklı olursa birey karakteri de buna bağlı olarak o oranda güçlü olur.⁵⁰ Şüphesiz bu kurumların başında öncelikle aile gelir. Owen, insan karakterinin oluşumunda içinde bulunulan çevre ve topluma dikkati çekmiştir. Düşünür, insanın sağlıklı gelişimini ve güçlü karakterinin oluşumunu çevre ve toplum şartlarının iyileştirilmesine bağlar. O, bireylerin içinde yetiştikleri toplum ahlakını aldıklarını söyler. Toplumda baskı ve şiddet hâkimse birey bu baskıcı şiddet ortamını benimser. Toplum paylaşımcı ise birey de paylaşımcılık; toplum bencil ise bireye bencillik hâkim olur. Owen, insan karakterinin oluşumunu büyük oranda bir toplumun sosyal ilişkilerine bağlar. O, ahlaklı ve iyi bir insanın ancak ahlaklı, iyi bir aile ve toplumla yetişebileceğine inanır.⁵¹ İnançlı, merhametli, paylaşımcı, çalışkan ve sevgi dolu bireyler ancak bu vasıflara sahip bir çevrede yetişebilir. Buna göre insanın karakteri, içinde yetişilen toplum tarafından belirlenir.

Okul öncesi döneminin din eğitimindeki hayati öneminden dolayı aile kurumunun sağlam temeller üzerine kurulması gerekir. Ülkede aileyi zaafa uğratan olumsuzluklara karşı mücadele edilmesi büyük önem taşır.⁵² Toplumda yer alan olumsuz etkenlerle ailelerdeki çatışmalar, dağılmalar ve boşanmalar sevgi ve şefakatten yoksun çocukların sayısını gün geçtikçe arttırmaktadır.⁵³ Sağlıklı ailelerden yoksun olarak milli, manevi ve dini değerlerine

⁴⁹ R. Ege.(2021).Ailede Din Eğitimi, Recai Doğan &Remziye Ege(Ed.).*Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, s.359-360.

⁵⁰ Gerald L. Gutek, age, s. 218.

⁵¹ Gerald L. Gutek, age, s.236.

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2020). 2020 yılında boşanma olaylarından 124 bin 742 çocuk etkilendi. Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2020 yılında 135 bin 22 çift boşanırken 124 bin 742 çocuk velayete verildi. Boşanma davaları sonucu çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verildiği görüldü. Çocukların velayetinin 2020 yılında %75,8'i anneye, %24,2'si babaya verildi. Velayete verilen çocuklara 18 yaş altı çocuklar ile 18 yaş üstü engelli çocuklar dahildir.

[Erişim: 01.10. 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-Istatistikleri-2020-37211>]

⁵³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri(2021). 2021 yılında boşanma olaylarından 165 bin 937 çocuk etkilendi. Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2021 yılında 174 bin 85 çift

yabancı büyüyen çocuklar hem kendileri hem de toplum için olumsuzluklara sebebiyet verecektir.⁵⁴ Müslüman aile bütünlüğünü korumak bütün inananlar için kutsal bir görevdir. Çünkü dinin muhafazası ve millet bütünlüğünün sağlanması ancak güçlü ailelerle olur.⁵⁵

Kur'an-ı Kerim'de aile insanların kurduğu ilk kurum olarak geçmektedir. “Ey insanlar! Sizi tek bir kişiden yaratan, ondan eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkekler meydana getiren Rabbinize karşı, sorumluluğunuzun bilincinde olun.”⁵⁶ Toplumun kendisinden neşet ettiği aile kurumu Kur'an-ı Kerim'de üzerinde durulan en önemli konuların başında gelir. Yüce Allah (c.c.) insanları iki farklı cinsiyette yaratmış, aile kurmaları içinde onlara aralarında sevgi, saygı, sadakat ve merhamete dayalı bir bağ lütfetmiştir. Çünkü bu duygular bir ailenin devamını sağlayan güçlü unsurlardır. Ailede bütünlüğün sağlanması ve bunun devam ettirilmesinde sevgi büyük önem arz eder.⁵⁷ Anne, baba ve çocuklar arasında manevi bir bağ olan sevgi (muhabbet, hub) kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de farklı türevleriyle yetmiş iki yerde geçmesi bu duygunun önemini ayrıca gösterir.⁵⁸ Kur'an'da yer alan Yüce Allah (c.c.)'ın isimlerinden biri de “El-Vedud”dur.⁵⁹ Bu ismin bir anlamı: “Eşler arasında ve ailede sevgiyi var edendir.” Sevgi ailenin ve toplumun bütünlüğünü sağlamada büyük bir güçtür.⁶⁰ Sevginin korunumu ailede daha çocuk doğmadan önce başlar. Bu güçlü duygu ebeveyn ve çocuklar arasında kesintisiz olarak devam eder. Öyle ki bu sevginin bir tezahürü olarak anne babanın

boşanırken 165 bin 937 çocuk velayete verildi. Boşanma davaları sonucu, çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verildiği görüldü. Çocukların velayetinin 2021 yılında %76,1'i anneye, %23,9'u babaya verildi..

[Erişim: 01.10. 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>]

⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Evlenme ve Boşanma İstatistikleri(2022). 2022 yılında boşanma olaylarından 180 bin 592 çocuk etkilendi. Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2022 yılında 180 bin 954 çift boşanırken 180 bin 592 çocuk velayete verildi. Boşanma davaları sonucu, çocukların velayetinin çoğunlukla anneye verildiği görüldü. Çocukların velayetinin 2022 yılında %75,7'si anneye, %24,3'ü babaya verildi.

[Erişim: 01.10.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1>]

⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, “Tarihçe”. Türkiye’de aile kurumunu destekleme yönünde 1989’da kurulan Aile Araştırma Kurumu, 2004’de Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Kadın haklarını korumak için 1990’da kurulan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2004’te yeniden yapılandırılmıştır. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2011’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmıştır. 2018’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. 2021’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması gerçekleştirilmiştir.” [Erişim: 01.10. 2023, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>]

⁵⁶ Kur'an-ı Kerim. Nisâ 4/1.

⁵⁷ Kur'an-ı Kerim. Rum 30/21.

⁵⁸ S.Uludağ(2005). “Muhabbet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.30, s.386.

⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Hûd 11/90, Buruc 85/14.

⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Rûm 30/21, Meryem 19 / 96.

yaşlılığında, çocukların onlara karşı hassasiyet göstermelerine bir uyarı olarak: “Onlara öf bile demeyiniz!”⁶¹ uyarısı vardır.

Kuran-ı Kerim, getirmiş olduğu ilkelerle aile kurumunun önemini ortaya koyarken bireyi anne, baba ve çocuk olarak ayrı ayrı ele almıştır. Kıssalarda yer alan ebeveyn ve çocuk diyaloglarında daima karşılıklı sevgi, saygı, merhamet ve şefkate dayalı bir üslup vardır. Nitekim insan sevildiği ve huzurlu bir ortamda duygularını özgürce paylaşabilir. Sağlıklı bir ailede anne, baba ve çocukların özgür bir şekilde düşüncelerini baskı olmaksızın ortaya koyabilmeleri önemli bir davranıştır. Eşlerin aile için birlikte karar almaları ailenin devamı ve mutluluğu için önemle üzerinde durulan bir konudur.⁶² Çocukların ailede sağlıklı koşullarda yetişmeleri, kişiliklerini oluşturup özgüvenlerini geliştirmeleri için özgürce düşünebilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri gerekir. Hz. Lokman, Kur'an-ı Kerim'de örnek bir baba ve eğitimci olarak anlatılır. Hz. Lokman'ın oğluna öğüt verirken kullandığı üslup dikkate şayandır: “Sevgili oğlum! Allah’a ortak koşma, çünkü O’na ortak koşmak kesinlikle çok büyük haksızlıktır.”⁶³ Hz. Lokman'ın bu sözünde bir çocuğun sağlıklı büyümesi için ihtiyaç duyduğu sevgi ve şefkat duygularına vurgu vardır.

Ailede çocuklar arasında nefret ve kıskançlığın değil sevgi ve merhametin olması da Kuran-ı Kerim'de ailenin önemli değerleri arasında yer alır. Anne baba her konuda olduğu gibi sevgi paylaşımı konusunda da çocuklar arasında birini diğerlerinden ayırt etmeyerek daima adaletle hareket etmelidir. Hz. Peygamber (sav): “Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adil olun.”⁶⁴ buyurarak anne babalara sevgide adil ve dengeli olmaya dair önemli bir uyarıda bulunur. Kuran-ı Kerim'de Hz.Yusuf ve kardeşlerinin ilişkisi detaylı olarak anlatılır. Hz.Yusuf'un kardeşleri kıskançlık duygusuna kapılmışlar ve kurdukları tuzakla onu öldürmeye çalışmışlardır. Hz.Yusuf ise kardeşlerinin düşmanlıklarına karşı öç alma ile değil; onlara merhametle karşılık vermiştir.⁶⁵

Sevgi temelli eğitimin karşısında baskı temelli bir eğitim vardır. Eğitimde kurallların yer almadığı yaklaşım tarzı gibi baskının uygulandığı yaklaşım da doğru değildir. Baskıcı bir

⁶¹ Kur'an-ı Kerim . İsrâ 17/23-24.

⁶² Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/233.

⁶³ Kur'an-ı Kerim . Lokman 31/13.

⁶⁴ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.131.

⁶⁵ M. Kaya (2019). *Peygamberimiz ve Aile*. DİB, s.13-19.

eğitimde çocuk kimliğini, kişiliğini, karakterini ve özgürlüğünü hiçbir zaman gerçekleştiremez. Çocuğum dindar olsun diye baskı kuran ebeveynler ve eğitimciler, çocuğun özgürlüğünü kısıtlamış olurlar. Din eğitim ve öğretiminde insanın doğal oluşum sürecini yok sayan yaklaşımlar, insana dini öğretmek şöyle dursun onu dinden daha çok uzaklaştırmaktadır. Çocukluk döneminde ve özellikle ilk çocukluk döneminde yapılan baskının etkisi çok daha fazla olur. Bu durum o bireyin sonraki hayatında din algısı üzerinde olumsuzluklara sebebiyet verir.⁶⁶

Baskının hâkim olduğu ailelerde çocukların eğitimlerinde ve özelde din eğitiminde büyük sıkıntılar görülmektedir. Baskı ile çocuğa hükmetmeye çalışan ailelerde çocukların yalana başvurmaları çok yaygındır. Çocuk, baskı ile büyütüldüğü ve kendi sözlerini, düşüncelerini ortaya koyamadığı için yalanı bir çıkış yolu olarak görür. Bu ailelerde çocuklar pısrık ve korkak olarak yetiştirilir. Bu çocuklar, düşünmesine ve görüşlerine izin verilmediği için söz hakkı alamazlar, soru soramazlar ve karşıt fikirler ortaya koyamazlar. Özgürlüğün yaşandığı ailelerde ise çocuk, huzurlu olduğu için düşüncesini özgürce ifade edebilmektedir. Demokratik ailelerde çocuklar, varlıklarını korurlar ve sağlıklı bir gelişim süreci yaşarlar. İstedikleri soruyu sorabilir ve düşüncelerini rahatça söyleyebilirler.⁶⁷ Ailelerin demokrat olduklarını gösteren bazı önemli özellik vardır:

- 1- Çocuğa koşulsuz sevgi gösterilir. Aile ilişkisi karşılıklı güven, sevgi ve saygıya dayanır.
- 2- İletişime önem verilir, emir verme, yargılama, suçlama, baskı ve aşağılamadan uzak durulur. Sınırlar önceden belirlenir. Kurallar ihlal edildiğinde belirlenmiş olan yaptırım uygulanır. Çocuğun dıştan denetimli değil içten denetimli olması tercih edilir.
- 3- Çoğulcudur ve tek tip düşünceli değildir. Eleştiriye daima açıktır. Eleştiriye bir zenginlik olarak görür. Problemleri çözmede birlikte hareket etme vardır. İstişare yapılır ve ortak karar alınır ve çözüm oluşturulur.
- 4- Çocuğa hoşgörölü, güven verici ve destekleyici bir davranış gösterilir. Aile, katı otoriter ve despotik bir yapı değildir.⁶⁸

⁶⁶ N. Tarhan(2009). *Var mı Beni Anlamak İsteyen*. Timaş, s.44-45.

⁶⁷ Nevzat Tarhan, *Var mı Beni Anlamak İsteyen*, 36-37.

⁶⁸ A. Çağdaş ve Z. Şahin Seçer (2015). *Anne Baba Eğitimi*. Eğiten Kitap, s. 143-144.

6. Çocuklara Yaklaşım Tarzlarına Göre Aileler

Her çocuk bir ailede dünyaya gelir. Aile, insan yaşamında etkisini doğum öncesinde başlatan, ilk çocukluk yıllarından insanın ömrünün sonuna kadar devam ettiren bir kurumdur. Çocuk ahlaki, ruhsal ve sosyal gelişimde aile tarafından şekillendirilir ve yönlendirilir.⁶⁹ Bir çocuğun manevi değerlerle sağlıklı büyümesi her şeyden önce ailenin eğitilmiş, bilinçli olmasına ve dini doğru yaşamsına bağlıdır. Çünkü çocuk yaşam mücadelesine atılmadan önce birçok temel meseleyi aile ortamında anne babanın rehberliğinde öğrenir. Çocuğun karakterinin temellerinin atıldığı okul öncesi dönemde anne baba tutumları çocuk davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bunun sebebi çocuğun bu dönemde model olarak aldığı anne babanın hareketlerini dikkatle izlemesi ve sonra bunları taklit ederek kişiliğini oluşturmaya başlamasıdır. Bundan dolayı anne babanın uyumlu olması, ölçülü hareket etmesi ve çocuğa karşı tutumlarında aşırılıktan uzak durması gerekir. Baumrind, çocuklara yaklaşımlarına göre ailelerin üç tür olduğunu söylemiştir. Bunlar sırasıyla: 1) *Bilinçli İdeal Aile* 2) *Baskıcı Otoriter Aile* 3) *Sınırsız Hoşgörülü Ailedir*.

6.1. Bilinçli İdeal Aile

Bu ailede çocuk daima değerlidir. Çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve güven anne-baba tarafından ihmal edilmez. Çocukla güçlü bir iletişim sağlanır ve çocuk yapılması ve yapılmaması gerekenleri çok iyi bilir. Çocukla konuşarak bildirilen temel ilkelere vazgeçilmez. Çocuk daima dinlenir, çocuğun soruları ihmal edilmez ve yaptığı hatalar da görmezden gelinmez. Çocuk suç işlendiğinde bu açıkça ifade edilir. Bu ailede kurallar açık, anlaşılır ve uygulanabilir olarak çocuk tarafından bilinir.⁷⁰

6.2. Baskıcı Otoriter Aile

Çocuğun sürekli denetim altında tutulduğu aile ortamıdır. Bu eğitimde hatalara yer yoktur ve cezalar ön plandadır. Çocuklar bu ortamda sürekli hata yapma korkusu yaşar.⁷¹ Çocuklardan sadece itaat etmesi, kurallara uyması beklenir. Burası çocuğa düşünme, konuşma

⁶⁹ H.Yavuzer (1996). *Çocuk ve Suç*. Remzi Kitapevi, s.126.

⁷⁰ M.Zeki Aydın(2022). *Ailede Ahlak Eğitimi*. Timaş, s.33-34.

⁷¹ A. Yörükoğlu (1983). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.150.

ve tercih hakkının verilmediği bir aile ortamıdır. Çocuğa duyulan sevgi ise katı disiplinle ortaya konur.

6.3. Sınırsız Hoşgörölü Aile

Çocuğun bütün isteklerinin yapıldığı, ona sınırsız bir hürriyet verilen aile ortamıdır. Düzenli bir kural anlayışının ve cezanın olmadığı uygulamadır. Çocuğa sayısız hakların verildiği ve sınırların çizilmediği bir aile eğitimidir. Bu, bazı ebeveynler tarafından çağdaş yöntem olarak düşünölen ama aslında hoşgörü ile boşvermenin birbirine karıştırıldığı yöntemidir.⁷²

Çocuk gelişim uzmanları, bu üç aile tarzından sadece ilk bahsettiğimiz aile tanımını başarılı bulurlar. Çocuk için her yönden sağlıklı büyüme ve gelişme bilinçli aile ortamlarında sağlanır. Bu aile, çocuk gelişimini sağlıklı yapar, çocukta sadece bilişsel yönden değil, duygusal ve sosyal yönden de iyi bir gelişim ortaya koyar.

7. Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri

7.1. Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim

Fiziksel gelişme bu dönemde çocukta süreklilik gösteren bir olaydır. Çocuk bir yetişkine ait duysal verileri kazanmıştır. Bu dönemde çocukların beyin gelişimi durmaksızın devam eder. İki yaşındaki bir çocuğun beyin ağırlığı yetişkinin beyin ağırlığının % 75'i, beş yaşındaki bir çocuğunki ise % 90 kadardır.⁷³ Okul öncesi çocuğun hareketlerinde hızlı değişimler ve artmalar gözlenir. Çocuk birçok eylemi kendisi rahatlıkla yapabilir.

İki yaşından sonra daha önce anneye bağımlı olan çocuk yürümeye, koşmaya ve kendisi yemek yemeye başlar. Büyüklerin hareketlerini taklit etmeye başlar, yemek yeme, giyinme, kitap okuma gibi birçok davranışı taklit eder. Çocuk kağıt karalamayı, boyamayı v.b. etkinliklere büyük ilgi duyar. Dört yaş çocuğu daha önceki yıla göre kalem kullanmada, boya yapmada ve resim yapmada daha başarılıdır.⁷⁴ Çocukta grup oyunlarına katılım olur. Çocuklar üç yaşlarında yürümeyi, koşmayı, dönüşler yapmayı, merdivene tırmanmayı ve üç tekerlekli bisiklete binmeyi başarırlar. Dört beş yaşlarında çok daha uyumlu hareketler gerçekleştirir. Daha çok enerjik olan

⁷² Atalay Yörükoğlu, age, 151.

⁷³ D. Cüceloğlu. (2010). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitapevi, s.346.

⁷⁴ A.Oktay(2010). Okul Öncesi Dönem. Haluk Yauzer(Ed.).*Ana Baba Okulu*. Remzi Kitapevi, s. 45.

çocuk, tırmanma, atlama, takla atma, sıçrama, pedal çevirme gibi eylemleri gerçekleştirebilir. Beş yaşlarında çocuk bir topu atabilir ve su dolu bir nesneyi taşıyabilir. Altı yaşlarında çocuk hareketleri oldukça düzgündür, iki tekerlekli bisiklete binebilir, duvar üzerinde yürüyebilir ve basit bir müzik aletini çalabilir.⁷⁵

Okul öncesi dönem çocuğunda dokunma duygusu çok güçlüdür. Çocuk anne babanın dokunmasıyla sevgiyi, güveni ve aidiyet duygusunu hisseder. Çocuk, fiziksel ihtiyaçları karşılayan anne babayı sever ve onlara bağlanır. Çocuk bu dönemde gelişim sürecinde beş duyuyu aktif olarak kullanırken özellikle dokunma, görme ve işitme çocukta daha güçlüdür. Bu dönemde yaşananlar çocuğun dünyasında kalıcılık gösterir, yaşanan deneyimlerin unutulması zordur ve bu dönemin yaşantıları ileriki yaşama aktarılır.⁷⁶

Çocukta dünyayı keşfetme duygusu ile her şeyi tanıma isteği vardır. Çocuk gördüğü nesneleri tanımak için onlara dokunmak ister. Okul öncesi dönem bedensel gelişimin süreklilik gösterdiği bir dönemdir. Çocuk bu dönemde bedeni tanımış olur ve bedenini etkili kullanmayı öğrenir. Çocuğun bedensel gelişiminde etkinlikler ve oyunlar sağlıklı büyümede ve geleceği için önemlidir. Çocuk, gerek ailede gerekse çevrede fiziksel hareketler içeren etkinliklere katılır. Çocuklarda merak duygusunun, keşfetme ve öğrenme arzularının zirvede olduğu bu dönemde çevre çocuğa göre uyarlanmalıdır. Çocukların hareketliliği güvenli bir şekilde desteklenmeli ve engellenmemelidir. Çocuklarda bedensel gelişimin sağlıklı olması zihinsel gelişimi de olumlu etkiler. Fiziksel hareketliliği engellenmiş çocuklar değersizlik, güvensizlik ve çekingenlik hissederler.⁷⁷

7.2. Çocukluk Döneminde Bilişsel Gelişim

Piaget, çocukta bilişsel gelişimin anlaşılmasında oldukça uzun bir süreci alan araştırma yapmıştır. O, çocuğun doğumla başlayıp ergenliğe kadar devam eden bu süreçte bazı algıların doğuştan kazanılmış olduğunu söyler. Piaget, temelde insanın dünyayı öğrenme ve anlama sürecine odaklanmıştır. Çocuk, içinde doğduğu ortamı anlamaya doğumdan itibaren başlar. Çocukta duysal ve hareketsetel (*sensory-motor*) yeteneklerle sürekli çevresini anlama ve keşfetme eylemi vardır. Çocuğun çevresiyle etkileşimi değişimin olması için gereklilik oluşturur. Olgunlaşma tek başına çocuğun bilişsel gelişimini açıklayamaz. Olgunlaşma ile

⁷⁵ Haluk Yavuzer(2013).*Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitapevi, s.49.

⁷⁶ C. Kaya &S.Uzunoğlu (2018). Eğitim Çocuklar Ne İster, Kariyer Yayınları, s.34.

⁷⁷ Canten Kaya &Uzunoğlu, Selim , age, s.40-41.

çocukta sinir sistemi gelişip daha karmaşık algılamalar sağlanırken, çevre ile duyuşal ve hareketsel etkileşim bilişsel gelişimin temelindeki öğrenmeyi gerçekleştirir.⁷⁸

Biliş (Cognition), dünyamızı öğrenme ve anlamayı kapsayan zihinsel eylemlerdir. Çocuk anlamlandırma faaliyeti için çevresinde olan insanları ve nesneleri tanımaya çalışır. Biliş, yaşanan çevreyi, bu çevre ile olan etkileşimi, çevrenin içindekileri öğrenmeyi sağlayan ve bilginin elde edilmesinde zihinsel eylemleri ifade eden bir terimdir.⁷⁹ Biliş, belirli süreçlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Bu süreçlerin ilki algılamadır. *Algılama*: Bilginin alınması, yorumlanması ve yeniden düzenlenmesini ifade eder. *Bellek*: Geçmişte alınan bilginin korunmasını ve ihtiyaç halinde tekrar kullanılmasını ifade eder. *Muhakeme*: Bilginin bir anlam çıkarmak ve bir sonuca ulaşmak için kullanılmasıdır. *Düşünme*: Bilginin ve ulaşılan sonuçların değerlendirilmesini ifade eder. *Kavrama*: Bilginin kısımları arasında yeni ilişkileri anlayabilmektir.⁸⁰

Çocukların bilişsel gelişiminde en fazla öne çıkan bilim adamı Jean Piaget'tir.⁸¹ Piaget, bütün çocukların aynı dönemlerden aynı sıra ile geçtiğini ve bir dönemi yaşamadan diğer döneme geçmenin bir çocuk için mümkün olmadığını vurgular. Bununla birlikte bu dönemleri bitirme süreçlerinin çocuktan çocuğa değişebileceğini söyler. Jean Piaget, çocukların öğrenmede bilgiyi düşünmeksizin alan varlıklar olarak görülmelerini çok yanlış bulur. Çocukların, içine her şeyin koyulduğu boş çuval gibi görülmelerini kabul etmez. Onlar, bilginin oluşumunda etkin ve yapıcıdır. Çocukların bir konuyu gerçekten kavrayabilmelerinde öncelikle o konuyu keşfetmeleri önemlidir. Çocuğa her şeyi çabucak öğretmeye kalkışmak ise çocuğun keşif ve merak duygularını köreltmeye sebep olur. Piaget'e göre gelişme süreklilik gösterir. Bireyin sağlıklı bir yetişkin olmasında çocukluk döneminde yaşanması gereken süreçlerin düzenli olarak geçilmesi önemlidir.⁸²

⁷⁸ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış*, s.348-349.

⁷⁹ Haluk Yavuzer, age, s. 39.

⁸⁰ Z. N. Cihandide(2014). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, s. 46.

⁸¹ Jean Piaget: Bilişsel kuramcılar içinde özellikle çocukların problem çözme ve akıl yürütme yollarının yetişkinlerden farklı oluşu üzerinde duran Jean Piaget (1886-1980) en önde gelen bilim adamıdır. Mantık ve epistemoloji (bilginin kaynağı) alanlarında çalışmış ve edindiği bilgiler doğrultusunda bilişsel psikoloji konusuna yönelmiştir. "Çocukta Dil ve Düşünce Gelişimi" kitabı 1923'te basılmış, Rafia Şemin tarafından 1926 da Türkçe 'ye çevrilmiştir. Nermin Çelen (2010). *Öğrenme Psikolojisi*. İmge Kitapevi Yayınları, s.180.

⁸² L.Yaycı,(2005).Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, Betül Aydın(Ed.).*Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın, s. 102.

Piaget'in bilişsel gelişimi anlatırken kullandığı temel kavramlar vardır. Bilişsel gelişimin anlaşılmasında bu temel kavramların bilinmesi önemlidir. Piaget, hem basit organizmalarda hem de insan organizmasında öğrenmenin temelini bu süreçlerin oluşturduğunu söyler. *Biliş*: Kavramları, olayları, nesneleri, dünyayı tanımayı ve öğrenmeyi içeren tüm zihinsel süreçleri ifade eder. Genellikle zekâ bilişte öncelikli konu olsa da dil öğrenme, sembolleştirme, düşünme, hatırlama, problem çözme ve kavram oluşturma gibi konular da biliş ile ilgilidir. *Adaptasyon*: İçinde bulunulan çevreye uyum sağlamayı ifade eder. Önceden kazanılan bilgilerin, tecrübelerin ve izlenimlerin bir sonraki süreçte kullanılması ve yapılandırılmasıdır. Edinilen bilginin işlevsel hale getirilmesi ile yeni problemlere ve durumlara göre birey daha doğru davranışlar gösterir. *Organizasyon*: Çocuğun dış dünya ile ilgili algılarının tutarlı ve sistemli olmasını anlatır. Sahip olunan bilgileri birlikte kullanıp ve durumlara bütüncül bakabilmeyi ifade eder. *Şema*: Örgütlenmiş düşünce ve davranışları ifade eder. Şema, çocuğun çevre ile etkileşimde bulunmasıyla davranış ve düşünce kalıpları oluşturmaktadır. Mesela bebekler doğar doğmaz ağızlarıyla araştırma eğilimi gösterir ve elleriyle ulaşabildikleri nesneleri avuçlamaya çalışırlar. Piaget, bu davranışları şema olarak adlandırır. *Özümleme*: Piaget, bu kavramla uyarının çocuğun var olan bilişsel yapısı ile bütünleşmesini anlatır. Çocuğun daha önce edindiği ve geliştirdiği şemaları yeni durumlarda kullanma becerisidir. Çocuk, bu süreçte yeni tecrübeler edinir.⁸³ *Uyma*: Yeni bilgi ve yaşantının şemaların uyarlanmasıyla içe alınmasını ifade eder. Yeni yürümeye başlayan bir çocuk aile arabası için “araba” sözcüğünü kullanır. Bu kullanımı aileden öğrenmiştir. Çocuk, yolda gördüğü otobüs veya kamyon gibi araçlara da hareket ettiklerinden dolayı “araba” der. Daha sonra bu araçların aile arabasından farkını görecektir, bunların araba olmadığını fark ederek araba şemasının dışında bırakacaktır. Piaget’e göre özümleme ve uyma çocuğu daima ileri bir düzeye götürür. Çocuk varlıkları anlamaya çalışırken bilişsel çatışma ve dengesizlik de yaşar. Var olan şemaların tersi yönünde çelişkilerle karşılaşır. Mesela çocuk, geniş ve kısa olan kaptan uzun ve dar olan kaba su konulduğunda fazla olan suyun nereden geldiği ile ilgili problem yaşar.⁸⁴

⁸³ Levent Yayıcı, age, s.103.

⁸⁴ J. W. Santrock(2021). *Yaşam Boyu Gelişim*, (Çev. Ed.) Galip Yüksel, Nobel Akademik Yay.,s.148.

Çocuk, basitten karmaşığa doğru zihinsel bir düzen geliştirme süreci içinde olur. Bu dönemde çocuk çevreye uyum sağlama becerisi geliştirmeye çalışır. Çocuk ilk dönemde dokunma, emme ve tutma gibi basit hareketlerle çevresini anlamaya ve bilişsel sistemi kurmaya çalışır. Nesnelerin değişmezliği çocukta önemli bilişsel gelişim aşamasıdır. Bir yaşından önce çocuk için sadece o anda gördüğü ve görünüm alanında olan nesneler vardır. Görülen nesne kaldırıldığında artık o nesne çocuk için yoktur. Bir yaşından sonra ise çocuk nesnenin değişmezliğini anlar ve nesne çocuğun önünden kaldırılsa da çocuk o nesneyi bulmaya çalışır.⁸⁵ Çocuk nesnelerin korunumlarının devamlılığını anlayınca, bu nesneleri bir süreçle temsil etmeye başlar. Çocukta iç temsil süreci ile kavram ve dil gelişimini sağlamaya yönelik adımlar atılır. Operasyon öncesi (*pre-operational*) olarak adlandırılan bu süreçte çocuk kelimeleri kullanmaya başlar ve sembol ile bu sembolün temsil ettiği nesne arasındaki bağı keşfeder. Nesne ve kelime arasında bağı çocuk tarafından anlaşılması ile çocuk için artık keşfedilecek büyük bir dünya vardır. Birçok psikolog sembolik düşünmenin temelinde dil gelişimi olduğunu düşünürken Piaget bu görüşe katılmaz. Altı yedi yaşlarını kapsayan sürece kadar çocuk için isimler nesnelerden çıkmaktadır. İsimler eşyaları izleyerek oluşturulur. İsimler eşyalarda mevcuttur. Piaget, sembollerin temelinde kelimeler değil, kelimelerin temelinde semboller olduğunu savunur. Örnek olarak bir çocuğa “Güneş neden güneş olarak adlandırılır? sorusu sorulduğunda cevap olarak: “Çünkü güneş ısıtır.” olmuştur. “Güneşe ay ve aya da güneş diyebilir miyiz? sorusuna çocuk: “Hayır.” der. “Çünkü güneş ısıtır, ay ışık verir.” olmuştur.⁸⁶

İki-yedi yaş aralığında gerçekleşen işlem öncesi dönem bilişsel gelişmelerin en yoğun olduğu süreçtir. Çocuklar bu dönemde dil ve sembolik düşünce yeteneği kazanırlar. Çocuk, kelimeleri kullanmaya başlar. Semboller ve sembollerini karşılayan nesneler arasındaki bağı kurarak yeni bir dünya keşfeder. Çocuk kelimeler ve sembollerini oyunlarında da kullanmaya başlar. Mesala bir ağaç dalını at olarak kullanır veya anne-baba rolüne girerek oyun oynar. Çocuk, sembolik ve hayali arkadaşlar edinir, onlarla konuşur, onları evine davet eder ve onlarla oyunlar oynar.⁸⁷ İki-dört yaş arasında çocuk oyun ile ilgili yaşadığı bir problemi çözmede tam bir açıklamaya sahip olamaz. Problemi çözmede bir boyuta odaklanabilir. Bu tek boyutlu “düşünebilme” olarak adlandırılır. Çocuklar var olan problemlerin birkaç yönüne

⁸⁵ J.Piaget (1980). *Epistemoloji ve Psikoloji*, (Çev.) Seçkin Cılızoğlu, Havass Yay. , s.25.

⁸⁶ J.Piaget (1988). *Çocukta Dünya Tasarımı*, (Çev.) Refia Uğurel Şemin, s.58-61.

⁸⁷ Doğan Cüceloğlu, age, s.349-350.

odaklanamazlar ve merkeziyetçi bir düşünme ile sadece tek bir noktaya yönelirler. Bu durum çocuğun korunum⁸⁸ kavramını algılamasını engeller.⁸⁹

Çocuğun bu dönemde başardığı önemli işlerden biri de nesneleri kategorilere ayırabilmesidir. İki-beş yaş aralığında nesnelerin değişmezliğinden sonra çocuk nesneleri kategorilere ayırmayı öğrenir. Nesnelerin büyüklük, ağırlık, renk ve biçim gibi özelliklerine göre sınıflandırma ile yeni bir aşamaya geçilir. Çocuk beş yaşına geldiğinde bir nesneyi bağımsız olarak değil, o nesnenin ifade ettiği sınıfın bir temsilcisi olarak görür. Mesela iki yaşındaki çocuk küre ve küp olan iki varlığı aynı nesne olarak görürken, beş yaşında olan bir çocuk ise küp olan nesneyi küp kavramının temsilcisi, küre olan nesneyi de küre kavramının temsilcisi olarak görmeye başlar. Böylece beş yaşında çocukta soyutlama ve genelleme süreci başlamış olur.⁹⁰

Çocuk işlem öncesi dönemde başka birinin düşüncelerini anlamada zorlanır. Bu dönemde çocuk objeye farklı bir gözle bakılacağını düşünemez. Piaget, işlem öncesi dönemde çocukta benmerkezcilik (egosantrizm) olduğunu söyler. Üç-dört yaşlarında çocuklar dış dünyayı zihni sembollerle tasarımıyabilirler. Gerek yaşitları gerekse yetişkinlerle iletişim kurabilirler. Çocukların etkileşimi benmerkezci (egosantrik) olup sürekli kendi üzerlerine odaklanma vardır ve çocuklar başkalarının bakış açılarını kavrayamazlar.⁹¹ Dolayısıyla çocuktaki benmerkezcilik (egosantrik) bencillik duygusu değildir. Bu dönemin doğal bir gelişim sürecidir. Çocuğun bu durumu dikkate alınarak ona karşı hassas olunmalıdır.

İki - altı yaş aralığı çocuğun öğrenmesinde model almanın ve deneme yanılmanın yoğun olduğu bir dönemdir. Yeni kelimeler ve kavramlar öğrenme ile çocuğun kelime hazinesi gelişir. Çocukta “animizm” yani cansız nesnelere canlılık ve hayvanlara insansı özellikler verme vardır. Bu dönemde çocukta animistik bir dil anlayışı vardır. Bu dönemde çocuklar eşyaları canlı varlıklardan ayırmazlar. Çocuklar güneş ve ayın kendilerini izlediklerini düşünürler. Güneş ve

⁸⁸Kitlenin Değişmezliği(Korunum): Maddenin geçirebileceği görüntüsel değişimlere rağmen sabitliğine ve değişmezliğine olan inançtır. Mesela iki tane aynı büyüklükte çamur top için işlem öncesi dönemde çocuk ikisinin de aynı miktarda olduğunu düşünür. Bu toplardan biri sosis biçimine sokulduğunda, çocuk uzun olanın daha çok olduğunu düşünür. İşlem öncesi dönemde maddedeki görüntüsel değişimlerle maddede sabitliğin kalabileceğini bilemezler. Doğan Cüceloğlu, age, s.349-350.

⁸⁹ Levent Yayı, age, s.106.

⁹⁰ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış*, 350.

⁹¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.86.

ay hareket eder mi sorusuna “Bizler yürürken onlarda bizim gibi yürürler. Evet” cevabını verirler. Dört beş yaşlarında çocukta örtük animizm bulunur. Bu durum altı yaşlarına doğru kaybolma sürecine gider.⁹²

İşlem öncesi dönemde özellikle dört yaşlarında başlayan diğer bir özellik soru sormadır. Çocukların ilgi ve merak duygusunun geliştiği bu dönemde çok fazla soru sorulur. Kavramaların ve nesnelerin adlarını, işlevlerini, yapılarını ve fonksiyonlarını öğrenme gibi birçok konu hakkında sorular vardır. Çocuklar sürekli, “ne, neden ve nasıl” gibi sorular sorarlar. Çocukta ayrıca girişimcilik duygusu da gelişmiştir. Çocukların sorularının dikkatle cevaplandırılmasına özen gösterilmelidir. Cevaplandırmada görsel ve nesnellikten yararlanma çocukta daha güçlü ve sağlıklı bir kişiliğin oluşumunu sağlar.⁹³ İşlem öncesi dönemin ikinci safhası sezgisel dönemde çocuklar somut işlemlere geçme aşamasındadırlar. Çocuklar bu dönemde akıl yürütmede tek boyutu düşünebilirler. Çocuklarda nesnelerdeki korunum ilkesi hala gelişmemiştir. Çocukta animistik düşünce hâkimdir ve animistik konuşmalar hala devam etmektedir.⁹⁴

7.3. Çocukluk Döneminde Ahlaki Gelişim

Ahlak kavramı, hulk veya huluk kelimelerinin çoğuludur. Türkçede ahlak tekil anlamda kullanılır. Din, tabiat, huy ve karakter gibi anlamlara gelen ahlak kavramı insan tabiatında var olan bir niteliktir. Gazzali’nin tanımıyla “Ahlak, nefiste (insan tabiatında) yerleşmiş bir yeti (meleke) dir ki, ondan fikri bir zorlama olmaksızın fiiller (eylemler, davranışlar) ortaya çıkar.⁹⁵ Ahlak, insanın hem bireysel hem de toplumsal hayatında uymakla sorumlu olduğu ilkeler sistemidir.⁹⁶

Ahlaki gelişim, dini ve kültürel değerler doğrultusunda doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü ayırt edebilmeyi öğrenme sürecidir.⁹⁷ İnsan düşünme ve bilme yetileriyle var olan bir varlıktır. Bunlarla insanın çevresinde olan nesneleri ve olayları⁹⁸ değerlendirmesi, yorumlaması,

⁹² J.Piaget (2019). *Çocuğun Gözüyle Dünya*, (Çev.) İsmail Yerguz, Dost Yay., s.184-187.

⁹³ Levent Yayıcı, age, s.107-108.

⁹⁴ Levent Yayıcı, age, s. 108.

⁹⁵ R. Kılıç (1992). *Ahlakın Dini Temeli*, TDVY, s.1.

⁹⁶ Gazzali, *İhyâ-u Ulumi’-d- Din*, C.3, s. 125.

⁹⁷ H. Bee & D. Boyd (2020). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (Çev.) Okhan Gündüz. Kaknüs Yayınları, İstanbul, s.669.

⁹⁸ Her çocuk sosyal ya da anti sosyal olmaksızın dünyaya gelir. Aile ve toplumla birlikte olma güdüsü çocuğun ilk yıllarında gelişir. Bebek üç aylık dolaylarında nesne ve insanlara farklı tepkilerde bulunur ve çocukta ilk toplumsal davranış çocuğun insan ve nesneleri ayırtetmesiyle başlar. Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, s.23.

karşılaştırması, tercihlerde bulunup çıkarımlar yapması ve daha sonra planlar yapıp amaçlar edinerek çevresini şekillendirmesi insanda bir ahlak olayı veya “ahlak olgusu”nun varlığını gösterir. Ahlak olgusu çocukluk ile başlayıp devam eden, insanlarda ve bütün toplumlarda görülen bir gerçekliktir.⁹⁹

Okul öncesi dönem çocukta ahlaki gelişimin başladığı ve ahlaki değerlerin temellendirildiği süreçtir. Bir çocuğun ahlaklı bir insan olması her ailenin öncelik verdiği konuların başında gelir. Aile, bireyin ahlaki gelişiminde en büyük etki oluşturan kurumdur. Çocuğun ahlaki gelişiminde anne babanın çocukla olan iletişimi, çocuğa yaklaşım tarzı ve ahlaki değerleri rol model olarak çocuğa aktarmadaki konumu büyük öneme sahiptir. “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahudi yahut Hristiyan veya Mecûsî yapar...” hadisinde peygamberimiz (sav) tarafından ailenin çocuk üzerindeki tesiri ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Çocukların dini ve kültürel değerler doğrultusunda güçlü bir karaktere¹⁰¹ sahip olmaları, iyi eylemde bulunmaları ve doğru olanı tercih etmeleri ahlak eğitiminin temel meseleleridir.

Çocukta vicdanın uyanmasıyla ahlaki gelişim başlamaktadır. Çocuklarda vicdanın 3-6 yaşlarda suçluluk ve utanma duygularının belirmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Utanma duygusu 1-3 yaşlar arasında gelişirken, suçluluk duygusu ise genellikle 3-6 yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Güçlü bir vicdan duygusu ahlaklı olmanın ön şartıdır. Vicdan duygusu insanda davranışları kontrol ederek, insanı kendi içinde tutarlı olmaya, ahlaki ilkeler ve değerlere göre bireyi hareket etmeye zorlar. Çocuktaki vicdanın gelişim sürecinde en büyük etki anne ve babadadır.¹⁰²

Çocuklar altı yaşına kadar bencildir. Bu dönemde çocuklar kendilerini merkezde kabul eder ve her şeyin kendileri için olduğuna inanırlar. Kurallar çocuk için baskı aracı olarak görülür. Çocuklar, başkasının değerlendirmesine aldırmadan kendi isteklerine göre hareket ederler. Olumsuz davranışların en fazla görüldüğü dönem 3-4 yaş civarındır. Çocukta inatçılık çok fazladır ve menfaata dayalı hareketler vardır. Bu dönemde ahlaki duygular yavaş yavaş belirmeye başlamıştır. Mesela üç yaşlarında çocuk arkadaşlarının oyuncağını izinsiz aldığına

⁹⁹ İ. Kılhoğlu (1998). *Ahlak Hukuk İlişkisi*, İFAV, s.153.

¹⁰⁰ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.141.

¹⁰¹ Karakter, bir bireyi veya toplumu başkalarından farklı kılan davranışların bütünüdür. Karakter, kişiliğimizin davranışlarımızda beliren özellikleridir. Nurettin Topçu (2014). Psikoloji, Dergah Yay., s.169.

¹⁰² Zeynep N.Cihandide, age, s.201.

bunun yanlış bir davranış olduğunu hisseder. Beş yaşlarında ise çocuk daha uyumlu, sakin ve çevresine karşı saygılıdır. Dört-beş yaşlarında bilinçlenme başlar ve 6 yaşlarına doğru bilinç kuvvetli bir şekilde çocukta belirir. Çocuklarda duygusal gelişme, zihinsel gelişmeden daha önce gerçekleşir. Ortaya çıkan en temel duygular öncelikle sevgi, bağlanma ve güvendir.¹⁰³

Ahlak gelişimi ile ilgili farklı bakış açıları ile kuramlar geliştirilmiştir. Psikianalitik kuram Freud'un görüşlerine dayandırılır. Buna göre çocukta kişiliğin ve ahlak gelişiminin tamamlanması ilk çocukluk yıllarında (Fallik Dönem) 4-6 yaşlarında gerçekleşir.¹⁰⁴ Freud'a göre kişiliğin oluşumunda üç önemli etken vardır. Bunlar; "id (alt-benlik)", ego (benlik) ve süperegö (üst-benlik)dur. Yeme, içme ve cinsellik gibi davranışların kaynağı olan id sürekli haz almayı amaçlayarak organizmayı baskı altına almaya çalışır. Ego, id ile sürekli çatışma yaşar ve id ile süperegö arasında uyum kurmaya çalışır. İdin isteklerine sınırlama getirir. Ego, mantık ve gerçekliğe göre hareket eder, uyum kurmaya çalışır.¹⁰⁵ Süperegö: "Ben"ın eylemlerini, arzularını kontrol ederek bunlar hakkında karar veren mercidir. Süperegönün değerleri ve ahlak kurallarını dikkate almasıyla bireyde suçluluk, korku ve utanma duyguları çıkar. Freud'e göre suçluluk duygusunun kaynağı üst-benliktir.¹⁰⁶

Psikanaliz kuram ahlak gelişiminde duygulara odaklanır. Freud, çocuğun ahlak kurallarını fallik evrede aynı cinsiyetteki ebeveyni ile özdeşim kurarak öğrendiğini söyler. Direnç, bastırma, utanma psikianalizin teorik yapısının temel unsurlarıdır. Çocuk cinsel duygularını ergenlik dönemine kadar bastırır.¹⁰⁷ Erikson'un düşünceleri Freud'un kuramına benzetmekle beraber Erikson, çocuğun ahlak kurallarını hem anne hem de babadan öğrendiğini belirtir. B.F. Skinner ise edimsel koşullanma ile çocukların ahlak kurallarını davranışların sonuçlarıyla öğrendiğini ifade eder. Ebeveyn iyi olan davranışları ödüllendirir, kötü olanları cezalandırır ve böylece çocuk ahlaki gelişim gösterir.¹⁰⁸ Alfred Adler, Freud'un çocuk cinselliği

¹⁰³ Mehmet Zeki Aydın, age, s. 62-63.

¹⁰⁴ S. Freud (2022). Yaşamım ve Psikanaliz. (Çev.) Kamuran Şipal, Say yay., s. 122-123.

¹⁰⁵ T. Dilci (2017). *Çocuklarımızın Karakter Oluşumu*. Eğitim Yayınevi, s.62-63.

¹⁰⁶ S. Freud (2022). *Kültürdeki Huzursuzluk*, (Çev.) Veysel Atayman, Say yay., s.156

¹⁰⁷ Sigmund Freud çocukların bebellikten itibaren başlayan ve "Oidipus kompleksi" ile tanımladığı bir ilişki üzerinde durur. Erkek çocuk, henüz bir yaşlarından itibaren cinsel arzularını anne üzerine odaklar ve babayı da bir rakip olarak görürler. Aynı şekilde kız çocuğu da baba için bu duyguları hisseder (Oedipus Kompleksi). Freud'a göre çocuğun ilk nesne seçimi ensest özellik gösterir. Bu çocukta ergenliğe kadar bastırılır. Freud'a göre bu baskılama sürecinde nevrozlar birey yaşamında etkindir. S. Freud (2016). *Otobiyoğrafi* (Çev.) Ayşegöl Demir, Pinhan Yay. s. 43.

¹⁰⁸ Helen Bee & Denise Boyd, age, s.672.

ile Oedipus Kompleksini doğru bulmaz. Çocuklarda erken dönemlerde cinsellik belirtileri vardır. Bu çocuklarla ilgilenen herkes tarafından görülebilir ve çocuktaki bu davranış büyük bir tehlikeye işaret etmez. Adler, bu belirtilerin kaynağının çevresel faktörlerle ilgili olduğunu söyler. Çocuklarda görülen bu tarz problemler onların ilgilerinin farklı yönlere çekilmesiyle kolaylıkla aşılabılır.¹⁰⁹

Çocukta ahlak gelişimi üzerine kuram geliştiren önemli diğer bilim insanı Kohlberg'tir. O, Piaget'in zihinsel gelişim kuramını dikkate alarak çocukta ahlaki gelişim sürecinin üç temel aşamadan oluştuğunu söyler. Bu aşamalar: 1-Gelenek Öncesi Düzey (4-9 yaş), 2-Geleneksel Düzey (10-18 yaş), 3-Gelenek Ötesi Düzey (18 yaş ve üzeri) olarak adlandırılır. Gelenek öncesi dönemde çocuklarda ahlak kavramı henüz yoktur. Bu ahlak aşamasında ceza ve itaat etkilidir. Bu dönemde çocuklar yetişkinlerin kurallarını kayıtsız şartsız kabul ederler.¹¹⁰ Piaget, ahlak gelişimi üzerine çalışırken çocukları izlemiş ve küçük çocukların ahlak kurallarını daha az anladığını görmüştür. Piaget, çocuklara sorular sorduktan sonra iki evreli bir ahlak kuramı geliştirmiştir. Bu kurama göre sekiz yaşından küçük çocuklar oyun kurallarının anne, baba, hükümet veya dini otorite tarafından konulduğunu ve bunları değiştirmenin mümkün olmadığını düşünürler.¹¹¹ Bu evreler:

1-*Ahlak Öncesi Evre* (0-2): Bu yaş arasında kurallara uymanın söz konusu olmadığı dönemdir. Çocuklar, bebeklik dönemlerinde iyi veya kötü düşüncelerine sahip değildirler.
2-*Bağımlı Ahlak Evresi* (2-10): Bu yaş arasında gerçekleşen evre iki aşamadan gerçekleşir.
a. *Benmerkezci (Egoantrizm) Aşama*: Bu özellik çocukta iki-beş yaş arasında gerçekleşir. Çocuklar bu dönemde bir eylemin iyi veya kötü olmasını anne babanın öğretimine bağlarlar. Anne ve baba tarafından istenilen davranışlar yapılmalı, istenilmeyen davranışlardan kaçınılmalıdır.¹¹² Çocuklar bu dönemde “niyet veya kasıt” gibi soyut terimleri anlayamazlar. Eylemler sonucuna göre değerlendirilir. Piaget, bir deneyde iki çocuğu karşılaştırmıştır. Bir çocuk annesine yardım ederken taşıdığı tepsiyi düşürmüş ve on bardak kırmıştır. Diğer çocuk ise reçel çalmak istemiş ve bu sırada bir bardak kırmıştır. Yedi yaşın altında olan çocuklar 10 bardak kıranın daha yaramaz, suçlu olduğunu ve daha fazla ceza alması gerektiğini

¹⁰⁹ A. Adler (2021). *Yaşama Sanatı*, (Çev.) Kamuran Şipal, Say yayınları, s. 218.

¹¹⁰ S. Tuzcuoğlu (2005). *Kişilik Gelişimi*, Betül Aydın (Ed.), *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın., s.149.

¹¹¹ Helen Bee & Denise Boyd, age, s.673.

¹¹² J. Piaget (2015). *Çocuğun Ahlaki Yargısı*, (Çev.) İdil Dünder, Pinhan Yayıncılık, s.64.

söylemişlerdir.¹¹³ *b.Toplum Merkezci (Sosyosantrizm):* Çocuk yedi yaş sonrasında okula başlar ve arkadaşlar edinir. Çocukta diğer insanların duygu ve düşüncelerine saygı gelişir. Arkadaşlarının, diğer insanların ve okulun kurallarını önemser. Çevresine uyum sağlamak için gayret eder ve kurallara uyulması gerektiğini düşünür.¹¹⁴ Çocukların iyi bir ahlak anlayışının oluşmasında bu süreçlerin sağlıklı geçirilmesi önemlidir. Bu süreç akabinde çocuklarda soyut düşünebilme ve soyut kavramları anlayabilme gerçekleşir.

7.4. Çocuklarda Psikososyal Gelişim

Psiko-soyal gelişim çocuk için ailede, toplumda ve çevrede gelişim ve değişim sürecini anlatır. Çocuk insanlarla, toplumla ve kültürle psikolojik ve sosyal yönlerden değişim yaşar. İnsanın bir ailede gözlerini açması ve dünyaya gelmesi ile sosyal etkileşimi başlamış olur. Aile sosyal ilişkilerin ilk öğrenildiği yerdir. Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin çocuk ile kurduğu duygusal ilişki çok önemlidir. Çocuğun hayatının ilk yılında (0-1) psiko sosyal görevi “güven öğrenimi”dir. Erikson, bu evreye “Temel güvene karşı güvensizlik” adını verir.¹¹⁵ Güven duygusu öncelikle anne ile olan güçlü bağ ile gelişir. Annenin varlığı, annenin çocuğun acılarını duyması ve ihtiyaçlarını zamanında gidermesi ile çocukta güven duygusu gelişir. Çocuk bu durumda kendisine değer verenleri tanır ve kendisine değer verildiğini hisseder. Temel ihtiyaçların giderilmediğinde ise çocukta güvensizlik ve değersizlik duyguları oluşur. Erikson bu evreyi sağlıklı yaşayamayan çocuğun bir sonraki evrede olumsuzluklarla karşılaşacağını söyler.¹¹⁶

Okul öncesi dönemde iki yaşında çocuklarda duyuların hızla gelişimi, çocuğun yürümesi, nesneleri tutabilmesi ve sözcükleri kullanabilmesi ile çocukta sosyalleşme süreci başlar. Ailenin etkisiyle çocukta “sosyalleşme olgusu”sunun ilk belirtileri görülür. Çocuk aile dışındaki kişilerle iletişim kurmaya başlar. Çocuk tarafından belli yerlerde yapılabilir kuralların varlığı anlaşılır. İki buçuk yaşlarda çocukta tepkisel tavırların olduğu bir süreç yaşanır.¹¹⁷ Üç

¹¹³ J. Piaget, age, s. 131-132.

¹¹⁴ J. Piaget, age, s. 43-44.

¹¹⁵ Erik H.Erikson (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, (Çev.) T.Bedirhan Üstün -Vedat Şar, Birey Toplum Yayınları, s. 3-5.

¹¹⁶ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.76.

¹¹⁷ İlk çocukluk döneminde oldukça zorlu süreç 2,5 yaş dönemidir. Bu yaşlarda çocukta dengesiz, olumsuz, kararsız ve isyankâr davranışların görüldüğü ve “sekeşlik evresi” denilen bir zamandır. Çocuk söylenenlerin tersini yapar, asabidir, yardım istemez ve kendi başına bir işi yapmak ister. 3 yaşlarına doğru çocuk daha sakin ve ılımlı olur. Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.103.

yaşında çocuğun kasları gelişmiş, hareketliliği artmış ve birçok işi kendisi yapar hale gelmiştir. Çevreyi tanıma, arkadaşlık kurma, oyun grupları oluşturma ve evde iş yaparak aile üyelerine yardımcı olma çocuğun en fazla uğraş alanlarıdır. Bu davranışlarla çocuk sosyalleşme sürecinde hız kazanır. Bu dönemde çocuk için ev dışında yeni bir hayat alanı doğmuştur. Çok fazla oynama ve hareketlilik olsa da çocuk henüz oyun kurallarına uymada güçlük çeker. Çocukta özellikle bağımsızlık duygusu kendisini yavaş yavaş gösterir.¹¹⁸ Erikson, bu evreye bağımsızlık adını verir. Bu evrede özerkliğin karşısında şüphe ve utanç vardır. Bu dönemde çocukların yaşadıkları duygular hem bilincini etkiler hem de bu duygular bilinç altına atılır ve çocuğun geleceğine etki eder. Çocuk bu dönemde özgür, girişimci, etkin ve canlı olmayı ister. Bu dönemde çocukların girişimleri engellenmemeli, bilakis desteklenmelidir. Engelleme çocukta öfke ve nefrete yol açar, onu düşmanlaştırır. Yenilgi duygusu çocukta suçluluk ve korku duygularına sebep olur.¹¹⁹ Engellenen çocuk tedirginlik, şüphe ve utanç duygularını yaşar. Hareketleri engellenen çocuk, eylemde bulunmamayı, pasif kalmayı tercih eder ve özgürleşemez. Girişimleri desteklenen çocukta güven, başarı ve bağımsız olma duyguları gelişir.¹²⁰

Üç yaş sonrasında çocuk gruplarla daha çok içli dışlı olur. Çocuk sıraya girmeyi ve sırada beklemeyi öğrenir. Duygularını rahatlıkla anlatabilir ve başkalarının duygularını fark eder. Kendisi hakkında olumlu ifadelerle konuşmayı sever. Nezaket ifadelerini kullanır ve kurallara uymayı bir yetişkinin desteğiyle başarabilir. Bir iş yapmak için izin ister. Kendisine verilen basit görevleri yerine getirebilir.¹²¹ Bu dönemde çocuğun ellerini aktif olarak kullanmaya başlaması önemli bir gelişmedir. Ellerin öğrenmede kullanılmasıyla yeni dünyalar keşfedilir. Çocuk ellerini özgürce kullanarak yeni bir döneme geçiş yapar. Elleri kullanarak aletlerle uğraşmak ve çalışmak insana özgü ve onu farklı kılan bir husustur. Montessori, eller çocuğun başöğretmenidir, der. Montessori, elleri kullanmasının insanı farklı ve üstün kılan özellik olduğunu söyler. Çocuk için elleri farketme ve kullanma onun dünyasında büyük bir devrimdir. Çocuğun bu dönemde elleriyle etkinliklerde bulunacağı nesnelere ihtiyaç duyduğunu ve yetişkinlerin çocukların

¹¹⁸ H. K. Tongar (2022). *1-5 Yaş Çocuğunun Gelişimi- Beslenmesi Oyunları*. Hayykitap, s.240-241.

¹¹⁹ Erik H.Erikson, age, s.16-17.

¹²⁰ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.77.

¹²¹ M. Üzümcü (2020).*Okul Öncesinde Din Eğitimi*, M.Fatih Genç (Ed.),*Din Eğitimi*, Lisans Yayıncılık, s.105.

uğraşabileceği nesnelere önem vermesi gerektiğini söyler.¹²² Çocuk kendisine oyunlarla daha fazla hareket alanı oluşturur. Bahçe işleri, resim yapma, boyama ve cisimlerle yeni şekiller oluşturma gibi oyunlara büyük ilgi duyar.

Dört yaşında çocukta bağımsız olma duygusu yoğundur. İstekleri gerçekleşmediğinde hırçınlaşır ve uygun olmayan sözler söyleyebilir. Konuşmalarında mizahı yansıtır. Bulduğu bir nesne ile uğraşmayı ve onu bir işte kullanmayı dener. Bu dönemde çocuklar, ailede daha rahat iletişim ve olumlu ilişkiler kurabilmektedir. Çocuk, kalabalık gruplarda kendi yaşlılarıyla oynamayı, birlikte görev almayı sever. Bu dönemde oyunlarda kuralları anlamaya başlar ve dikkate alır. Arkadaşları arasında problem çıktığında çözüm oluşturmak için öneriler sunar ve anlaşma sağlar. Bu dönemde çocuk kısıtlamalardan memnun olmasa da konulan kurallara uyması gerektiğini bilir.¹²³

Okul öncesi dönemde çocuğun değerleri fark etmesi önemli bir olaydır. Çocuk uyulması gereken kuralların varlığını hisseder. Bir şehrin kurulmasında her şeyden önce altyapısının kurulması gerekir ki şehir fonksiyonunu gösterebilsin. Bunun gibi bir insanının altyapısının oluşumu da değerlerle okul öncesi dönemde gerçekleşir. Çocukta merhamet, sevgi ve güven gibi duyguların beyindeki sinirsel devreler bu dönemde oluşur. İnsani ve toplumsal değerlerin bu dönemde oluştuğu bilimsel olarak ortaya konulmuştur.¹²⁴ Çocuk toplumun değerlerini bu dönemde fark eder ve bu değerlere göre hareket etmeye başlar. Sosyal uyum için çocuk yeni davranış tarzları geliştirir, mesela bir isteği olduğunda “Bunu yapabilir miyim?” gibi sorular sorar. Yardıma ihtiyacı olan birine yardım eder. Çocukta “biz” bilinci gelişmiş ve daha geniş bir sosyal çevre alanı oluşmuştur. Çocuk, aileyi daha çok önemser ve dede, nine, hala, teyze vb. akrabalarla birliktelik çocukta mutluluk oluşturur.

Beş yaş, çocuklarda “altın yaş” olarak bilinir ve ilk çocukluk döneminin düğüm noktasıdır. Bu yaşta çocuklar daha olgun ve bilgili bir imaja sahiptirler. Çevreye karşı dostça ve

¹²² M. Montessori (2016). *Çocuğunuz Hakkında Bilmeniz Gerekenler*, (Çev.) Zekiye Baykul, Kaknüs Yayınları, s. 74-75.

¹²³ M. Çoban (2016). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. Hüner Yayın, s.99-100.

¹²⁴ Bir çocuk ormanda bir yaşında kaybolmuş ve altı yıl sonra bulunmuştur. Bu çocuk tıp literatürüne geçmiştir. Çocuğun bu yıllarda beyinde sözcük üretme ve anlam katma ile ilgili sinirsel ağ şebekesi gelişmediğinden çocuk konuşmayı öğrenememiştir. Bu çocuğun birlikte kaldığı hayvanlar gibi yaşadığı, onlar gibi yemek yediği ve su içtiği görülmüştür. N.Tarhan(2019). *Sen, Ben ve Çocuklarımız*. Timaş, s. 31-32.

saygılı bir duruşları vardır. Toplumla barışık ve uyumludurlar.¹²⁵ Arkadaş çevresini geliştirir, oyun kurallarını bilir ve kurallara uyarlar. Arkadaşlarıyla paylaşmayı, birlikte hareket etmeyi severler. Deneme yanılma ile birçok işler gerçekleştirirler. Bu dönemde çocuklar evde daha fazla görev alabilir, daha fazla iş yapmak ister ve yardım etmeyi severler. Anne babaya yardım için sorumluluk almayı isterler. Ev içine göre ev dışı oyunlarını daha çok tercih ederler. Arkadaşlarıyla daha fazla birlikte olmak isterler. Arkadaşlarıyla daha iyi organize olur, oyunda kurallara uyma, doğru olma, birlikte yapma ve başarma çocuk için daha değerlidir.¹²⁶ Çocukların bu dönemde bağımsız olma ve girişimci olma yönleri anne baba ve öğretmenler tarafından desteklenmeli çocuğun merak duygusu yok edilmemelidir. Yetenekleri engellenen çocuklar utanç ve suçluluk duyarlar. Erikson, çocuğun bu döneminde girişimciliğe karşı suçluluk duygusu olduğunu söyler. Çocuk bu dönemde çevreyi, eşyaları ve tabiatı tanıma adına bir çok girişimde bulunur. Çocukta bu girişimcilik sağlıklı bir şekilde kontrollü olarak desteklenmelidir. Çocuğun bütün yaptıkları onaylanmamalı yanlışlar nedenleriyle açıklanmalıdır. Çocukta vicdan ve öz denetim gelişimi için aşırı olumsuz davranışlara karşı ölçülü tavır gösterilmelidir. Çocukta aşırı suçluluk duygusuna sebebiyet veren cezalardan ve yaklaşımlardan kaçınılmalıdır.¹²⁷

Okul öncesi döneminde gerçekleşen cinsiyet kimliği kazanımı diğer önemli bir olaydır.¹²⁸ İki yaşlarında bir çocuk artık birey olarak varlığının farkındadır. Ebeveyninden bağımsız olarak yaşadığını anlar. Bu yaşlarda çocuk önce kendisinin sonra cinsel kimliğinin farkına varır. Üç dört yaşlarında grup oyunları başlar. Çocuklar kız ve erkek rollerini fark eder ve rollere göre oyunlara yönelirler. Mesala erkekler hırsız-polis oyunu, kızlar ise evcilik oyunları oynar.¹²⁹ Çocuklar bu oyunlarla hem dil hem de sosyal yönden kendilerini geliştirirler. Edindikleri rollerle hayatı anlamaya ve hayatın içinde olmaya çalışırlar. Oyunlarla içinde yaşadıkları toplumun bir ferdi olmak için mücadele ederler.

¹²⁵ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 105.

¹²⁶ Zeynep N.Cihandide, age, s.43.

¹²⁷ Helen Bee ve Denise Boyd, age, s. 523.

¹²⁸ Cinsel Devinsel Dönem: Girişimin karşısında suçluluk duygusunun olduğu bu dönem 5 yaşın sonlarına kadar devam eder.(Fraud bu süreci Fallik Dönem olarak adlandırır.) Çocuk merakla sürekli çevresini inceler ve sorular sorar. Çocuğa bu zamanda suçlama ile karşılık verilmesi onun suçluluk duymasına sebep olurken, çocuğun desteklenmesi girişimci olmasına yardımcı olur. Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.77.

¹²⁹ Hatice K.Tongar, *1-5 Yaş Çocuğunun Gelişimi- Beslenmesi Oyunları*, s. 192.

Bu dönemin diğer önemli bir yönü de zaman kavramının oluşmaya başlamasıdır. Çocukta zaman kavramının gelişimi çoğunlukla Piaget'in görüşlerine dayandırılır. Piaget, çocukta zaman kavramının oluşumunun uzun ve zor bir süreç olduğunu söyler. Zaman kavramı bazı bilişsel işlemlerin kazanılmasıyla gerçekleşir. Mesala "B, A'dan sonra, C'de B'den sonra geliyorsa C, A'dan sonra gelir." Yapılan deneylerden okul öncesi çocukların hızlı hareket eden bir nesnenin belirli bir mesafeyi daha az zamanda alabileceğini düşünemedikleri görülmüştür. Piaget ve Friedman çocuklarda zaman kavramının tam olarak kazanılmasının ise altı yaş ile ilkokul döneminde gerçekleştiğini söylerler.¹³⁰

Okul öncesi eğitim kurumları¹³¹ çocukların sosyalleşmesinde ve sağlıklı yetişmelerinde önemli işlevleri olan müesseselerdir. Üç yaşında çocuklar öncelikle aile içinde sosyalleşmeye başlamış ve uyumlu bir birey olma yolunda yeni bir sürece girmişlerdir. Çağımızın yaşam şartları göz önüne alındığında ebeveynlerin çocuklara okul öncesi eğitimi sağlamaları faydalı hatta zorunluluk oluşturur. Şehirleşmenin getirdiği bir takım olumsuzluklar ve köylerde aile imkanlarının sınırlı oluşu dikkate alınarak çocuklara okul öncesi eğitim hizmeti sağlanmalıdır.¹³² Özellikle çağımızda aile yapısında değişimler, sosyal ve ekonomik yaşamdaki değişimler, özellikle kadının iş hayatına girmesi bu eğitim kurumlarının doğuşunu zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte gelişen tıp, psikoloji, psikiyatri ve pedagoji gibi bilimlerin etkisi ile çocukların hayatı yeniden incelenmiş ve okul öncesi eğitimin gerekli oluşu anlaşılmıştır.¹³³ Üç-altı yaş çocukların eğitim kurumları olan anaokulları, kreşler, yuvalar ve okul öncesi Kur'an kursları sosyal gelişimi daima olumlu etkiler. Çocuklar buralarda arkadaş ve yeni bir çevre edinirler. Bu kurumlarda çocuklar insani ilişkileri ve kuralları daha kolay

¹³⁰ J.Piaget (1984). *Genetik Epitemoloji*, (Çev.) Ali Cengizkan, Birey Toplum Yay., s.54-55.

¹³¹ Ülkemizde 1960 sonrasında okul öncesi eğitim kurumları açılmaya başlamıştır. Bu kurumların sahip olmaları gereken temel nitelikler vardır. A) Fiziksel özellikler: Oyun alanı, mutfak, bahçe, masa, tuvalet ve banyo çocuklara göre ayarlanmalı ve çocuk sayısı ile orantılı olmalıdır. Alanların temizliği düzenli olarak takip edilmelidir. B) Öğretmeler: Okul öncesi çocuk eğitimi alan, çocuğun gelişim özelliklerini bilen öğretmenler olmalıdır. Aile ile sürekli iletişim halinde olmalıdır. Öğretmen, iyi bir gözlemci olmalı, çocuklardaki farklılıkları kısa sürede görebilmelidir. C) Program: Okul öncesi kurumlarda programlar farklı etkinliklerle zenginleştirilmelidir. Çocuklar bu dönemde uzun süreli ve düzenli bilgi almaya hazır değildir. Dil etkinlikleri, oyun etkinlikleri, dini etkinlikler, müzik etkinlikleri, sanat etkinlikleri gibi çocuğun ihtiyacına yönelik faaliyetler oluşturulmalıdır. Ayla Oktay, age, s.47.

¹³² Batı ülkelerinin birçoğunda okul öncesi eğitim devlet tarafından sağlanmaktadır. Fırsat eşitliği sağlamak amacıyla birçok batı ülkesinde % 80-90 oranında çocuklara okul öncesi eğitim verilmektedir. A. Yörükoğlu (1984). *Aile ve Çocuk*. Aydın Kiatpevi Yayınları, s.130- 131.

¹³³ F.Tos (2001). *Eğitim*. Kariyer Yayınları, s.12.

öğrenirler. Arkadaşlarıyla oynarken büyük mutluluk yaşar, ev ortamına göre daha çok etkinliklere katılırlar.

Çocukların okul öncesi eğitimi öncesinde çocuk ve ebeveynin ayrı kalmasının etkileri hakkında uzmanlardan destek alınması gerekir. Çocukların eğitim kurumlarında geçirdikleri süre çok uzun olduğunda çocuk anne baba sevgisinden mahrum kalacaktır. Özellikle erken çocukluk döneminde bu durum çocukların duygusal gelişiminde olumsuzluklara sebep olur. Çocuklar bu dönemde anne babaya güvenli bağlanamadığında yetişkinlik döneminde “güvensiz” bir hayat yaşarlar. Bu kişiler hayatlarında başarılı olsalar da sevgisizlikten dolayı ruhen tükenmişlik içinde kalırlar.¹³⁴ Çocukların anne babadan gereğinden fazla uzun süre kalması “ilgisiz çocuk sendromu”¹³⁵ olarak bilien psikolojik probleme sebep olur. Bu durumda olan çocuklar neşesiz, konuşmayı sevmeyen ve içe dönük olurlar. İlgisiz çocuk sendromu çocukların sosyalleşmesini engelleyen bir durumdur.

7.5. Çocukluk Döneminde Dini Gelişim

Okul öncesi çocukluk dönemi kişinin bütün hayatını etkileyen, inancın doğduğu ve temellendiği kritik bir süreci oluşturur. Çocuğun din eğitiminde dini duygunun ne zaman doğduğu, hangi aşamalarla ve nasıl oluştuğu gibi hususlar büyük öneme sahiptir. Çünkü bu konular bilinmeksizin çocuğa sağlıklı bir din eğitimi vermek mümkün değildir.

Çocuğun dini eğitiminde en etkili faktör şüphesiz din duygusudur. Din duygusu bir insanın kutsal varlık karşısında duygulanması veya duyarlılığıdır. İnsanın ilahi âlemlerle birlikteliğini sağlayan ve insanı Yüce Allah (c.c.)’a bağlayan din duygusudur.⁵⁵ Dini ve ahlaki duygular insanda fitri olup, gelişmeleri aile, okul ve çevresel faktörlere bağlıdır. Öğrenme ile bu duygular farklı şekiller alabilir. Dini duygunun temel vasfı insanın daima ilahi âleme doğru yönelişini göstermesidir. Din duygusu insanın sonsuz bir kudrete olan bağlılığını, sevgisini ve teslimiyetini anlatır. Dini duygu anlaşılması zor konularda insanı yüce bir kudrete bağlayarak ona huzur ve teselli kaynağı olur.

William James, insanda din duygusunun tek bir duygu olarak değil, farklı duyguların hareketiyle var olduğunu ve din duygusunun insan organizmasının yapısından bağımsız

¹³⁴ A. Güneş (2018). *Çocuk Deyip Geçmeyin*. Timaş, s.143-144.

olmadığını söyler. Din Psikolojisinde Flournay, Delacroix, Girgensohn, Bergson ve Scheler gibi önemli isimler din duygusunun insanda fitrî olduğunu söylerler.¹³⁶ Din duygusu insan ile daima birlikte olan bir olgudur. “Her doğan yaratılış üzere (dini kabule istidatlı olarak) doğar.”¹³⁷ İnsanın inanma ihtiyacı fitrî (yaratılış)¹³⁸ bir özellik olup bunun yok edilmesi mümkün değildir. Fıtrat, hakkı ve gerçeği kabul etme özelliğidir. Gazzali, Hz.Peygamber (sav)’in bu hadisine dikkatleri çekerek çocuğun saf ve her şeyi kabul etmeye meyilli olduğunu söyler.¹³⁹ Rousseau da Gazzali’nin düşünceleriyle aynı doğrultudadır. İnsanın ruhunda doğruları kabul etme özelliği olup ve onda temiz fıtratla Yüce Allah (c.c.)’ı bulma kabiliyeti vardır.¹⁴⁰ Max Scheler duyguları dörde ayırırken, bunlardan manevi ve ruhi değerlere ait duygular başlığında din duygusuna vurgu yapar. Hubert Rohrer ise duyguları daha geniş açıdan değerlendirir. Temelde duyguları üç ana başlık altında toplayan Hubert Roacher kişiliği gerektiren duygular başlığı altında dini ve ahlaki duyguları yorumlar.¹⁴¹ Çocuk maneviyatı üzerine çokça çalışmalar yapan Hay ve Nye, insanda maneviyatın kültür tarafından oluşturulamayacağını, inancın insanın doğasında yer alan bir özellik olduğunu söylemişlerdir.¹⁴²

Dindarlık, gelişimsel bir olgu olarak insanda kendisini gösterir. İnsan sürekli değişim geçirerek hayatını devam ettiren bir varlıktır. İnsan gerek fiziksel, bedensel ve biyolojik gerekse ruhsal, bilişsel ve duygusal yönden olsun farklı aşamalardan geçerek gelişimini sürdürür. İnsanın bu gelişim sürecinde kalıtım, aile ve sosyal çevre etkiler. İnsan, dini gelişimini farklı etkenlerle ve boyutlar içerisinde oluşturup tamamlamaya çalışır. İnsanın dini gelişiminde içsel ve dışsal faktörlerin uyumlu olması çok önemlidir.

¹³⁵ A. Güneş (2020). *Çocuk Eğitiminde Doğru Bilinen Yanlışlar*. Timaş, s.43-44.

¹³⁶ Zeynep N.Cihandide, age, s.61.

¹³⁷ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.141.

¹³⁸ Fıtrat: İlk yaratılışta kazanılmış özelliklerle, dış etkilerle değişmemiş tabi durum olarak açıklanmaktadır. Fıtrat, kişilerin tek tek yaratılışındaki farklı özellikler değil, bütün insanlarda, insan olmaktan dolayı, ortak olarak bulunan genel özelliklerdir. Dış tesirlerle ve kazanılmış alışkanlıklarla ikinci bir yaratılış gibi ilk yaratılışa katılan özellikler bu anlama girmemektedir. Mesela yaratılış insanda olarak iki gözün olması doğaldır. Fakat ama bir insanın ama doğması asıl yaratılışın genel bir özelliği değil, onu engellemiş olan, kural dışı bir durumdur. Mukaddes bir emanet olan fıtrat insanının ilk yaratılış özelliklerini, dış tesirlerden etkilenmeyen hali anlatır. “Her çocuk fıtrat üzere doğar. Daha sonra anne-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.” Fıtrat hadisinde anne-baba ile yaratılışa tesir eden dış etkenler, çevre ve sosyal faktörler kastedilir. Bkz. H.Emin Sert (2004). *Kuranda insan Tipleri ve Davranışları*, Bilge, s.37- 40.

¹³⁹ Gazzali, *İhyâ-u Ulumi'd- Din*, C.3, s. 169-170.

¹⁴⁰ M. Öcal (2013). *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. TDVY, s.43-44.

¹⁴¹ Zeynep N.Cihandide, age, s.59.

İnsanın iyi bir yaşam sürdürmesinde inancın önemi üzerinde önemle duran Fowler, bir bireyin inanç gelişimini yedi dönemde tamamladığını söyler. Özellikle okul öncesi dönemde inancın önemi üzerinde duran Fowler, bu dönemde inanç gelişiminin bireyin hayatında büyük bir etki oluşturacağını, sonraki süreçleri de etkileyeceğini söyler.¹⁴³ Temel inanç evresinin öncesi sıfır-iki yaş (0-2) aralığıdır. Bu yaş aralığı, dilin kullanılmaya başlama öncesindeki bebeklik dönemini kapsar. Bu dönemde çocuğun annesi veya bakıcısı ile olan ilişkisinin önemi büyüktür. Bu dönem boyunca ebeveyn ve çevre ile karşılıklı ilişkiler içinde çocukta güven duygusu oluşur ve imanın doğumu ve gelişimi başlar.¹⁴⁴ Bu dönemde ebeveynin çocuğa yaklaşımı çocukta inancı belirleyici bir faktör olur. Bu yaş (0-2) aralığında çocukta korunma ve güven ihtiyaçları onu anne babaya yönlendirir. Bu daha sonra çocukta sonsuz kudrete sığınma haline dönüşür.¹⁴⁵

Fowler'ın ahlak kuramında “sezgisel yansıtıcı inanç basamağı” üç-yedi (3-7) yaş aralığıdır. Hayal gücü, hikâye ve jestlerin etkisinin görüldüğü, çocukta benmerkezci düşüncenin olduğu dönemdir. İncanın şekillenmesinde özellikle hayal gücünün etkisi büyüktür. Bu dönemde çocuk tasavvur ile ahlakın, benliğin ve kutsal olanların farkına varır. Bu dönemde olaylar sezgisel olarak anlaşılır.¹⁴⁶

Harms, çocukların tabiatında yaratılıştan gelen dini bir tecrübenin olduğunu söyler. Üç-altı (3-6) yaş arasını içine alan bu dönemde çocuğun hayalleri ve fantezileri çok güçlüdür. Onları etkileyen zihinlerinde yer tutan şahıslardır ve çocuklar olayları büyük hayaller içerisinde yüceltme eğilimi taşırlar. Dolayısıyla bu evrede Tanrı ile ilgili düşünceler, devler, konuşan hayvanlar, hayaletler ve kanatlı melekler ile ilgili hikâyeler seviyesinde algılanmaktadır. Bu evrede çocuklar Tanrı ile peri masalları karakteri arasında çok az farklılık görmektedir.¹⁴⁷ Çocuk, inanç hakkında olan hikâyeleri dinler, davranışları önemser, dikkatlice izler ve gördüklerini uygulamaya çalışır.

Çocukların Allah (c.c.)'ı tanımasında etkili olan unsurlar bilişsel gelişim ve çocuğun

¹⁴² H.Meydan, age, s. 87

¹⁴³ A. B.Bilici (2014). *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.27.

¹⁴⁴ A. Köse ve A. Ayten (2021). *Din Psikolojisi*, Timaş, s.67- 68.

¹⁴⁵ Hasan Meydan, age, say.91

¹⁴⁶ A.U.Mehmedoğlu & A.Aygün (2006). “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, s.127.

kabiliyetleridir. Çocuğun Allah (c.c.)'ı bilmesinde O (c.c.)'na verdiği anlam süreçsel olarak değişiklik gösterir. Çocuğun yaşı ilerledikçe Allah (c.c.) tasavvuru da değişir. Çocuklarda önceleri somut olarak başlayan Allah (c.c.) düşüncesi daha sonra soyut bir Allah (c.c.) inancına dönüşür. Çocukta bu doğal bir süreçtir, doğal gelişimle birlikte düşüncede değişim devam eder. Çocukta dini bilincin uyanması ve gelişmesinde bazı faktörler vardır. Bunlar: 1-Çocuğun doğal gelişimi 2- Aile ve sosyal çevrenin çocuğa yaklaşımı 3-Doğrudan dini konuların çocuğa öğretilmesi¹⁴⁸

Belçika'da çocuklar üzerinde yapılan araştırmada Tanrı tasavvurunun üç aşamalı olduğu görülmüştür. **Birinci evre:** Tanrının bir obje veya insan gibi algılandığı aşamadır. Üç yaşın altındaki çocuklarda görülür. Tanrı'ya insani özellikler yüklenilir. Bu evre antropomorfizm olarak ta bilinir. **İkinci evre:** Tanrının insanüstü özelliklerle tanımlandığı evredir. Üç-dört (3-4) yaşlarda ki çocuklarda görülür. Allah (c.c.) kelimesi daha fazla kullanılır. Tanrı'nın kilisede olduğuna inanırlar. Dine olan ilgileri annelerin ilgilerine göre değişebilir. Annelerin duaları tekrar edilir. **Üçüncü evre:** Tanrı'nın ilahi özelliklerle algılandığı dönemdir. Dört-altı (4-6) yaş aralığında çocuklar Tanrı'yı zaman ve mekân ötesinde, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, her yerde olan bir sonsuz kudret olarak hissederler.¹⁴⁹

Çocukların dünyasında Allah (c.c.) Tasavvurunda üç önemli psikolojik faktör vardır: **Gerçeklik:** Çocuk, Allah (c.c.) ile ilgili aileden birçok bilgi almış, başkalarından Allah (c.c.) hakkında sözler dinlemiş, Allah (c.c.) için yapılan ibadetleri görmüş ve samimiyetle yapılan duaları duymuştur. Sosyal hayatın içinde Allah (c.c.)'a olan inancı hissetmiştir. Çocuk, yaşadığı çevrede gördükleriyle şüphe olmaksızın Allah (c.c.)'ı kabul eder. O (c.c.)'nun kendisini bildiğine, koruduğuna ve özel isteklerini yerine getirdiğine dair inancı vardır. **Benmerkezcilik** (Egosantrik): Benmerkezcilikte ise çocuk, benliği ile Allah (c.c.) arasında özel bir bağ kurar. Allah (c.c.) çocuğu sever, onun özel ihtiyaçlarına cevap verir. Allah (c.c.) çocuğa anne ve baba vermiştir. O (c.c.), çocuğun her isteğine cevap verendir. Çocuğun içtenlikle yaşadığı bütün duygularında Allah (c.c.) daima onunladır.¹⁵⁰ **İnsan Biçimcilik:** Okul öncesi dönemde çocuklarda antropomorfizm yani bir varlığı insana benzetme özelliği vardır. Bu dönemde

¹⁴⁷ H. Hökelekli (2012). *Din Psikolojisine Giriş*. Dem Yay., s.108.

¹⁴⁸ Mualla Selçuk, age, s. 70-71.

¹⁴⁹ Zeynep N. Cihandide, age, s. 69-70.

çocuklar, soyut kavramları anlayamazlar, Allah (c.c.)'ı süper bir insan, sakallı bir dede, ya da büyük bir insan olarak tasavvur edebilirler. Çocukların Allah (c.c.) hakkında konuşurken insani özellikler kullanmalarından kesinlikle kaygılanmamalıdır. Çünkü bu durum çocuğun doğal gelişim süreci ile ilgilidir. Yapılan birçok çalışmada 3-6 yaş arasındaki çocuklarda *antropomorfik* bir Tanrı anlayışı olduğu ortaya konulmuştur.¹⁵¹ Çocuklara Allah (c.c.) nerededir sorusuna farklı cevaplar vermişlerdir. “Cennette, gökyüzünde, bulutların üstünde, yıldızların yanında, camide ve kalbimde” ifadelerini kullanmıştır. Çocuklar Allah (c.c.)'ı koruyucu, büyük, yaratan, çok güzel ve çok iyi gibi nitelemelerle anlatmışlardır.¹⁵²

“*İbadet ve Dua*” anlayışı bu dönemde çocuklarda belirgin bir şekilde görülür. Çocuklar okul öncesi dönemde dualar etmeyi çok severler. Çocuklar Allah (c.c.)'a dua ederken diğer insanları da dikkate alırlar. Bu dönemde çocukta benmerkezcilik hâkim olduğu için çocuğun kendisini öne çıkardığı görülür. Dualar yapılırken hemen isteklerinin gerçekleşmesini isterler. Genellikle dualarda somut talepler yer alır. İsteklerinin gerçekleşmemesini kendi davranışlarına bağlarlar. Kısa duaları ezberleyip okuyabilirler. Dua etmek çocukları mutlu eden bir eylemdir. Diana Long ve arkadaşları çocuklar için dua kavramının gelişiminde 5 basamak olduğunu söylemişlerdir. Okul öncesi dönemde dua kavramı için “belirsiz anlayış basamağı” adını vermişlerdir. Çocuklar duanın mahiyetini anlamasalarda dua etmeye çok meyillidirler.¹⁵³ “*Kutsal mekân*” anlayışı yetişkinlerdeki gibi olmasa da bu dönemde çocuklarda geliştiği görülür. Çocuklar kutsal mekânlarda yapılan ritüelleri yapamasa da bunların kutsallığını hissederler.¹⁵⁴ Bu dönemde *ölüm* çocukların ilgisini çeken konuların başında gelir. İki üç yaşlarında çocuklar ölümü uykuya benzetirler, üç dört yaşlarında ise bir daha geri dönmeyecek uzun bir yolculuk olarak görürler. Dört beş yaşlarda ölümden korku duyulur ve

¹⁵⁰ H. Hökelekli(2005).*Din Psikolojisi*, TDVY, s.262-265.

¹⁵¹ Barnes, çocuklarda Tanrı tasavvuru üzerine hazırladığı Theological Life of a California Child adlı çalışmasında çocuklara şu soruların sorulmasını ister: Allah nerede? O ne yapıyor? Niçin O'nu göremiyoruz? 27 çocuğun cevapları yaşa bağlı olarak farklı nitelemeler içerse de temelde Antropomorfik bir anlayışın olduğu görülür. Mualla Selçuk, age, s. 71.

¹⁵² Allah'ın dua esnasında bulunduğu yer ile ilgili soruya çocukların 1/3'e yakın bir bölümü (% 29.71) “yukarıda/havada/bulutlarda/güneşte” gibi Allah'ın dünyanın yukarılarında bir yerde olduğunu ima eden birbirine benzer cevaplar vermişlerdir. Çocukların % 18.12'si sorumuza “yanımızda / kalbimizde / içimizde / karşımızda / köşede /duvarda / solumda/evde”, % 11.60'ı camide”, % 10.87'si her yerde/dünyada/bizi aramakta, % 10.14'ü, % 13'ü “cennette” ve % 1'i “mezarda” cevabını vermişlerdir. % 12'si sorumuzu “bilmiyorum”, % 0.72'si “hiçbir yerde yok” şeklinde cevaplarırken, 10 çocuk hiç cevap vermemiş. M. Doğan Karacoşkun (2005). “Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua”.*Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 9, S.1, s.115-116.

¹⁵³ Mualla Selçuk, age, s. 74.

hastalık, yaşlılık ile ölüm ilişkilendirilir. Altı yedi yaşlarda ölüm yaramazlar için bir tür cezadır.¹⁵⁵

Dini gelişimde çocuğun dil yeteneği önemli bir unsurdur. Bir dini tanımak için o dinin kavramlarının bilinmesi gereklidir. Çocuğun din ile ilgili düşüncelerinin oluşumu onun dil gelişimiyle yakından ilgilidir. Çocukta dil gelişimi tamamlandığında dini gelişimde de önemli gelişmeler gerçekleşir. Fowler çocukta sezgisel yansıtıcı inanç döneminin dilin öğrenilmesiyle gerçekleştiğini söyler.¹⁵⁶ Çocuklarda iki-altı yaş aralığı Tanrı'ya yönelişin başladığı ve Tanrı'yı bilme arzusunun yoğun olduğu, konuşmalarda dini konuların ve soruların artış gösterdiği bir dönemdir. Çocukların bu dönemde “Yüce bir kudret” e inanmaya daha yatkın oldukları kolayca fark edilir.¹⁵⁷ Tanrı seven, koruyan, rızık veren ve kendisine sığınandır. Duygusal öğrenme döneminde olan çocuk için sevgi, şefkat ve merhamet gibi duygularla eğitim yapılması doğru olacaktır. Bu dönemde Tanrı'yı korku ve ceza veren bir kişi olarak anlatmak çocukta olumsuz sonuçlara sebebiyet verecektir. Salzman, çocuğa sürekli korkutucu bir Tanrı anlatımının onu dinsizleştirmeye sebebiyet vereceğini söyler.¹⁵⁸ Okul öncesi dönemin insan yaşamında önemli bir basamak olduğu unutulmamalıdır. Bu dönemde daima olumlu ve güzel konuşmalar yapılmalıdır. Hz.Peygamber (sav)'in “İnsanlara akıl seviyelerine göre konuşmakla emrolundum.”, “İnsanlara derecelerine göre muamele ediniz.” gibi sözleri oldukça dikkat çekicidir. Bu dönemin geçici olduğunu dikkate alarak çocuklara Allah (c.c.)'ı daima güzel kelimelerle ve onların düzeylerine göre anlatmak gereklidir. Böylece çocukların bu dönemi daha sağlıklı ve mutlu bitirmeleri sağlanmış olur.

Çocuklarda 3-6 yaş aralığı dini konuların çok fazla konuşulduğu ve soruların sorulduğu bir dönemdir. Çocukların bu dönemde inanmaya daha yatkın oldukları kolayca fark edilir. Çocuklarda bu dönemde duygusallığın baskın olduğu bir dini gelişim süreci vardır. Sevgi, şefkat, mutluluk ve güven gibi duygular çocukta dini yönden daha fazla ön plandadır. Çocuğun

¹⁵⁴ Bilici, *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, 27-28.

¹⁵⁵ Zeynep N.Cihandide, age, s.74.

¹⁵⁶ M. Üzümcü, age, s. 107.

¹⁵⁷ Vogel'e göre çocukta din duygusu 2-3 yaşlarında çıkar. C.Bühler'e göre 2-4 yaşlarında önce antropomorfist bir şekilde başlayan düşünce daha dini inanca dönüşür. Fr. Schleiermacher ise her çocuğun dini inanca doğduğunu söyler. C.G.Jung, insanın doğasında din duygusunun olduğunu ifade eder. H.Remplein, B.Winzen ve E Spranger gibi ünlü bilim adamları din ile çocuk ruhu arasında güçlü bir bağın olduğunu söylerler. K.Yavuz (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Boğaziçi Yayınları, s.128 - 131.

¹⁵⁸ A. Dodurgalı (1996). *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İFAV, s. 219.

sevgi dolu, güvenli ve şefkatli bir ortamda doğması ile “temel güven duygusu” arasında güçlü bir ilişki vardır. Huzurlu bir aile ve çevre çocukta dini duygunun ve her şeye gücü yeten ilahi bir kudretin oluşmasını sağlar.

Beş-altı yaşlarına doğru çocukta hem zihinsel hem ruhsal yönden olgunlaşma görülür. Çocuğun hayal gücü gelişirken dini olaylara, masallara ve hikâyelere olan ilgisi de artar. Çocuğun zihninde zamanla Allah (c.c.), peygamber, melek, cennet, ahiret vb. kavramlar gelişmeye başlar. Bu kavramların oluşumuyla çocuğun duygusal dünyasında değişimler olur. Çocukta yedi yaşından itibaren olaylar arasında nedensellik bağlarını anlama ve sorgulama süreci başlar.¹⁵⁹ Durumları değerlendirmede neden sonuç ilişkisi ile dini meseleler hakkında çocuk daha fazla soru sormaya başlar.

Okul öncesi dönemde taklidin çocuğun dini tanınmasında ve dini davranışlar edinmesinde önemli bir yeri vardır. Taklit, çocuğun çevresinde özellikle birlikte bulunduğu kişileri izleyerek onların davranışlarının benzerlerini yapması ve bu kişilere benzemeye çalışmasıdır.¹⁶⁰ Çocuk değerleri alırken taklit ile öğrenim gerçekleştirir. Taklit kişinin çevresinde karşılaştığı alışkanlıkların, gelenek ve göreneklerin, tutum ve davranışların anlatım ve hayat biçimlerinin kısmen bilinçli bilinçsiz kısmen iradeli iradesiz kısmen de istekli isteksiz şekillenmesi ve mana kazanmasıdır diyebiliriz.⁸⁵ Bandura, diğer öğrenme kavramlarını kabul etmekle birlikte, insan öğrenmesinin sosyal bir ortamda oluştuğu vurgusunu yapar. Bandura, özellikle çocuklarda öğrenme ile ilgili “sosyal öğrenme” üzerinde durur. Bandura, çocukların öğrenmesinde en etkili öğrenme yönteminin başkalarını izlemek olduğunu (observational learning) söyler. Taklit çocuğu dini hayatla buluşturur. Taklit ile başlayan süreç çocuktaki bireysel kabiliyet ve yaşanan manevi atmosfere göre gelişerek aşama aşama dini yaşama dönüşür.¹⁶¹ Taklit insan yaşamının bütün dönemlerinde görülür ama taklidin en etkili olduğu zaman dilimi 3-6 yaş arasıdır. Okul öncesi dönemde taklit çocuklarda dini gelişimde önemli bir faktördür. Çocuklar öncelikle anne babayı, sevdikleri kişileri taklit ederler. Onların söz ve davranışlarını isteyerek veya istemeyerek yaparlar. İbadetleri, duaları izler ve bunları yapmaya çalışır. Bu taklit evresi çocukta dini değerlerin ve kişiliğin oluşumunda oldukça etkilidir.¹⁶²

¹⁵⁹ KerimYavuz, *Günümüzde İnancın Psikolojisi*, s.182-183.

¹⁶⁰ Recai Doğan & Remziye Ege, age, s. 358.

¹⁶¹ K.Yavuz(1983).*Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, DİB, s.151.

¹⁶² Ö.Özdemir(2022). *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*, Nobel Bilimsel, s.43.

8. Çocukların Gelişiminde Oyun ve Etkinliğin Rolü

8.1. Çocukların Gelişiminde Oyunun İşlevi ve Önemi

Okul öncesi dönem oyun ve çocuk ilişkisi üzerinde durulması gereken önemli bir meseledir. Oyun çocuğun yaşamında doğal bir gereksinimdir. Bundan dolayı Eflatun, çocuk oyunla büyümelidir, der. Oyun çocuğun moral, ruh ve bedensel yönlerden gelişimini sağlayan, çocuğa sevinç, haz ve neşe veren etkinliktir.¹⁶³ Okul öncesi dönemde oyunlar çocuğu geleceğe hazırlayan ve çocuğun gelişiminde önemli rol oynayan etkinliklerdir. Çocuğun hayatında çok önemli fonksiyonları olan oyunlara okul öncesi dönemde çocuklar daha fazla ihtiyaç duyar.

Oyun, çocuğun başkaları olmaksızın kendi tecrübeleriyle öğrenme eylemidir. Oyun, sonucu düşünülmezsizin eğlenmek için gerçekleştirilen hareketlerdir. Çocuğun hayatında iş karşıtı olarak da düşünülebilir. Çocuk, oyun ile biriken enerjisini boşaltarak bir rahatlama yaşar.¹⁶⁴ Oyun, çocuğun bulunduğu gelişim düzeyine göre hem öğreten hem de eğlendiren bir etkinliktir. Oyun, bilişsel, duyuşsal ve bedensel etkinliklerin birlikte uygulandığı, çocuğu yaşama hazırlayan önemli bir uğraştır.¹⁶⁵ Oyunlar çocuklar için eğlenceden çok daha fazlasıdır. İlk iki yılda çocuk hareketleri ve oyunlar amaçsız gibi görünse de daha sonra ki süreçte oyunların bir amaca yönelik olduğu görülür. Oyun ile çocuğun hem bedeni hem ruhu dinlenir ve oyunlarla çocuk kendini ifade etme olanağı bulur.¹⁶⁶ Çocukların gelişimlerinde oyunlar daima olumlu yönde rol oynarlar. Din eğitimini dikkate alarak oyunun tanımını ise şu şekilde yapabiliriz: “Belli bir amaca yönelik, kurallı, zaman açısından sınırlı, belirli bir mekânda bireyin isteyerek ve zevk alarak katıldığı, çocuğun bilişsel, duyuşsal, dilsel, sosyal, fiziksel ve dinsel gelişimine katkı sunan, aynı zamanda öğrenmelerin pekiştirilmesine ve değerlendirilmesine yardımcı olan faaliyettir”¹⁶⁷

20.yüzyılın en önemli çocuk eğitimcilerinden olan Montessori’ye göre oyun çocuğun işidir. Bir yetişkin için iş ne kadar önemli ise oyun da çocuk için o kadar önemlidir. Oyun, çocuğun ahlaki ilkelerini, dil gelişimini, hayal gücünü ve insanlar arası iletişimini geliştiren bir uğraştır. Çocuğun çevreyi tanımasını sağlamada, araştırma duygusunu canlandırmada ve

¹⁶³ S. Kantarcıoğlu (1992). *Anaokulunda Eğitim*, MEB, s.74.

¹⁶⁴ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, s.176.

¹⁶⁵ B.Çetinkaya(2016). *Çocuğun Ruh Sağlığı*. Pegem Akademi, s. 259-260.

¹⁶⁶ Beyza Bilgin, age, s.147.

mantıklı düşünebilmesini gerçekleştirmede oyun önemli bir etkinliktir. Çocuk öğrenmede zorluk çektiği birçok kuralı oyunlar sayesinde öğrenir. Çocuk oyunlarla sosyalleşmeyi geliştirir ve yeni beceriler kazanır.¹⁶⁸ Çocuklar, grup halinde oyunlarla uyulması gereken kuralları, yardım etmeyi, sorumluluk almayı, paylaşmayı, başarıyı ve başarısızlığı, yenme ve yenilme duygularını öğrenir.¹⁶⁹ Oyun, çocukların doğasında yer alan bir özellik olup çocuğun doğayı atanımında kullandığı bir tekniktir. Çocuklar için oyun, yemek, içmek ve uyumak gibi ihtiyaç duyulan temel gereksinimdir. Oyun çocuğu geliştiren ve geleceğe hazırlayan bir etkinliktir. Okul öncesi dönemde oyunlar, çocukların öğrenme, üretme ve çevreyi tanıma gibi bir çok konuda yetişmelerine yardım ederek onların gelişmelerini sağlarlar.¹⁷⁰

Fröbel, hocası Pestalozzi'nin "insan eğitimi" görüşlerini takip etmiş ve çocuk eğitimine dair önemli çalışmalar yapmıştır. Fröbel¹⁷¹ özellikle çocuğun hayatında oyunun işlevi konusunda dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur. Oyun, çocuğun karakterinin oluşumunda büyük etki yapar çünkü çocuğun dünyayı tanıması oyun ile olur ve çocuk varlığını oyun ile dışa vurur. Çocuk için oyun bir "hayat özü"dür. Oyun tartışılmaksızın çocuğun en önemli eğitim araçlarından biridir. Oyun çocuk için benliğini bir ihtiyaç ve gereklilik olarak dışarı vurduğu bir eylem tarzıdır. Çocuğun dünyasında iynin kaynağı oyundur ve iyilikler oyunla ortaya çıkar. Oyun çocuğun ruhunda neşe, hürriyet, huzur ve sükûnet doğurur. Oyun çocuğun iç hayatının aynasıdır. Bir çocuk kendi kendine yoruluncaya kadar zekice oyun oynuyorsa bu çocuğun gelişimine olumlu katkı sağlayan, onu daha sağlıklı ve başarılı yapan bir etkinliktir.¹⁷²

Okul öncesi dönemde oyunları engellenmiş çocuklar büyüdüğünde içe kapanık, pasif ve kendisine güvenemeyen kişiler olurken, bu dönemde oyunlarla vakit geçiren çocuklar

¹⁶⁷ H. K. Zengin (2018). "Din Eğitiminde Eğitsel Oyun ve Oyuncakların Kullanımı", *Din ve Hayat*, S. 36, s. 122.

¹⁶⁸ Maria Montessori, *Çocuğumuz Hakkında Bilmeniz Gerekenler*, s. 111-112.

¹⁶⁹ M.Z. Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 328.

¹⁷⁰ Y. Arıkan (2013), *Tiyatro ve Drama Eğitimi*. Pozitif Yayınları, s.18.

¹⁷¹ Friedrich Wilhelm August Fröbel(1782-1852) Pestalozzi'nin eğitim ilkelerini takip ederek öğretmenlik yaptı. Almanya'da siyasal çatışmalardan dolayı eğitsel faaliyetleri engellendi. Pestalozzi tarafından kurulan Burgdorf'ta yer alan 'Yetimler Yurdu'nun başına getirildi. Burada tecrübelerini paylaşan Fröbel okul öncesi eğitimin gelişmesine yönelik çalışmalarda bulundu. A) Anstalt zur Pflege Beschäftigungstriebes für die Kindheit und Jugend: Bu kurumda küçük çocukların eğitimini yapacak öğretmenler yetiştirmeyi amaçlanmıştır. B) Speil-und Beschäftigungsanstalt: Okul öncesi çocukların eğitilmesi için kurulmuş bir kurumdur. Fröbel, ilk defa bu kuruma Kindergarten adını vermiştir. Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, Şubat 1972), 270-271. Friedrich Wilhelm August Fröbel'in okul öncesi eğitim anlayışı için bkz.Kemal Aytaç (1972) *Avrupa Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi.

¹⁷² Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi*, 274 275.

yetişkinlik döneminde daha canlı, atılgımcı ve kendisine güvenen bireyler olurlar.¹⁷³ Oyunun çocuk gelişimine katkılarını dört başlıkta ifade edebiliriz:

A-Bedensel gelişime yönelik katkılar: Oyunlar çocukların vücut hareketleriyle bedensel gelişimlerini sağlar. Oyunlar, el, kol ve bacak hareketleriyle çocukta kas sistemini geliştirmeyi sağlar. Çocuklar oyunla hareketlilik kazanır ve vücutta biriken enerji atılmış olur. Oyunlarla çocuğun, sindirim, solunum ve dolaşım sistemleri daha sağlıklı çalışır. Oyunlar çocukların salgı bezlerinin sağlıklı çalışmasını ve daha hızlı büyümesini sağlayarak gelişimini hızlandırır. Besinlerdeki kaloringin tüketiminde önemli rol oynayan oyunlarla çocuk daha sağlıklı beslenir.¹⁷⁴

B-Ruhsal gelişime yönelik katkılar: Heckhausen, endişe, korku ve gerginlik gibi olumsuzlardan uzaklaşmak için çocuğun oyunu seçtiğini söyler. Çocuk oyunlarla sıkıntılarını, korkularını ve stresini boşaltarak rahatlama yaşar. Oyunlar çocuklarda saldırganlığı ve şiddeti azaltarak, çocukların sükûnetini sağlarlar.¹⁷⁵

C-Eğitsel gelişime yönelik katkılar: Çocuklar, yazı, resim, boyama ve daha birçok beceriyi oyunlar yardımıyla öğrenir. Oyunlar, renkler, cisimlerde küçüklük büyüklük, kavramlar gibi birçok konuda çocuğa eğitsel faydalar sunar.¹⁷⁶ Çocuklar oyunlarla hayal güçlerini kullanır, nesnelere zihinlerinde istedikleri şekle sokarlar. Çocuklar nesneleri canlandırır, hareket ettirir ve konuştururlar. Nesnelerle yeni şekiller oluşturan çocuklar, bundan büyük bir sevinç duyarlar.¹⁷⁷

D-Ahlaki gelişime yönelik katkılar: Oyun çocukların diğer bireylerle bir araya gelerek işbirliği yapma, ortak kurallara uyma, birlikte hareket etme, sıra bekleme, başkasının hakkını tanıma ve ona saygı duyma gibi değerleri kazandırır.¹⁷⁸ Çocuğun ebeveynle, kardeşleriyle ve arkadaşlarıyla oynaması onda sevgi, aidiyet duygusu, birlikte yaşama ve işbirliği yapma gibi önemli konularda faydalar sağlar. Çocuk, diğer insanlarla bir araya gelerek ben ve başkası kavramlarının bilincine varır. Çocuk, sosyalleşmeyi, başkalarına saygılı olmayı, almayı ve vermeyi oyunlarla öğrenir. Çocuk evde, sokakta veya okulda birçok konuda neyin doğru veya

¹⁷³ Mehmet Z.Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 329.

¹⁷⁴ S. Nuran Göktepe (2015). *Okul Öncesi Dönem Din Eğitiminde Oyun, Oyuncak ve Görsel Sanat Etkinlikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, s. 27.

¹⁷⁵ B. Özdoğan (2004), *Çocuk ve Oyun*, Anı Yayıncılık, s.102-103.

¹⁷⁶ Haluk Yavuzer, *Cocuk Psikolojisi*, s.177.

¹⁷⁷ Beyza Bilgin, age, s.147.

¹⁷⁸ Bünyamin Çetinkaya, age, s.259-260

yanlış olduğunu oyunla öğrenir. Fakat oyun ortamında çocuk kurallara uymanın zorunluluğunu yaşayarak ve eğlenerek anlar.¹⁷⁹

Din eğitiminde dini değerler öğretilirken çocuklar için oyun ve eğlencenin ihmal edilmemelidir. Ebeveynler tarafından çocukların oyun ihtiyacının görmezden gelinmesi, onları modernizmin ve sekülerizmin tahrip edici oyun anlayışına teslim etmek anlamına gelir. Çocuklar, sosyal medya, TV ve İnternet ile baş başa kalarak oyun ihtiyaçlarını gidermeye kalktıklarında bu onların manevi dünyalarında büyük zarar oluşturacaktır. Oysa bu dönemde çocuklar İslam'ın ruhuna ve Ramazan ayının iklimine uygun oyun ve eğlencelerle vakit geçirmelidir. Oyun ve eğlencelerde çocuklara eşlik edilmelidir. Eğitim ile ilgili eğlence ve oyunlar çocukların gelişim dönemlerini dikkate alarak planlanmalı ve oyunlarda buna göre seçilmelidir. Oyunlar öğrenilecek konunun yapısına uygun olarak seçilmelidir. Olumsuz duygulardan uzak, İslami değerleri yansıtacak oyunlar çocuklara sağlanmalıdır.

Hız.Peygamber (sav) bazen şakalar ve oyunlarla çocuklara karşı sevgi ve şefkatini gösterirdi. O, bazen torunlarıyla oynar, onları sırtında taşırdı. Bir keresinde Hız.Cabir (r.a.), Hız.Peygamber (sav)'in torunlarını sırtında taşıdığını görünce “deveniz ne güzel” demişti. Bunu üzerine Hız.Peygamber (sav)'de “onlar da ne güzel biniciler.”¹⁸⁰ demiştir. Zekâ, karakter ve yeteneklerin gelişiminde önemli yeri olan oyunlar Hız.Peygamber (sav) döneminde oldukça renkli ve farklıydı. Çeşitli rivayetlere göre bu dönemde fıyal, salıncak, ceviz, çelik çomak, top, aşık atma ve ok atma gibi oyunlar vardı. Kız çocuklarında daha çok bebek oyunları yaygındı. Hız.Peygamber (sav)'in çocukluk döneminde katıldığı oyunlar da olmuştur. “Azm-i vedah” denilen oyunda iki grup arasında bir yarışma yapılır. Uzak bir yere atılan kemik hangi grup tarafından bulunursa o grup oyunu kazanırdı. Kaybeden grup, kazanan grubu kemiğin bulunduğu yerden atıldığı yere kadar sırtında taşırdı.¹⁸¹

Osmanlı Devleti döneminde çocukların eğlenmesine yönelik yapılan farklı etkinlikler ve eğlence programları vardı. Hikaye dinletisi, ilahi ve şiir okumaları, Ramazan iftarından sonra başlayan gölge oyunları çocukların en çok sevdiği eğlencelerdendi. Karagöz-Hacivat,

¹⁷⁹ Haluk Yavuzer, *Cocuk Psikolojisi*, s.177.

¹⁸⁰ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.7, s.496.

¹⁸¹ N.Bozkurt (2018). Bütün Yönleriyle Oyun ve Eğlence, *Din ve Hayat*, S.36, s. 9.

kukla oyunları ve meddah gibi hem eğlendiren hem öğreten oyunlar sergilenirdi.¹⁸² Osmanlı toplumunda dini eğitimde kolaylık oluşturmaları için çocuklar yarım gün tekne orucu tutardı. Bu eğlence programları çocuklar için büyük bir ödül gibi dururdu. Çocuklar bu eğlencelere katılmak için tam gün oruç tutmaya gayret ederlerdi.

8.2. Çocukların Gelişiminde Etkinliğin Amacı ve İşlevi

Etkinlikler çocuklara yönelik öğrenme yaşantılarını sağlayan eğitsel araçlardır. Etkinlikler çocukların gelişim, dikkat ve ilgi alanlarına göre farklılık gösterirler. Etkinlikler oluşturulurken nasıl bir yol izleneceği, etkinliklerin nerede yapılacağı, nelerin hedeflendiği, hangi yöntemlerin kullanılacağı, etkinliklerde hangi araç ve gereçlerin kullanılacağı ve zaman ayarlaması çok önemli konulardır. Etkinliklerin günlük yaşamdan çıkarılması ile oluşturulması gerekir. Çocuklara etkinlikler uygulanırken kolaydan zora doğru bir çalışma hazırlanmalıdır. Çocukların gelişim süreçleri dikkate alınarak etkinlik sıralaması ve planlama yapılmalıdır. Süre konusunda sınırlandırma yapmak önemli olmakla birlikte çok katı olmamalıdır. Çocukların oluşturduğu ürünlerin uygun bir ortamda gösterilmesi çocuğa büyük sevinç verir. Bu dönemde Ramazan ayı etkinlikleri çocukta kendisini ifade edebilme, yardımlaşma, paylaşma, işbirliği, sorumluluk alma, doğru olma, güzel konuşma, iyi bir insan olma ve temel becerileri geliştirme açısından faydalı sonuçlar vermektedir.¹⁸³

Etkinlikler hem eğlenerek hem de yaparak öğrenmeyi sağlayan önemli eğitim faaliyetidirler. Etkinliklerin en önemli amacı yaşayarak, dokunarak ve yaparak eylemde bulunan çocukta kalıcı bir öğrenme gerçekleştirmektir. Davranışın öğrenilmesi, kalıcı olması ve sevilmesinde çocuğun istekli olarak katılımı çok önemlidir. Etkinlikler eğitici ve eğlendirici özellikleriyle çocuklar tarafından çok sevilirler.¹⁸⁴ Etkinlikler çocuğun hayatında kalıcı davranışlar oluşturmaya amaçlaması yönüyle din eğitiminde çok etkili yöntemlerdir. Çocuklar dini etkinliklerde eğlenirken ayrı zamanda manevi bir haz da duyarlar, bu durum çocuklarda öğrenme ile birlikte büyük bir mutluluk oluşturur.

¹⁸² Meddah: Toplum önünde hikâye anlatıp taklit yapan kişilerdir. Güldüren, eleştiren bazen düşündüren Meddahlığın orta oyun ve Karagöz oyunundan farkı sadece güldürü için olmamasıdır. Karagöz: Deriden kesilerek yapılan insan, hayvan ve bitki v.b. şekillerin arkadan ışık verilmesiyle ve beyaz perdeye yansıtılarak yapılan bir oyundur. Ortaoyunu: Karagöz'ün sahneye çıkmış halidir. Açık bir alanda oynanan ortaoyunu insanların oyuncularını çevreleyerek izledikleri bir oyundur. Özgü Çilli (2023). *Osmanlı'da Eğlence*. İletişim Yayınları, s. 249-269.

¹⁸³ Zeynep N.Cihandide, age, s.156-159.

İKİNCİ BÖLÜM

RAMAZAN AYI VE DİN EĞİTİMİ

1. İbadet Ayı Olarak Ramazan Ayı

Ramazan ayı, getirdiği ibadetler ve değerlerle inanan birey ve toplum ahlakının yenilendiği özel bir süreçtir. Ramazan ayı, namaz, oruç ve infak gibi ibadetlerle öncelikle tevhit hakikatini, Allah (c.c.)’ın yegâne rab olduğunu ve insanın insana köle olamayacağını öğretir. Ramazan ayı insanda tevhit merkezli zaman ve mekân bilinci oluşturur. Ramazan ayının getirdiği infak ibadetleri, zekât ve fitre ile fedakârlığı, paylaşmayı ve isar ile karşılıksız vermeyi öğretir. Toplumda infak ile insanlar arasında manevi bir köprü kurarak güçlü bir toplum oluşturur. Oruç iradeyi güçlendirerek insanı nefsin ve şehvi duygularının esiri olmaktan korur ve onu olgunlaştırır. Oruç insanın nesnelleşmesini engelleyen ve mekanikleşen dünyada insanın ruhunu ve duygularını canlandıran bir ibadettir. Kur’an-ı Kerim, Kadir gecesini “bin aydan daha hayırlı”¹⁸⁵ nitelendirmesiyle övmektedir. Bu övgü ile Kur’an’ı Kerim’in yeni bir bakış açısıyla tekrar okunmasına ve düşünülmesine teşvik vardır.

Ramazan ayı, İslam toplumlarında her yıl büyük coşkuyla karşılanan, müminler için bereket, şifa, rahmet ve hayırlarla dolu bir aydır. Ramazan ayı, öncelikle ibadet, taat, bilgi ve hikmet gibi unsurlarıyla inananlara manevi bir bakım dönemi olur. Bununla birlikte bu ay ailelerin çocuklarına dinî ve millî kimliklerini oluşturmada büyük fırsatlar sunmasından dolayı bu ayın eğitsel yönünün bilinmesinin büyük bir önemi vardır. Çocukların hayatında değerleri benimseme, kimikleme ve kültürlenme gibi önemli fonksiyonları olan Ramazan ayı İslam dininin getirdiği evrensel ilkeleri insanla buluşturur. Ramazan ayı içerdiği ibadetlerle bireyi ve toplumu farklı yönlerden eğiten ve dönüştüren bir eğitim sürecidir. Ramazan ayı ile insanî değişim ve olgunlaşma sağlanarak bir yenilenme gerçekleştirilir. Ramazan ayı bu özellikleriyle inananları değiştiren, geliştiren, dinamik ve manevî bir okul konumundadır. Ramazan ayı her yıl sunduğu bu değerlerle İslam toplum medeniyetini etkiler ve onu dönüştürür.

¹⁸⁴ F. Kanger(2012). *Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*,KampanyaYay., s.235.

¹⁸⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Kadr 93/ 3.

1.1. Kur'an Ayı

İslam dininin temel kaynakları olan Kuran-ı Kerim ve sünnette (hadis) Ramazan ayının önemi ve değeri hakkında önemli mesajlar vardır. İlahî kitapta değerli kılınan ve övülen bu zamana insanların duyarsız kalmaması ve Ramazan ayının bereketli manevi eğitim sürecinden mahrum olmaması için Yüce Allah (c.c.) ayetlerle insanları uyarmıştır. “Kur'an, insanoğluna bir rehberdir; bu rehberliğin apaçık bir delili ve doğruyu yanlıştan ayırt edici bir ölçü olarak (ilk defa) Ramazan ayında indirilmiştir. Bundan dolayı, sizden kim bu aya erişirse onu baştan başa tutsun.”¹⁸⁶ Ramazan ayının asıl önemi ilahî kelam Kuran-ı Kerim'in bu ay içinde indirilmesidir.¹⁸⁷ Ramazan ayında Hz.Muhammed (sav)'e ilahî mesajın gönderilmesi insanlık için değerler üstü bir değere sahip olduğundan bu “zaman”a Kadir Gecesi¹⁸⁸ adı verilmiştir. Kuran-ı Kerim indirildiği Ramazan ayının bu gecesine vurgu yapar.¹⁸⁹ Çünkü Kuran-ı Kerim, insanlığa hem dünya hem ahiret için gönderilmiş eşsiz bir “yol rehberidir”.¹⁹⁰

Kuran-ı Kerim, insanın dikkatini ilahi vahye çekerek, onun yeniden okunmasını ve düşünülmesini ister.¹⁹¹ Ramazan ayı Kuran'ın okunması ile insana varlığını, özünü ve yaratılış gayesini hatırlatıp insanda yenilenme gerçekleştirir. Kur'an-ı Kerim aktif bir okuma ile insanın düşünce yapısını, yaşam tarzını, ahlak anlayışını, toplum ve tabiat ilişkilerini Allah (c.c.)'ın rızası istikametinde¹⁹² değiştirmeyi ve gerçekleştirmeyi amaçlar. Kur'an-ı Kerim yaratılış bilgisinin ders kitabı olarak gönderilmiş ilahî bir kitaptır. Şayet Kur'an gelmeseydi, kâinat ve varlık yaratılış sırrı çözülemez bir büyü gibi kalırdı.¹⁹³ Kur'an-ı Kerim Allah (c.c.)'ın bütün insanlığa armağan ettiği büyük bir medeniyetin ulu kitabıdır. Kur'an-ı Kerim insanlığa, medeniyetlere ve toplumlara şifa kaynağı olarak gönderilmiştir. Arının kendisine gelen vahiyle

¹⁸⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/185.

¹⁸⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Kadr 97/1.

¹⁸⁸ “Kadir” güç yetirmek, kaza, takdir, şeref, azamet olup, Kadir gecesi ise hüküm, şeref ve azamet gecesi demektir. Çünkü her hikmetli iş bu gece tefrik edilir. Kuranı Kerim Ramazan ayının Kadir gecesinde indirilmiştir ve bu gece bin aydan daha hayırlıdır. İ. Karagöz (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB, s.354.

¹⁸⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Duhan 44 /3.

¹⁹⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2 / 2.

¹⁹¹ *Kur'an-ı Kerim*. Muhammed 47/24.

¹⁹² *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2 / 185.

¹⁹³ S. Karakoç (2014).*Samanyolunda Ziyafet*. Diriliş Yayınları, s.63.

bal yapması gibi¹⁹⁴ insanlık da gönderilen ilahî mesaj Kuran-ı Kerim ile eşsiz medeniyetler kurmuştur.¹⁹⁵

1.2. Oruç Ayı

Ramazan ayında en belirgin ibadet oruç ibadetidir. Oruç ibadetinde vücudu doğal gereksinimlerden uzak tutma vardır. Çünkü İslam düşüncesinde insanın kişiliğini iyi ve kötü gibi düalist bir bakışla değerlendirme vardır. Sigmund Freud'un kuramında sınırsız istek ve arzuların kaynağı olarak görülen “id” kavramına karşılık İslam düşüncesinde “nefs” kavramı vardır.¹⁹⁶ Bu sınırsız isteklerin en aza indirilmesinde oruç ibadeti önemli bir fonksiyon icra eder. Oruç ibadeti ile birey açlık duygusu yaşarken sadece nefsin kontrol etmekle kalmaz toplumun fakirlerinin durumlarını empati yaparak anlamaya çalışmış olur.¹⁹⁷ Bu, orucun toplumsallaşma bilincini geliştiren önemli bir noktadır. Oruç ile birey nefsanî ve bedenî arzularını kontrol altına alır. Allah (c.c.)'a karşı gelmekten uzak durmak için oruç ile kulluk bilinci güçlendirilir. Her türlü yasak davranışlara karşı oruçla mücadele verilir. Oruç ile nefsin isteklerine karşı büyük bir irade eğitimi gerçekleştirilir. Oruç insanın mücadele direncini güçlendirilerek, onu duyguların esiri olmaktan kurtarıp,¹⁹⁸ insana Allah (c.c.)'a kul olma şuurunu kazandırır. Hz.Peygamber (sav) tarafından orucun kalkana benzetilmesi,¹⁹⁹ bu ibadetin gerek bireysel gerek toplumsal alanda kötülöklere karşı kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Bu

¹⁹⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Nahl / 68-69.

¹⁹⁵ Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, 58-59.

¹⁹⁶ Nefs: İslam-Tasavvuf felsefesinde insan ulvi bir âlemden içinde bulunduğumuz dünya(kevn ve fesat) âlemine düşmüştür. İnsan nefsinin eğilimleri sebebiyle asıl konumunu kaybetmiştir. İnsan bu asli konumunu tekrar kazanmak için mücadele vermektedir. İnsan bu mücadeleyi verirken farklı nefis mertebelerinden geçer. 1-Nefs-i Emmare: Kötülükleri emreden nefis, 2-Nefs- Levvame: Kötülüklerin farkında olan ve kendisini kınayan nefis, 3-Nefs-i Mülhime: Her şeyin farkında olan ve iyiliğe doğru giden nefis. 4-Nefs-i Mutmainne: İnsan kötülüklerden tamamen uzaklaşıp, Yüce Allah'a daha çok yaklaşmış ve O'nun sevdiği sıfatları kazanmıştır. 5-Nefs-i Mardiyeye: Nefsin yerilip, kötülüklerden tamamen uzaklaşmanın sağlandığı ve emir ve yasakların tam olarak uygulandığı makamdır. 6-Nefs-i Radiye: Yüce Allah'ın kendisinden razı olduğu ve bazı mükâfatların verildiği nefistir. “Ben kulunun gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dili olurum...” hadisinde bahsedilen makamdır. 7- Nefs-i Kamile: Manevi olgunluğun son basamağı olup, buraya ulaşan kulun bütün işleri ibadettir. En güzel sıfatlara sahip olarak Allah'ın razı olduğu ve çok sevdiği bir kişidir. H.Altındaş (1991).*Tasavvuf Tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s.45-48.

¹⁹⁷ İ. Yenen (2015). “Zaman ve Dindarlık İlişkisi: Ramazan Dindarlığı”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.19, S.62, s.609.

¹⁹⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Casiye 45/23.

¹⁹⁹ “Oruç Tutmak”, ‘Oruç bir kalkandır. Oruçlu saygısızlık yapmasın, kötü konuşmasın. Eğer biri kendisiyle dövüşmeye veya sövüşmeye kalkışırsa, iki defa ben oruçluyum desin.’ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.2, s.411.

yönüyle oruç, toplumlarda suçların, şiddetin ve her türlü kötülüğün artmasını engelleyerek daha huzurlu bir topluma destek oluşturur.²⁰⁰

1.3. Namaz Ayı

Ramazan ayına özgü müekked sünnet²⁰¹ olan teravih namazı oluşturduğu manevi atmosferle hem bireysel hem de sosyal açıdan insana birçok faydalar sunar. Namaz, İslam'ın özünü göstermesi yönüyle dinin temel ibadetlerinin başında yer alır. Kur'an'da en fazla bahsedilen ibadet olması yönüyle büyük bir öneme sahip olan namaz, dinin direği (temeli)²⁰² olarak tanımlanır. Namaz özde Rab olarak Allah (c.c.)'ı bilme, O (c.c.)'na saygı duymanın (Tesbih, Hamd ve Şükür) ifadesidir. Namaz, insanda daima Allah (c.c.) ile birlikte olma inancını sağlar, O (c.c.)'nın gözetimi ve korumasında olma bilinci oluşturur. Namaz insanı arındıran²⁰³, onu kötülüklere ve yanlış eylemlere karşı koruyarak onun istikamet üzere bulunmasını sağlayan ibadettir.

Namaz insanları bir araya getirerek bireyde “benmerkezci” anlayışı yerine “biz” olma bilincini oluşturur. İnsanın sosyal bir varlık olarak toplumla birlikte olma gereksinimi vardır. Ramazan ayında teravih namazları inananları bir araya getirir ve müminlerin arasında güçlü bir sevgi, saygı, merhamet ve dayanışma duygusu oluşturur. Ramazan ayı camilerde toplumun kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk, zengin, fakir, düşünür, işçi, zanaatkâr, asker, sivil, amir ve memur gibi her kesimden insanları bir araya getirerek güçlü bir toplum (ümme) bilinci oluşturur.

1.4. İtikâf Ayı

Ramazan ayının önemli ritüellerinden itikâf, insanı dünyevîlikten uzaklaştırıp iç âlemine yönlendirir. İnsanda bireysel sorumluluğu öne çıkarıp, nefis muhasebesi yapmak için

²⁰⁰ M. Çalışkan (2016). *Kutsal Günlerin Suç Olgusu Üzerine Etkileri (İstanbul ve Sakarya Örneği)*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 67-72.

²⁰¹ Müekked Sünnet: Hz. Peygamber'in çok az terkettiği, hayatı boyunca uyguladığı veya yaptığı davranışlar, nafile ibadetlerdir. Farz ve Vacipten sonra gelen bu sünnetlerin terk edilmesi haram olmasa da hoş karşılanmaz. Sabah namazının sünneti, ezan ve cemaatle namaz bu sünnete örnek verilebilir. Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.1, s.135-136.

²⁰² Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.363.

²⁰³ Ebû Hüreyre'nin işittiğine göre, Resûlullah (sav) bir defasında şöyle demiştir: “Birinizin kapısının önünden bir nehir geçse ve onda her gün beş defa yıkansa, bu o kimsenin kirinden bir şey bırakır mı, ne dersiniz?” Sahâbîler,

belli bir süre inzivaya çekilmeye itikâf denir. Hz.Peygamber (sav)’in Mekke döneminde peygamber olmadan önce de uyguladığı inziva daha sonra itikâf olarak adlandırılmış ve Kadir Gecesine hazırlık olarak Ramazan ayının son on günü uygulanmıştır. Kuran-ı Kerim okuma, namaz kılma, dua, zikir, tefekkür ve ilim gibi ibadetleri içeren itikâf insanda akli ve kalbi duyguları geliştiren bir ibadettir. İnsan, dua ile ruhu dinlendirmeyi, tövbe ve istiğfar ile günahlardan arınmayı sağlar. İnsan, itikaf vasıtasıyla dünya ile arasına mesafe koyarak manevi bir yükselme yaşar.²⁰⁴

1.5. İnfak Ayı

İnfak, Allah (c.c.) rızası için ihtiyaç sahibi insanlara gönüllü olarak harcama yapılmasıdır. İnfak kavramı kişinin sadaka, zekât, fitre, fidye, nafaka, kurban, hediye, ariyet ve vakıf gibi gerek muhtaçlara gerekse kamu yararına yaptığı her türlü ibadeti ve harcamayı kapsayan bir ibadettir.²⁰⁵ İnfak yapan kişi sahip olduğu her şeyin sahibinin Allah (c.c.) olduğuna ve burada sahibi olduğu bütün her şeyin kendisinde emanet olarak durduğuna inanır.²⁰⁶ İhtiyaç sahiplerinin korunması, desteklenmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması infak ile sağlanır. Bu, Allah (c.c.)’ın topluma yüklediği bir görevdir. Allah (c.c.) ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını giderenleri ödüllendirecektir.²⁰⁷ İnfak ile birey cimrilikten, dünyaya aşırı bağlanmaktan, aşırı maddecilikten ve paranın esiri olmaktan kurtulur. İnfak ile zengin ve fakir arasında uçurumlar giderilip sosyal dayanışma sağlanır. Toplumda ekonomik durumu iyi olanlar infak ile ihtiyaç sahibi insanlara yardım yaparak toplumda güveni, birliği ve huzuru tesis ederler.²⁰⁸

Ramazan ayı toplum (ümme) bilincinin korunarak, toplumsal dayanışmanın örneklerinin gösterildiği bir aydır. Ramazan ayı iftar yemekleri ile aileleri, akrabaları ve toplumları kaynaştırır ve güçlü kılar. Zekât, fitre ve fidye gibi sadakalarla toplumda rahmet duygusunu canlandırır. Teravih namazları ile bir ay boyunca tüm inananlar bir araya gelerek

“Onun kirinden hiçbir şey bırakmaz.” demişler, bunun üzerine Resûlullah, “İşte beş vakit namaz da böyledir! Allah onlarla günahları yok eder.” buyurmuştur. Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.2, s.175.

²⁰⁴ A.C. Karakaş & Ö.F.Habergetiren(2020). “İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, S.1, s.101-118.

²⁰⁵ H.M.Günay (2016). “İbadet ve Müesseseler Olarak Zekât”, *Din ve Hayat*, S. 29, s 8.

²⁰⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Ali İmran 3/26.

²⁰⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/261.

²⁰⁸ Karagöz. İ, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.316.

ibadet ederler. Renk, cinsiyet, yaş ve ekonomik statünün olmadığı bu buluşmada Allah (c.c.)’a bir ay boyunca birlikte kulluk edilir. Ramazan ayında birlikte kılınan namazlarla, gerek ferdi gerekse toplumsal hayatta birlik, dayanışma, paylaşma ve merhamet duyguları zirveye ulaşır. Birlikte Kuran-ı Kerim okumak için evlerde ve mescitlerde bir araya gelinerek mukabele programları ile dinin birleştirici yönü gösterilir.²⁰⁹

2. Ramazan Ayında Çocuklara Kazandırılacak Alışkanlıklar

2.1. Abdest Almak ve Namaz Kılmak

Namaz ibadeti Kuran-ı Kerim’de en çok vurgulanan ibadettir. Bu ibadetin öneminden dolayı Yüce Allah (c.c.), namazı insanlara farklı surelerde tekrar hatırlatmıştır. Çocuklar için abdestin ve namaz ibadetinin önemini bunları her gün aksatmaksızın yaparak onlara gösterebiliriz. Kur’an-ı Kerim’in “Ehline salatı buyur. Kendin de onun üzerinde sabırlı ol.”²¹⁰ ayetinde aileye namazın devamlılığının korunmasına dair bir uyarı vardır. Düzenli olarak zamanında yapılan ibadetler, çocuklar üzerinde iyi bir etki oluşturur. “Taşı delen damlaların gücü değil sürekliliğidir.” atasözü bu gerçeği çok güzel açıklar. Hz.Peygamber (sav) de bu doğrultuda “Allah (c.c.)’ın en sevdiği amel az da olsa devamlı olan ameldir.”²¹¹ hadisini söylemiştir. “Allah (c.c.)’a kulluk et ve O (c.c.)’na kullukta kararlı ol.”²¹² ilahî beyanı da ibadetlerin ve doğru davranışların devamlılığına vurgu yapar.

Okul öncesi döneminde çocuklar dikkatle anne babanın davranışlarını takip ederler. Çocukların abdest alınan ve namaz kılınan bir ortamda olmaları bu ibadetlerin gerekliliğini anlamalarında önemlidir. Çocuklar her gün abdest alan ve namaz kılan anne babayı gördükçe bu ibadetlerin önemli olduğunu fark edeceklerdir. Çocuklar namaz öncesi yapılan hazırlığı, namazın hassasiyetle kılınmasını, namazda yapılan okumaları, tesbihat ve duaları görürler,

²⁰⁹ Ramazan dindarlığının önemli dini pratik olgularından biride “Mukabele”dir. Kelimenin aslı itibariyle “Karşılaştırma” anlamıyla özetlenebilecek mukabele, Kur’an-ı Kerim’in başından sonuna kadar okunmasıdır. Müslüman bireyler, bu ay içerisinde en az bir defa Kur’an-Kerim’i baştan sonuna kadar okumayı (hatm) amaç edinmişlerdir ve takip edilmesi uygulamasına tekabül etmektedir. Bu uygulama “hatim” olarak bireysel şekilde gerçekleştirildiği gibi “mukabele” olarak toplu (cemaat) mekânlar da gerçekleştirilmektedir. Böylece Ramazan ayı boyunca özellikle dini ibadet mekânlarının merkezini oluşturan “mescid” ve “cami”lerde gerçekleştirilen Kur’an-ı Kerim okuma ve dinleme uygulaması, özellikle ülkemizde mukabele geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. İbrahim Yenen, agm, s. 609.

²¹⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Taha 20/132.

²¹¹ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.3, s. 193.

²¹² *Kur’an-ı Kerim*. Meryem 19/65.

dinlerler ve bunları merak ederler. Anne babaların namazdaki samimiyeti de çocuklar üzerinde büyük tesir oluşturur. Çocuk anne baba tarafından yapılan davranışları daima doğru olarak algılar ve onları zaman zaman taklit eder. Namazda okunan tekbirler ve tesbihler çocuklar tarafından coşku ile okunur. Bu dönemde oyunun çocuk için çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Namaz kılma esnasında çocukların oyunca tavırları olabilir. Bu durum çocuklarda gayet doğal bir durumdur. Hz. Peygamber (sav)’in çocuklarla olan iletişimi, onlara yaklaşımı iyi bilinmeli ve Hz. Peygamber (sav)’in çocuk eğitiminde uygulamaları iyi anlaşılmalıdır. Bu konuda Hz. Peygamber (sav)’in hayatından almamız gereken güzel örnekler vardır. O (sav), namaz kılarken secde çocuklar sırtına çıktığında çocuklara kızmak şöyle dursun onlar düşmesin diye secdeyi uzatmıştır. Hutbe esnasında yanında oynayan çocuklara karşı şefkatle muamele etmiştir. Çocukları mutlu etmek için yerinde onlara şakalar yapmıştır.²¹³

Çocukların en önemli gıdası sevgidir. Bütün davranışlarımızda ve sözlerimizde sevgi çocuklara gösterilmeli ve hissettirilmelidir. Çocuklar için abdest ve namaza yönelik çağrılarda sevgi sözleri ihmal edilmemelidir. Bu anne baba tarafından yapıldığında çocuk için bu ibadetin kutsallığını ve faziletini anlamak çok daha kolay olacaktır. Bu dönemde çocukların namaza davet edilmeleri için: “Güzel oğlum, güzel kızım ezan okunuyor abdest alalım mı? Hadi güzel oğlum, hadi güzel kızım birlikte namaz kılalım mı? Hadi birlikte camiye gidelim ne dersin.” Bu güzel istekler çocukların henüz ibadet yükümlülüğünün olmadığı bir zamanda onların şuuraltına bu önemli ibadet duygusu ve ibadet kavramları yerleştirmek içindir. Büyüklerin inançların samimiyetle yaşamaları, gününbirlik aksatmaksızın namazlarını ihlasla kılarken çocuklarla sevginin daima baskın olduğu bir ortam oluşturmaları, çocukların bu ibadeti benimsemelerinde önemli bir etkidir. Büyükler rol model olarak abdest alırken ve namazları eda ederken canlı, neşeli olmalı ve çocukları güzel üslupla namaza davet etmelidir.

Namazların evlerde kılınması çocukların eğitimi yönüyle büyük önem arz eder. Bütün namazlar camilerde kılındığında, çocukların abdestin alınışını, namazın kılınışını görmeleri, tesbihleri ve tekbirleri duymaları mümkün olmayacaktır. Namaz eğitiminde rol model olmak için namazların bazı kısımlarının evde kılınması eğitim açısından zorunluluktur. Çünkü çocukların kendilerini en çok güvende hissettikleri yer ailedir. Ve burada yapılan ibadetlerin ve kılınan namazların çocuğun manevi gelişimi için önemi büyüktür. Hz. Peygamber (sav)’in

²¹³ H. Yılmaz, “Cami Eksenli Din Eğitimi”, Recai Doğan ve Remziye Ege (Ed.), *Din Eğitimi*, s.306.

hadislerine baktığımızda çocuk eğitimine yönelik önemli uyarıları görebiliriz. Hz. Cabir (r.a.)'den gelen bir rivayette: “Sizden biri camide namazını kıldıktan sonra namazından bazılarını da evinin nasibi olarak ayırsın. Allah (c.c.) bu namazı sebebiyle evinde hayırlar lütfeder.” buyrulur. Allah Resulü (sav)’nın bir başka irşadına kulak veriyoruz: “İçinde Allah (c.c.)’ın anıldığı bir ev ile Allah (c.c.)’ın anılmadığı bir ev arasındaki fark ölü ile canlı arasındaki fark gibidir.” Farklı bir rivayette: “Rabbini zikreden kişinin durumu ile zikretmeyen kişinin durumu diri ile ölünün durumu gibidir.”²¹⁴ “Biriniz farz namazını mescitte kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın.” “Sizin farz namaz dışında en faziletli namazınız evinizde kıldığınız namazdır.”²¹⁵ Bu hadislerde çocukların eğitimine yönelik çok önemli mesajlar vardır. Çocuklar namazların kılındığı bir atmosferde büyütüldüğünde, bu ibadet onların ruhlarına işleyecektir. Çocuklar her gün namazların eda edildiği bir ortamda büyüdüğünde, bu ibadetlerin gıda veya su gibi bir ihtiyaç dahilinde yapıldığını hissedecektir.

İslam toplumlarında Ramazan ayı, camilerin en yoğun olduğu zamandır. Çocuklar için camii atmosferi manevi bir aşı gibidir. Çocuklar camiide bir gözlemci gibi her şeyi incelemeye başlarlar. İnsanların hareketlerini, yapılan ibadetleri izler, okunan ezan ve Kuran-ı Kerim’i dinlerler. Tekbirler, salavatlar ve dualar çocuğa engin bir maneviyat havası sunar.²¹⁶ Namaz aralarında ilahiler çocukları çok mutlu eder. Güzel bir ses ve makam ile okunan Kuran-ı Kerim bütün çocukları etkiler. Bu dönemde ilahi okumaları çocuklara büyük zevk verir. Çocukların bu ortamda sevgi görmeleri, güzel sözler duymaları ve tebrik edilmeleri onlarda camiye ve camide gördüklerine karşı hayranlık oluşturacaktır.

Çocukta namaz bilinci oluşturmak için çocuğun çok sevdiği durumlarla namazın karşılaştırılmaması gerekir. Çocuk için açlık, susuzluk, uyku ve oyun gibi konulara öncelik verilmelidir. Bu temel ihtiyaçlar ile namazın aynı anda olması henüz öz denetim kazanamamış çocuk için zorluk oluşturacaktır. Bu durumlarda namaz öncesi veya sonrası için işler planlanmalıdır.²¹⁷ Hz. Peygamber (sav): “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; sevindirir, nefret ettirmeyin.”²¹⁸ hadisi ile daima kolaylık ilkesinin takip edilmesini ister.

²¹⁴ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.2, s.89.

²¹⁵ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.2, s.252.

²¹⁶ Hatice K.Tongar, *Korkutarak Değil Sevdirerek Din Eğitimi*, s.155.

²¹⁷ F. B.Karahan(2015). “Çocuk ve Namaz”, *Din ve Hayat*, S. 26,s. 99.

²¹⁸ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.6, s.577.

2.2. Sahur ve İftar Yemeğine Katılmak

Ramazan ayı yemekleri çocuklarla keyifli vakit geçirmenin yollarından biridir. Bütün çocuklar yemek yemeyi çok severler. İki yaşına gelmiş bir çocuk sofrada oturabilir ve yemek yerken yardım alır, üç yaşında olan bir çocuk ise kendi yemeğini rahat bir şekilde yiyebilir. Üç yaşında çocuk kimseye ihtiyaç duymadan sofrada eşyaları kullanabilir.²¹⁹ Yemek vakitlerinin çocuklar için hem eğlenceli hem de eğitici yönü çoktur. Yemek esnasında çocuklar güzel hikayeler dinlemeyi severler. Çocuklar için sıkıcı ve uzun olmayan bir sohbet olmalıdır. Bu güzel zaman diliminin iletişimde de önemli rolü vardır. Kişilik gelişiminde ailece yemek yeme çocuklar için çok önemli bir etkinliktir. Yeme içme adabını öğrenmede birlikte sofrada bulunma çocuklar için önemli bir faaliyettir.²²⁰ Yemek öncesi ve sonrası elleri yıkama,²²¹ yemeği sağ elle yemek, yemeğe başlarken “Besmele” okumak ve yemeğin sonunda “Elhamdülillah” demek,²²² yemek ısrarı yapmamak ve yemek sonunda dua etmek²²³ çocuğun bu dönemde öğreneceği sofrada davranışlarıdır.

Ramazan ayında iftarlar çocuklarla değerleri paylaşmak için büyük fırsatlar sunar. Birlikte yemek yemenin çocuğa pratikte öğreteceği çok güzel davranışları vardır. Hz. Peygamber (sav), birlikte yemek yemenin önemini bir hadisinde şöyle bildirmiştir: “Hep beraber yiyin, dağılıp ayrılmayın, zira bereket birlikteliktir.”²²⁴ Çocuklar ilk duygusal bağlarını kendilerini besleyen kişilerle kurarlar.²²⁵ Ailenin birlikte ve aynı anda gerçekleştirdiği

²¹⁹ Zeynep N.Cihandide, age, s.25.

²²⁰ İmam Gazalî sofrada sesizce durmanın İslam kültürüne uymadığını söyler. Yemek esnasında sohbet etmenin sofranın adabından olduğunu ve güzel konuların konuşulması özellikle dini hikayeler anlatılmasının önemini vurgular. Hasan Mahmut Çamdibi & Emine Keskiner (2012). Gazzalî’ye Göre Çocuk Eğitimi. Kolektif. 900. *Vefat Yılında İmam-ı Gazzalî Sempozyumu*, İFAV, s.804.

²²¹ Komisyon (2013).*Hadislerle İslam*, DİB, C.7, s.464.

²²² Komisyon (2013).*Hadislerle İslam*, DİB, C.6, s.323.

²²³ Hz.Peygamber(sav)’ın farklı yemek duaları vardır. Bu dualardan biri şöyledir: “Elhamdü lillahillezi at’amena ve sekana ve cealena müslümin: Bizi doyuran susuzluğumuzu gideren ve bizi müslüman kılan Allah’a hamd olsun.” “Allah’ım, bu yemeği bizim için bereketli eyle ve bize bundan daha hayırlısını ikram et.”.Komisyon (2013).*Hadislerle İslam*, DİB, C.1, s.662.

²²⁴ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.1, s.653.

²²⁵ Bebeklik dönemi bağlanma güvenliği açısından en hassas dönemdir. İnsanlar doğum sonrasında sosyal bir yaşamın içine girerler. Bebekler başta beslenme olmak üzere en temel ihtiyaçlarının anneler tarafından karşılanmasıyla bebek ve anne arasında çok güçlü bir bağ oluşur. Emzirme ile anne ve bebek arasında güçlü bir sevgi bağı kurulur. İhtiyaçların tümüyle karşılandığı bir ortam çocuğun hem kendisine hem de çevresine olan güvenin oluşmasını sağlar. Güven içinde olan bebek acıktığında annesinin beslenme ihtiyacını gidereceğini bilir. İhtiyaçların anne tarafından zamanında giderilmesi anne-bebek ilişkisinin temellerini atarken, bebekte oluşturulan güven ortamı ile çevreye yönelir, bu bebekte sosyal farkındalığı başlatır. Anne ve bebek arasında temeli sevgi ve güven olan

oruç ibadetler bireyler üzerinde güçlü tesir oluşturlar. Birlikte yapılan ibadetlerle kolektif şuur meydana gelir. Bu insanda vicdan duygusunu güçlendirir. Bu çocukta hem aileye hem de dine mensubiyet duygusu oluşturur.²²⁶ Ramazan ayında sahurlar ve iftarlar çocuklar için aile ile birlikte geçirilen en güzel zamanlardır. Çocuklar özel bir ilgi ile akşamı beklerler. Aile bireylerinin yemek için bir araya gelmesi ve ailece ezanı bekleme çocuklarda manevi bir haz oluşturur. Bütün aile bireylerinin birlikte olduğu bir sofrada çocuk kendisini güvende, daha güçlü ve mutlu hissedecektir. Ailede birlikteliğin olması çocukta aidiyet duygusunu geliştirir. Ailece birlikte yapılan iftar ve sahur yemeği sinerji oluşturur. Çocuk bu ortamda anne babasıyla aynı ortamı ve zamanı paylaşarak kendisini o sürece ait hisseder.²²⁷ Ramazan ayı sofraları şükürün değerini çocuklara anlatmak için güzel bir imkândır. Çocuklar oruç tutamasa da oruç tutanlarla birlikte iftarda bulunmaları onların dinî değerleri tanımaları açısından büyük önem taşır. Çocuklar yemeklerin hazır olduğu sofrada herkesin beklediğini görür. Bu bekleme ezan sesiyle son bulur. Yemekler yenmeye başlanır. Çocuklara yiyeceklerimizi yaratanın Allah (c.c.) olduğunu ve O (c.c.)'na teşekkür için beklediğimiz bildirilir. Allah (c.c.)'ın sayamayacağımız kadar çok nimetleri olduğunu, bütün nimetleri verenin Allah (c.c.) olduğunu söyler ve bu nimetler için şükretmemiz gerektiği söylenir. Gördüğümüz bütün yiyecekleri yaratan bir yaratıcı olduğu söylenir. Hiçbir yiyecek, kendiliğinden olmaz bu kadar renkli, güzel ve lezzetli gıdaları bizim için hazırlayan ve bize veren bir Yüce Allah (c.c.)'ın olduğu söylenir. Bütün bunlara karşı Allah (c.c.)'a teşekkür etmemiz gerektiği anlatılır. Oruç tutmanın da Yüce Allah (c.c.)'a teşekkür olduğu söylenir.

İftar ve sahur sofralarında yemeğe başlamadan önce mutlaka çocukların duyabileceği bir sesle “Bismillahirrahmanirrahim” ve yemek sonunda “Elhamdülillah” denilmelidir. Bu sözlerin anlamlarını söyleyerek Yüce Allah (c.c.)'a teşekkür ettiğimizi belirtmeliyiz. Özellikle somut varlıklar: meyveler, sebzeler, çiçekler ve ağaçlara bakarak bu varlıkları Allah (c.c.)'ın insan için yarattığı nimetler olduğu söylenmelidir.

bağlılık duygusu çocuğun gelişimine etki eder. A. Ulutaş, A. B. Aksoy, Z. Çalışkan (2016). “Anne-Bebek Etkileşimi”, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.5, S. 1, s. 38-44.

²²⁶ R.Akdoğan.(1998). *Kur'an ve İnsan Psikolojisi*, s.175.

²²⁷ Hatice K.Tongar, *Korkutarak Değil Sevdirek Din Eğitimi*, s.144.

2.3. Oruç Tutmak

Ramazan ayı orucu akıl baliğ olan erkek ve kızlara farzdır. Çocuklar oruç tutmakla mükellef değildirler. Oruç ibadetinin öğretiminde süreç dikkatle takip edilmelidir. Çocuklara okul öncesi dönemde oruç tutturmak doğru değildir. Bununla birlikte, Ramazan ayında akıl baliğ olamayan çocukların oruç ibadetini tanınması, oruç tutmanın sevincini ve heyecanını yaşaması için onlara destek olunmalıdır. Çocuğun aile ile birlikte sahur yemeğine kalkması, iftara katılması oruç ibadetinin öğretiminde önemlidir. Çocuklar kısa süreli tuttıkları oruçlarla oruç ibadetine katılabilirler. Çocukların gelişim süreci dikkate alınarak oruç ibadetinin uygulanmasında sonraki yıllarda değişiklik olmalıdır. Her yıl oruç tutma süresi aşamalı olarak arttırılır. Çocuklara oruç ibadetinin şükür, sabır, kötü sözlerden ve davranışlardan uzak olma gibi hikmetlerinin olduğu anlatılmalıdır.²²⁸

Çocuğun dini gelişiminde kısa süreli oruç tutmalar yaptırılabilir. Tekne orucu çocukların kısa bir süreliğine tuttıkları oruçtur. Tekne orucu toplumumuzda Ramazan ayında çocukların öğle ezanı veya ikindi ezanı ile başlayıp akşam iftara kadar yeme içmeden beklemeleriyle tuttıkları oruçtur. Çocukların dini gelişiminde tekne orucunun önemli faydaları vardır. Çocukların irade gelişimini güçlendirir, çocuklarda haz öteleme eğitimi sağlanır ve aidiyet duygusu oluşur.²²⁹

Tutumlu olmak çocukların kazanacağı diğer önemli bir davranıştır. Bireyin tutumlu olması hem toplum hem de tabiat için çok önemli bir ahlaki ilkedir. Sahip olunan nimetlerin aşırıya kaçmadan dengeli kullanılması ile savurganlık önlenir. Tutumlu olma ve israftan kaçınma Ramazan ayında iftar ve sahur yemeklerinde çocukların kazanacağı diğer güzel davranışlardır. Yeme ve içmede büyüklerin ölçülü hareketleri ile çocuklar aşırıya kaçmadan ölçülü yemeyi öğrenirler. Allah (c.c.)'ın vermiş olduğu güzel nimetlerin kıymeti bu davranışlarla çocuklara anlatılır ve öğretilir. “Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah (c.c.) israf edenleri sevmez.”²³⁰ ayetinin önemi vurgulanır.

²²⁸ E. Türk (2019). İbadet Eğitiminde Oruç, Gülsüm Pehlivan Ağırakça ve Arife Gümüş(Ed.), *Ailede Din Eğitimi*. Yekder Yayınları, s.104-105.

²²⁹ A.Güneş. (t.y.) *Tekne Orucu ve İrade Eğitimi*. [Erişim: 04.07.2024, <https://www.ademgunes.com/tekne-orucu-ve-irade-egitimi/a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1lama/>]

²³⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/31.

2.4. Dua ve Şükür Etmek

İnsanın hayat yolculuğunda çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde din varlığını daima korur. Bu hayat yolculuğunun başlangıcı çocukluk dönemi dua eğitimiyle Allah (c.c.)'a olan inancın ve O (c.c.)'nunla olan birlikteliğin sağlanmasında en önemli aşamayı oluşturur. Üç - altı yaş döneminde, dua çocuğun dünyasında çok önemli bir yer tutar. Çocuk duanın mahiyetini tam olarak bilemese de dua onun için çok önem arz eder, sürekli dualarla isteklerde bulunur. Çocuklar bu dönemde dua etmeye çok meyillidir. Kısa dualar, tesbihler, dua içerikli şiir ve ilahiler okumak çocuk için çok güzel duygular oluşturur.²³¹

Çocukların altı yaşına kadar olan zaman dilimi zihinsel, duygusal ve zekâ gelişiminin büyük oranda oluşmaya başladığı ve bu gelişime paralel olarak dini değerlerin temellerinin kurulduğu dönemi oluşturur. Çocukluk dönemi diğer konularda olduğu gibi dini değerlerin öğrenilme sürecinin başladığı en hassas zaman dilimidir. Dua eğitiminde özellikle başta ebeveynler, yakın çevre ve öğretmenler büyük sorumluluk taşır. Namazdan sonra çocukların en net isimlendirdikleri ibadet duadır. Dua çocuğun bilfiil katıldığı bir ibadet olmasıyla çocuğun duygularını ve düşüncelerini ortaya koyduğu en güzel ibadettir. Dua ile çocuk anne babanın da üstesinden gelemeyeceği bir güce bağlanır. Çocuk için dua Allah (c.c.) ile doğrudan ilişkilidir, dua ile birey kendisini aşar. Dua öğretiminde din eğitim ilkelerinin takip edilmesi ile çocuklar dini değerleri daha rahat kabullenirler.²³²

Çocuklar dua eğitiminde kesinlikle zorlanmamalı özgür bir şekilde istedikleri gibi dua etmelidirler. Çocukların dua cümleleri uzun ve karmaşık olmamalıdır. Zor olan dua cümleleri çocukta bıkkınlığa sebebiyet verir. Dualarda en basit ifadelerle sevdirek öğretilmelidir. Bu dönemde çocuklar için duaların kısa, öz ve kolay olması dua öğretiminin devam etmesinde önemli bir etkidir. Çocukların dil gelişimi dikkate alınarak, dua lafızları en kolaydan başlanarak çocuğa öğretilmelidir. Allah (c.c.), Suphanallah, Elhamdülillah, Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şهادet gibi sözlerle çocuğun dua öğretimine başlanılabilir. Gelişim sürecine paralel olarak dua lafızları geliştirilir. Yemek duası, ders duası ve uyku duası gibi

²³¹ Okul öncesi dönemde 3,5-6 yaş aralığında 148 çocukla yapılan mülakatta duanın çocukların hayatında ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Çocuklardan % 91, 89 oranında genellikle dua ederim iken, % 8.11 ise dua etmem demıştır. M.Doğan Karacoşkun, agm, s.111.

dualar sonraki süreçte öğretilir. Dualarla çocuk Allah (c.c.) ile olan birlikteliğini zihin dünyasında devam ettirir.

İnsanın fitratında olan dua olgusunun insan hayatında nasıl başlayacağı hususunda Hz. Peygamber (sav)'in uygulamaları önem arz eder. Hz. Peygamber (sav) kendisine bir çocuk getirildiğinde ona mutlaka dua etmesi duanın önemini gösteren önemli bir sünnettir.²³³ Kuran-ı Kerim'de çocuk daha doğmadan önce dualarla çocuğun güzel vasıflarla anılması duanın önemini gösteren başka bir önemli husustur.²³⁴

Klein, çocuklarda şükür duygusunun bebeklik döneminde oluştuğunu söyler. Bebek, bedensel ve duygusal ihtiyaçlarını düzenli olarak karşılayan anneden gördüğü ilgiye karşılık ona büyük bir sevinç ve bağlılık gösterir. Bebeğin gösterdiği bu davranış Klein'e göre bir şükür duygusudur.²³⁵ Gelişim aşamasında olan çocuk, kendisinin başkalarına çok muhtaç olduğunu farkındadır. Çocuk ailesinin ilgisi, bakımı ve yardımı olmadan hayata tutunmasının imkânsız olduğunu fark eder. Daha sonraki süreçte çocuk yetişkinlerinde başkasına muhtaç olduklarını ve onların da yapamadıkları birçok işin olduğunu görür ve anlar. Çevresinde en güçlü olarak gördüğü anne babasının da birisine muhtaç olması, çocukta yüce bir kudrete inanmayı, O (c.c.)'na sığınmayı ve şükretmeyi geliştirir. Çocuk, Allah (c.c.) ile olan iletişimde duaya yönelerek şükür duygularını paylaşmak ister. Çocuk yüce bir kudrete sığınma ile sükûneti, huzuru ve güveni hisseder. Bu dönemde dua çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olurken sonraki dönemde içtenlikle yapılan bir ibadete dönüşür.

Şükür kavramı, eğitimde verilmesi gereken dinî değerlerimizden biridir. Çok önemli bir değer olan şükürün çocuklara somut örneklerle zenginleştirilerek anlatılması gerekir. Çünkü şükür insanın sahip olduğu nimetlerin, değerlerin ve zenginliğin farkındalığını gösterir. Şükür ile birey güzellikleri farkeder. Şükür bireyi duyarsızlıktan uzaklaştırır, bireyi hem Yüce Allah (c.c.)'a hem ailesine, hem de çevresine saygı duyan ve duyulan bir birey yapar.

²³² Y. Konuk (1994). *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*, TDVY, s.83-84.

²³³ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.1, s.257.

²³⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Âl-i İmrân 3 / 38, Furkân 25 / 74, Saffat 37 / 100.

²³⁵ G.Göçen(2012). Bir Değer Eğitimi Olarak Şükür Günlükleri, Recep Kaymakcan vd.(Ed.), *Değerler Eğitimi 2*, Dem Yay. s. 239.

Ramazan ayı boyunca çocuk her gün dua ve şükür eden anne babayı görür. İftar vaktinde çocuğun aile ile birlikte bulunması oruç tutma heyecanını yaşaması, iftar hazırlığına iştirak etmesi ve duaların edilmesi çocukta manevi gelişimi sağlar. Ailenin birlikte yaşadığı bu güzel atmosfer çocuğun manevi duygularını güçlendirir. Özellikle iftar öncesinde ezanı beklerken çocuklarla Yüce Allah (c.c.)’ın verdiği nimetler hakkında konuşmak önemli bir fırsattır. Yenilmek üzere sofraya konulan bütün nimetlerin yaratıcısının Allah (c.c.) olduğunu ve O (c.c.)’na verdiği nimetler için şükretmenin önemi anlatılır.

Aile bireylerinin, çocukta şükür bilincini oluşturmak için teşekkür ibarelerini yerinde ve zamanında kullanmaları çok önem arz eder. Çocuklara şükür kavramını öğretmek için “Teşekkür ederim” sözünün söylenmesi çocuğa bu bilinci kazandıracaktır. Hz. Peygamber (sav)’in bir hadisi bu konuyu çok güzel özetler: “İnsanlara teşekkür etmeyen Allah (c.c.)’a da teşekkür etmez.”²³⁶ Evde, okulda veya sokakta bize yapılan yardımlar ve iyilikler sonrasında “Teşekkür ederim” sözü ile sevgimizi ifade ederiz. Bu çocukta teşekkürün bir saygı ve sevgi ifadesi olduğu bilincini oluşturur. Çocuğa bize yapılan bir iyilik için mutlaka teşekkür etmemiz gerektiği söylenir. Aile bireyleri arasında “Teşekkür ederim”, “Allah (c.c.) razı olsun”, “Çok sağ olun” gibi teşekkür sözleri çocuğun bu davranışı kabullenmesine yardım edecektir.

Ebeveynler, şükür bilincini kazandırmak için çocukların yanında sürekli eleştirme, eksikliklerden bahsetme veya dert yanma gibi olumsuz tavırlardan uzak olmalıdır. Sahip olunanlara vurgu yapılmalı, ihtiyaç sahibi insanlara yardım ve paylaşım konuları çocuklarla birlikte konuşulmalıdır. Yardım çalışmaları hakkında konuşmak çocukta şükür ve paylaşım duygusunu geliştirir.

Çocuklara gördüğümüz her şeyin yaratıcısı ve sahibinin Allah (c.c.) olduğunu söylemeliyiz. Varlıkların bizler için yaratıldığını ve bizi seven Yüce Allah (c.c.)’ın bunlara karşın teşekkür istediğini söylemeliyiz. Anlatım dilimizin somut olması çok önemlidir. Özellikle kendimizden, doğa ve doğadaki varlıklardan örnek vererek hiçbir varlığın kendiliğinden değil bir yaratıcı tarafından var edildiğini söylemeliyiz. Verilen örneklerle her bir varlığın Yüce Allah (c.c.) tarafından insan için yaratıldığını meyveler, sebzeler ve hayvanlardan örnekler vererek açıklamalıyız. Yüce Allah (c.c.)’ın insanı sevdiği için bunları

verdiğini ve insanın da bu verilene karşı teşekkür etmesi gerektiğini belirtmeliyiz. Çocukların çok sevdiği hayvanlar: kuşlar, köpekler, kediler ve diğer hayvanların da Yüce Allah (c.c.) tarafından bizim için yaratıldığını ve bunları verdiği için Yüce Allah (c.c.)’a çok teşekkür etmemiz gerektiğini söylemeliyiz. Hayvanlara zarar vermemek, onları korumak ve onlara yiyecek ve su vermenin Yüce Allah (c.c.)’a teşekkür olduğunu ifade etmeliyiz. Vücudumuzu ve organlarımızı Yüce Allah (c.c.)’ın yarattığını söylemeliyiz. Ellerimiz, ayaklarımız, gözlerimiz, kulaklarımız ve burnumuz gibi bütün organların Yüce Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını ifade ederiz. O (c.c.)’na bütün bunlardan dolayı teşekkür etmemiz gerektiğini anlatmalıyız. Gökyüzünde Güneşin, Ayın, yıldızların çok güzel olduklarını ve bu güzel varlıkların Yüce Allah (c.c.) tarafından bizim için yaratıldığını söyleriz. Bütün bunlardan dolayı O (c.c.)’na teşekkür etmemiz gerektiğini söyleriz.

2.5. Kur’an-ı Kerim Okumak ve Mukabeleye Katılmak

İlahi dinlerin en temel özelliği kutsal kitaba imandır. İslam’ın kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim, Yüce Allah (c.c.)’ın sözüdür ve dinin temel inanç esaslarını, ahlak ilkelerini, helallerini, haramlarını, ölümün ve hayatın anlamını, dinin kâinata ve insana bakışını anlatır ve insana doğru yolu gösterir. Kutsal kitap vahiy kaynaklı olduğu için dinin varlığı ve devamında en önemli unsurdur. Bundan dolayı İlahi kitaba iman ile dine inanma eş değerdedir.²³⁷ İlahi kitap Kur’an’ın çocuklara öğretilmesi büyük önem taşıyan bir konudur.

Çocukların Kur’an-ı Kerim’i tanımlarında Ramazan ayında önemli imkânlar vardır. Bu ay Kur’an-ı Kerim’in en çok okunduğu aydır.²³⁸ Her Ramazan ayı Kur’an-ı Kerim okunur, hatimler ve mukabeleler yapılır. Kur’an-ı Kerim’i okumak Yüce Rabbimizi sevdiğimizi göstermek ve O (c.c.)’nın rızasını kazanmak için yapılan bir ibadettir. Yüce Allah (c.c.)’a olan bağlılığımızı korumak için Kur’an’ı sürekli okuma ve hatırlama ihtiyacı hissederiz. Kur’an

²³⁶ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.4, s.159.

²³⁷ Ö.Demir (2017). “Kur’an Öğretiminde Temel Boyutlar”. *Ekev Akademi Dergisi*, C. 21/72, s.264-265.

²³⁸ Ramazan ayında gönderilen ilahi kitap Kur’an-ı Kerim’in ilk emri oku olmuştur. Kur’an kelimesinin Ka-Re- E okumak kökünden oluştuğu bildirilmektedir. Kur’an kelimesinin bir anlamı okunulan kitaptır. İslâm vahyinin “ikra” (oku) buyruğu ile başlaması, Kur’an’da “kara’e” kökünün “okuma” anlamında on yedi yerde kullanılması ve Kur’an-ı Kerim’in çok okunulması ve tavsiye edilen bir kitap olması gibi sebepler dikkate alındığında Kur’ân isminin “kara’e” (okumak) fiilinden türediğini kabul etmek daha doğru görünmektedir.A.İşık, “Kur’an” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, s.383-388.

inanenların ruhlarına şifadır ve huzur kaynağıdır.²³⁹ Kur'an-ı Kerim insanla Yüce Allah (c.c.) arasında bir tür iletişim çeşididir. İlahi kitabı okumak, Hz. Peygamber (sav)'in ifadesiyle Yüce Allah (c.c.) ile konuşmaktır. Sonsuz kudret Allah (c.c.)'ı insana en doğru tarzda tanıtan eşsiz tek kaynaktır Kur'an. Hz. Peygamber (sav) bir sözünde: “Size öyle bir şey bıraktım ki ona sınıksız sarılırsanız asla doğru yoldan çıkmazsınız: Allah (c.c.)'ın kitabı.”²⁴⁰ demiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Rabbimizden gelen ilahi bir kitap olduğunu çocuklara aktarmada her şeyden önce annelerin babaların tavır ve davranışları etkindir. Eğitimde sözlerle davranışlar uyumlu olmalıdır. Yaşanılmayan bilgilerin ve sözlerin çocuklar üzerinde etkisi olmayacaktır.²⁴¹ Kuran-ı Kerim'e iman, onu çok sevmek, ona gönülden bağlanmak ve onu hayata hayat yapmak anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'in ilkelerini hayatla buluşturma, ona olan imanın gerekliliğidir. Hz.Peygamber (sav) İslam'ı, imanı, ibadetleri ve Kur'an ahlakını sünnetiyle ortaya koymuştur.²⁴² Bundan dolayı toplumumuzda Kur'an-ı Kerim eğitimi ile din eğitimi aynı anlamda kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim daima inanandan güçlü bir birliktelik ve samimiyet ister. Planlı olarak Kuran-ı Kerim okuma ve onu anlamak için gösterilen çaba Müslüman şahsiyetin oluşumunda önemli yapı taşlarındandır.²⁴³ Çocuklar, Kuran-ı Kerim okunurken büyüklerdeki samimiyeti ve saygıyı görürler ve bunları hissederler. Zamanla Kur'an-ı Kerim okumanın değerini ve bir kutsiyet taşıdığını anlarlar. Kur'an-ı Kerim çocukların gönüllerine tesir ederek yüksek bir karakter inşa eder. Çocukların dini eğitim sürecinde öğrenen ve öğretene arasında sadece fiziki birliktelik değil manevi birliktelikte sağlamalıdır. Çocuk eğitiminde öğreticinin söz ve davranış uyumu çocuk ve eğitimcinin birlikteliğini sağlamada çok önemlidir. Dini eğitimde “açık ve sabit” olmak eğitimcinin her yönüyle hayatında, söylemlerinde, dini duygu ve davranışlarında uyumlu olmasıdır. Çocuğun ebeveyn ve öğreticinin dini değerler, söz ve davranışlarında olan uyumu görmesi dini gelişim sürecinde birlikteliği sağlamada önemli bir faktördür.²⁴⁴

²³⁹ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10 /57.

²⁴⁰ Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.6, s.495.

²⁴¹ Kur'an-ı Kerim. Saf, 61/ 2-3.

²⁴² Hz.Aişe'ye peygamberimizin ahlakı sorulduğunda: “Hz.Peygamberin ahlakı Kuran ahlakıdır.” cevabını vermiştir. Komisyon (2013). *Hadislerle İslam*, DİB, C.6, s.491.

²⁴³ Kur'an-ı Kerim. Zuhuruf 43/43-44.

²⁴⁴ A. Öncü (2020). “Din Eğitiminde Sahih İletişimin İmkânı: Martin Buber Ekseninde Kuramsal Bir Öneri”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C.24, S.2 s.660-661.

Çocuklar Ramazan ayında düzenli olarak okunan Kur'an-ı Kerim'e ilgi göstereceklerdir. Kur'an-ı Kerim'in okunması için ön hazırlık yapmak, abdest almak, Kur'an-ı Kerim'i tutulması, ayetlerin sesli okunuşu ve okumaya başlarken Euzu Besmele okuma gibi eylemler çocukların dikkatini çeker. Anne babanın sözleri ve hareketleri çocuklar tarafından daima takip edilir. Anne babalar ve büyükler çocukların karakterinin gelişiminde taklidin önemli bir yeri olduğunu unutmamalıdır. Çocuklarda öncelikle şuursuz gibi başlayan taklitler daha sonra düşünce ve davranışa dönüşür.²⁴⁵ Kur'an-ı Kerim'i okurken gösterilen ciddiyet, sevgi ve saygı ile çocuklar farklılığı sezerler. Bu davranışlarla Kur'an-ı Kerim'in diğer kitaplardan farklı bir mahiyetinin olduğu çocuklar tarafından yavaş yavaş anlaşılır. Bu dönemde çocuklar Kur'an-ı Kerim'in kutsal bir kitap olduğunu anlamaya başlarlar.²⁴⁶ Kur'an'dan ilham alarak şiirleirni yazan büyük milli şair Mehmet Akif Ersoy Kur'an aşığı bir fikir adamıdır. Babası Tahir Efendi'den ilk dini eğitimini alan büyük şair sekiz yaşında Kur'an'ı çok iyi okumaya ve ezberlemeye başlamıştır. Akif'in Kur'an'a olan sevgisinde annesinin çok büyük etkisi vardı zira onun Kur'an'a olan saygısı ve ilahi keliması daima okuması Akif üzerinde büyük tesir yapmıştır.²⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'e sevgi ve saygı Ramazan ayında çocuklara verilmesi gereken önemli değerlerden biridir. Ramazan ayı Kuran-ı Kerim'in en çok okunduğu aydır. Çocuklar bu ayda Kur'an-ı Kerim'in daha çok okunduğunu farketmeli ve görmelidir. Çocuklar Ramazan ayı ile Kur'an-ı Kerim arasında güçlü bir bağın olduğunu hissetmelidir. Her Ramazan ayı evlerde ve camilerde dini etkinliklerle Kur'an-ı Kerim okunur, hatimler ve mukabeleler yapılır. Bu programlar çocuklarda Kur'an-ı Kerim'e karşı sevgi ve saygının doğmasına vesile olur. Bu ayda toplum olarak Kur'an'a yönelişin olduğu çocuk tarafından bilinmelidir. Bunun için bu yerler çocuklarla ziyaret edilmeli ve izlenilmelidir.

Pedagojik yönden çocuklar dört yaşında Kuran-ı Kerim harflerini öğrenmeye başlayabilirler. Çocuklar bu dönemde çok güçlü bir hafızaya sahiptirler. Özellikle şarkı, ilahi, dua ve şiir gibi okumaları kolaylıkla hafızaya alırlar.²⁴⁸ Bu dönemde, çocukların dua veya sure

²⁴⁵ Mustafa Öcal, age, s.55.

²⁴⁶ Mustafa Öcal, age, s.82.

²⁴⁷ N. Aydeniz (2020). Kur'an Ahlakını Şiire Döken Şair: Mehmet Akif, Mahmut Öztürk (Ed.), *Milletin Sesi Mehmet Akif*, Nida Yayınları, s. 212.

²⁴⁸ Hatice K.Tongar, *Korkutarak Değil Sevdirerek Din Eğitimi*, s.116.

öğretiminde tablet, bilgisayar gibi teknolojik araçlardan faydalanmaları kolaylık sağlar. Dualar, sureler, ilahiler ve Kur'an harflerinin öğretimi çağın teknolojik araçlarıyla oldukça kolay hale gelmiştir.

Kur'an harflerini öğretmede özellikle Montessori yönteminde²⁴⁹ uygulanan, dokunarak öğrenme çocuklar için çok büyük kolaylık sağlar ve eğlenceli olur. Tahtalardan yapılmış, küçük harflere çocuğun dokunması ve bunları hareket ettirmesi öğrenmeyi oyunlaştırır. Okul öncesi din eğitimcisi Şeyda Apaydın, okul öncesi dönemde Kur'an harflerinin öğretiminde görselliğin ön planda tutularak bir anlatımın olması gerektiğini ve harfleri öğretirken özellikle resimlerden yararlanmanın önemli bir yöntem olduğunu söyler.²⁵⁰

Kur'an-ı Kerim eğitiminde uygulanması gereken belirli prensipler vardır. Çocuklarla yapılan eğitimin sevgi temelli olmasını sağlamak, sağlıklı iletişim kurmak ve yargılamadan uzak olmak. Çocukların ilgi ve beklentilerini önemsemek, çocuklarla empati kurabilmek, çocuk davranışlarına karşı esnek olabilmek, cezalardan uzak olmak ve sabırlı olmak.²⁵¹ Kur'an-ı Kerim öğretiminde, bir yetişkin diliyle konuşmak ise çocuk için zor bir durum oluşturacak ve konuyu çocuk için anlamsızlaştıracaktır. Çocuğa bu dönemde duaların veya Kur'an öğretiminin baskı ile yapılması onda olumsuz bir din algısı oluşturur. Çocuklara öncelikle konuları sevdirmek esas olmalıdır. Öğretimin doğal süreç içinde zorlama olmaksızın gerçekleşmesi uygundur.

2.6. İnfak ve Yardımlaşmada Bulunmak

Ramazan ayı Müslümanların sosyal hayatında yardımlaşmanın ve dayanışmanın en çok olduğu infak ayıdır. Bu ayda zekâtlar, fitreler ve sadakalarla yardımlaşma duygusu zirveye çıkar. İnananlar arasında yapılan yardımlarla toplumda birlik sağlanır, sevgi duygusu gelişir ve

²⁴⁹ Montessori Yöntemi: 1870 yılında İtalya'da doğmuş eğitimci Maria Montessori tarafından geliştirilmiş altarnetif eğitim anlayışıdır. 1907'de bir gecekondu mahallesinde "Çocuklar Evi" olarak tasarladığı ve yaşları üç ile yedi olan elli çocuktan oluşan okulunu açmıştır. Montessori ilk eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmiş, okullar açmış, konferanslar vermiş, projeler gerçekleştirmiştir. Montessori eğitim yöntemini geleneksel eğitimden ayıran temel düşünce çocuktan öğrenme prensibi ve yapılandırılmış çevre içerisinde sunulan hareket özgürlüğüdür. Y.Kızılabdullah (2021). "Okul Öncesi Din Değer ve Ahlak Öğretiminde Montessori Metodu-Indiana Örneği" *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.24, S.60, s.12-13.

²⁵⁰Ş.Apaydın (2020). *4-6 Yaş Elif-Ba'yı Nasıl Öğretelim*.

[Erişim: 25.08. 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=egFbmDhSIItA>]

²⁵¹ A. Öncü (2021). "4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Öğreticileri Etkileyen Unsurlar (Denizli Örneği)" *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, C.4, S.2, s.267-268.

dayanışma olur. İnfak bireyi bencillikten ve maddenin esaretinden kurtarır.²⁵² Gerek ailevi gerek toplumsal dayanışmayı sağlayan infak yüce Kur'an-ı Kerim'de teşvik edilen ve övülen bir davranıştır.²⁵³ Bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'de iki yüz defa geçmesi konunun ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Toplumda yaşamının en önemli şartlarından biri paylaşmadır. Şefkat, merhamet ve paylaşma duygusunu geliştirmenin en iyi yolu başkalarına faydalı olmaktır. Mutluluğun temel prensiplerinden biri paylaşmaktır. Duygusal beyin başkalarını mutlu edince kendisi de mutlu olur.²⁵⁴ İnsan mutluluğu ararken çevresindeki insanları da düşünmelidir. Modern çağda insan aşırı bireyselleşme ile toplumda paylaşma, sevgi, saygı ve güven gibi insani duygular zarar görmüştür. Toplumda insanlar arasında menfaate dayalı bir bağ oluşmuş ve insanlar arasında temel değerler zayıflamıştır. Bu toplumlarda insanların birbirine karşı yabancılaşmasına ve bencilliğin artmasına sebep olmuştur. Son yıllarda yapılan çalışmalarda paylaşmanın insanın mutlu olmasında önemli bir etken olduğu deneylerle ortaya konulmuştur.²⁵⁵

İslam'ın temel şiar ve ibadetlerinden biri olan infakın çocuklara öğretilmesinde okul öncesi dikkat edilmesi gereken bir dönemdir. Yardımlaşma ve paylaşma eğitimi için bu dönemin temel özelliklerinin bilinmesi gereklidir. Özellikle üç yaşından itibaren çocuklarda paylaşma duygusu ortaya çıkmaktadır. Çocuklarda empati duygusu oldukça erken dönemde başlar. Empatide başkalarına yardım etme duygusu vardır. İnsanlara empati duygusunu kazandırmada en etkili zaman okul öncesi çocukluk dönemidir. Çocuklar duygusal empatiyi altı yaşından önce öğrenirler. Daha sonra ise zihinsel empatiyi öğrenirler. Zihinsel empatide başkalarının bakış açısına göre düşünme vardır.²⁵⁶

²⁵² İnfak ile birey nefsinin maddenin esiri olmaktan kurtarılıp, Yüce Allah'a itaat edip, kulluğunu ilan eder. İnsanın yapısında olan cimrilik duygusunu birey malından yaptığı infakla rehabilite eder. Dünyevileşmenin ve maddeciliğin oldukça revaçta olduğu bu çağda infak dünya-ahiret arasında dengeyi ayarlar, insanı egoist olmaktan koruyup, onu insanlara yardım etmeye teşvik eder. İslam inancında mutluluk mal biriktirmek ile değil, onu Allah rızası için paylaşmak, insanların iyiliği, toplumun faydası için kullanmaktır. S.Özdemir (2016).Yardımlaşmanın İnsan Psikolojisine Etkileri: Yardımlaşmak Huzur Verir, *Din ve Hayat*, S.29, s.69-73.

²⁵³ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/254.

²⁵⁴ Nevzat Tarhan, *Duyguların Dili*, s.102.

²⁵⁵ Amerika'da rastgele iyilik yapma projeli planlanmıştır. Projede katılımcılara on iyilik yapmaları ve bunları not etmeleri istenmiştir. Bununla yardımlaşmanın önemi ortaya konulmuştur Başka bir çalışmada ise artana suç olaylarını azaltmak için okulu bitiren gençlere kırk saat yoksullara yardım hizmeti yapmaları istenmiştir. Çünkü tek tek yapılan iyilik karşı tarafta da aynı duyguların oluşmasını sağlamaktadır. Bu toplumda daha fazla şefkat, merhamet ve yardımlaşma duygusu oluşturur. Nevzat Tarhan, *Duyguların Dili*, s.48.

²⁵⁶ Nevzat Tarhan, *Duyguların Dili*, s.101.

Çocuklar bu dönemde görülen diğer önemli bir özellik ise benmerkezci olmalarıdır. Çocuk tarafından her şeyin kendisi için olduğu düşünülür. Çocuklar iki ve üç yaşlarında eşyalarını ve oyuncaklarını kimseyle paylaşmak istemezler. Bu dönem anne baba için oldukça zor bir dönemdir. Oysa “benmerkezcilik” adı verilen bu dönem bütün çocuklarda görülen bir durumdur. Çocuklarda anneyi kaybetme korkusu bu dönemin diğer bir özelliğidir. Anne babalar için oldukça zor geçen bu süreç dört yaşlarına kadar sürer ve beş yaşında ise arkadaşlarının oyuncaklarından daha değerli olduğunu anlar.²⁵⁷ Bu dönemin bir geçiş dönemi olduğunu bilmek ve çocuğun davranışlarına karşı sabırlı olmak en güzel çözümdür. Çocuğa paylaşmayı öğretirken ilk adım kontrolün onda olduğunu hissettirmektir. “Şimdi birlikte resim yapacağız. Kalemlerinden hangisini arkadaşına vermek istersin? Mavi olanı mı, kırmızı olanı mı?” Bu ifadede çocuk, sahip olduğu nesneler üzerinde hala kontrolü olduğunu hisseder. Seçim yapma ve karar verme hakkına sahip olmak, paylaşma kavramının olumlu yüzünü gösterir çocuğa.²⁵⁸

Beş altı yaşlarında ise çocuklar paylaşmada daha rahat ve olgun davranırlar. Arkadaşlarıyla gruplar kurarlar ve eşyaları paylaşmada birbirlerine destek olurlar. Bu dönemde grup içinde çocukların paylaşımcı ve işbirliği yönü öne çıkar.²⁵⁹ Paylaşım duygusu çocuklarda doğuştan gelen bir özellik değildir daha sonra öğrenilir. Paylaşma ve yardımlaşmayı çocuklara öğretirken rol model olacak kişiler hassas olmalıdır. Çocuğun çevresindeki kişilerin yardımlaşmalarını görmesi başkalarına karşı güven duymasını sağlayacak ve çocuk daha rahat hareket edecektir. Paylaşım duygusu sahiplik ve saygı ile ilgilidir. Çocuk istemeden onun eşyası kullanılmamalıdır. Çocuklara başkalarına ait eşyaları izinsiz almanın yanlış olduğu, başkalarının hakkına saygı duyması gerektiği uygun bir dille anlatılmalıdır. Paylaşmanın maddesel olandan daha fazlası olduğunu farklı yöntemlerle anlatılabilir.²⁶⁰

İslam ahlakının en üstün özelliklerinden biri cömertliktir. Müslüman kişiliğin en güzel meziyetlerinden biri de paylaşmaktır. Oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşmak, yediği şekerden onlara takdim etmek ve bir fakir için harçlığından bir miktar vermek çocukta cömertlik

²⁵⁷ Bünyamin Çetinkaya, age, s.262-263.

²⁵⁸ Ç.Bilgen (2009).*Çocuklar ve Paylaşım Duygusu*. [Erişim: 13.07. 2023, <https://www.onceokuloncesi.com/makale-arastirma-ve-bilimsel-yazilar/cocuklar-ve-paylasim-duygusu-23109.html>]

²⁵⁹ Jean Piaget, *Çocuğun Ahlaki Yargısı*, s. 84.

duygusunun yerleşmesine zemin hazırlar. Çocukta empati duygusunun gelişmesi, onu çevresine karşı duyarlı kılar. Çocuk, zor durumda olan kimselerin neler hissettiklerini düşünür. Bu tarz etkinlikler çocukta paylaşma duygusunu geliştirir.²⁶¹

Ramazan ayı içinde birçok yardımlaşma etkinliğini barındırmaktadır. Çocukların yardımlaşma ve paylaşmayı öğrenmeleri için en iyi fırsattır Ramazan ayı. Bu ayda rol model olan büyükler çocuklarla birlikte yapılan yardımları onların anlayacağı bir dil ile açıklamalıdır. Çocuklarla birlikte yardımın kimlere yapılacağını konuşmak ve birlikte karar almak çocukta bu davranışın daha kolay yerleşmesini sağlayacaktır. Aile büyüklerinin Ramazan ayında zekât, fitre ve sadaka gibi ibadetleri çocuklarla birlikte yapmaları onlarda yardımlaşma duygusunu geliştirir. Çocuklar için hediyeler hazırlamak onlar için büyük mutluluk oluşturur. Çocuklarla birlikte Ramazan ayı gıda yardım kolisi hazırlamak, iftar çadırına gitmek, huzurevini ziyaret etmek ve sadaka kumbarası yapmak çocukların şükür, dayanışma ve paylaşma duygularını geliştirecektir.²⁶² Çocukların arkadaşları için iftar yemeği hazırlamak çocukta paylaşmayı öğretmede etkili olacaktır. Çocukların eğitiminde oyunların yeri çok önemlidir. Bu dönemde çocukla “al-ver oyunu” paylaşma davranışının kazandırılmasına yardımcı olur. Bu davranışın eğlenceli bir oyunla çocuğa verilmesi çocuğun paylaşmayı güvenle ve özgürce kazanmasını sağlar.²⁶³

İnsanlarda “sürekli yardım ediyorum ama kimseden bir şey alamıyorum” düşüncesi oluşmaktadır. Oysa iyilik karşılık görmek için değildir, iyilik yapmanın kendisi iyilik yapan için büyük bir kazanımdır. İyilik sadece Allah (c.c.) rızası için yapılır, başka bir menfaat gaye edinilmez. “Sağ elin verdiğini sol elin bilmemesi” anlayışıyla iyilikler yapılmalıdır. “Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez.” anlayışıyla yapılan iyilikler, gerçek anlamda iyilik değildir. Çocuğa iyilik yapma davranışı öğretilirken çıkara dayalı bir iyilik değil, karşılık beklemeden yapılan iyilik öğretilmelidir. Başkalarına iyilik yaparak mutlu olmayı çocuklukta öğrenmek kötülüklerin de engellenmesini sağlar. Yapılan bir araştırmada iyilik yapmanın beyinde

²⁶⁰ J.Nelson, L.Lott, S. Glenn, (2006). *Çocuk Eğitiminde A'dan Z'ye Pozitif Disiplin*, (Çev.) Murat Ersin, Hayat Yayınları, s.400.

²⁶¹ S.Aşımgil ve A. Çekmegil (2012). *Çocuklarımızı Nasıl Yetiştirmeliyiz*. Çelik Yayınları, s.38.

²⁶² Z.Kayseri(2019).Ramazan ve Çocuk, *Diyanet Aile Dergisi*, Mayıs 2019, s.35.

²⁶³ Bilgen, “Çocuklarda Paylaşım Duygusu”. [Erişim:13.07. 2023,

<https://www.onceokuloncesi.com/makale-arastirma-ve-bilimsel-yazilar/cocuklar-ve-paylasim-duygusu-23109.html>]

mutluluk hormonu salgıladığı tespit edilmiştir. İyilik yapan, daima mutluluğu, huzuru ve güveni hisseder.²⁶⁴

²⁶⁴ N. Tarhan(2017). *Aile Okulu ve Evlilik*. Timaş Yayınları, s.47-48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RAMAZAN AYI ETKİNLİKLERİ

1. Ramazan Ayı Etkinlikleri

Okul öncesi dönem çocuklarda dini duygunun ve inancın şekillenmeye başladığı bir süreç olmasından dolayı bu dönemde çocuklarda dini gelişim ve eğitimin üzerinde hassasiyetle durulması kaçınılmazdır. Çocuğun karakterinin, inancının, ahlak değerlerinin ve geleceğinin şekillenmesinde üç-altı yaş dönemi büyük önem taşır. Milli, manevi ve dini değerlerin insanın kişilik ve geleceğinin oluşumunda bu dönem bir köprü görevi icra eder. Çocuklar, hayatın bu önemli döneminde “nereden geldim, nereye gidiyorum ve beni kim yarattı?” sorularını sorarlar ve kendilerini, Yüce Allah (c.c.)’ı, davranışlarını, ailesini, çevresini, değerlerini, varlıkları, hayatı, ölümü ve ölüm sonrasını büyük bir merakla tanıma ve anlama arzusuyla dolu olurlar.²⁶⁵ Bu önemli zamanın doğru eğitim ve yöntemlerle değerlendirilmesi zorunluluk gösterir. İhmal edilmesi ise çocuğun hayatında ve geleceğinde büyük bir boşluk oluşturacaktır.

Allah sevgisi, anne baba sevgi ve saygısı, insan sevgisi, güzel ahlak, temizlik, birlik ve beraberlik, yardımlaşma, doğruluk, Kur’an ve peygamber sevgisi, tabiat ve hayvan sevgisi, merhamet gibi Kur’an’da ve Hz. Peygamber (sav)’in sünnetinde övülen güzel değerlerin etkili bir şekilde çocuğa kazandırılması bu dönemde olur. Çocuğun bu gelişim sürecinde uygulanan din eğitimi onun geleceğinin belirlenmesinde ana rolü oynar. Çocuğun bu eğitim sürecine ilgisiz ve duyarsız kalmak doğru olmadığı gibi bu eğitimde öğretmenin ve anne babanın çocuğa hükmeden ve ona her türlü bilgiyi aktaran bir konumda olması da doğru değildir. Dini eğitimde içinde bulunulan çağın ve ortamın şartları dikkate alınmalıdır. Bilgiyi merkeze koymak, geçmişten alınan bilgileri tekrar etmek ve olduğu gibi aktarmak yerine çocuğun gelişimi, duyguları ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Çocuğun içinde bulunduğu gerçeklik görmezden gelindiğinde öğretici onunla bağı kuramamakta, anlatılan bilgiler çocuğa yabancı kalmaktadır.²⁶⁶ Geleneksel veya yanlış dini uygulamalar ise çocuğun din ile olan ilişkisini olumsuz etkileyecek ve onu

²⁶⁵ N. Aydeniz (2018). “Kur’an’da Yaratılış Öğretisi” Nihat Yatkın vd. (Ed.), *II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri*, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 560.

²⁶⁶ A. Öncü (2020). “Din Eğitiminde Sahih İletişimin İmkânı: Martin Buber Ekseninde Kuramsal Bir Öneri” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C.24, S.2, s. 660-661.

dinden uzaklaştıracaktır. Bu durum çocuğun eğitimini rastgele değil “çocukluk” kavramından yola çıkarak belirli ilkelerle uygulamayı gerekli kılar.

İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an-ı Kerim’de ve Hz.Peygamber (sav)’in hadislerinde dini eğitimde ve değerlerin muhataba aktarılmasında “insanı merkeze alan” bir yöntem üzerinde durulur. Örnek olarak “Dinde zorlama yoktur.”²⁶⁷ ayeti ile baskı ve zorlamanın din eğitimde olmadığına işaret vardır. “Ey Peygamber! Sen insanlar için kolaylık ve hoşgörü yolunu seç.”²⁶⁸ ayetinde kolaylık ilkesine ve merhamet, sevgi ve şefkat duygularına vurgu vardır. “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et.”²⁶⁹ ayetinde en güzel yöntem ve üslup üzerinde durulmaktadır. “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin (sevindirin) nefret ettirmeyin.” hadisi de dini eğitimde kolaylık ve sevgi ilkelerine vurgu yapar. “İnsanlara akıl seviyelerine ve anlama kapasitelerine göre hitap edin.” hadisinde ise insanın zihinsel gelişiminin dikkate alınmasına vurgu yapılır. İslam kaynaklarındaki bu mesajlar temelde “insan merkezli” bir eğitim düşüncesini vurgular. Bu temel düşünceden yola çıkarak çocuğun maneviyatının, dini gelişiminin, bilgi, beceri ve kabiliyetlerinin geliştirilmesinde öncelikle “çocukluk” kavramını dikkate alma mecburiyeti vardır. Çocuğun dini gelişiminde üç-altı yaş dönem özelliklerinin ve sınırlarının bilinmesi de bir zorunluluktur. Zira bu özellikler bilinmeden dini değerleri çocuğun tanınması ve özümsemesi mümkün değildir. Bu dönem çocuğunun en temel vasfı onun “oyun çağı” içinde olmasıdır. Çocuklar bir iş ile meşgul olduklarında onların eğlenmeleri ile birlikte öğrenmelerinin de en iyi şekilde gerçekleştiği görülür. Çalışmanın bu bölümünde yer alan etkinlikler üç altı yaş dönem çocuğunu hem eğlendiren hem de onun öğrenmesini sağlayan etkili aktivitelerdir. Çocuğun manevi, fiziksel, bilişsel, duygusal ve düşünsel yönlerini geliştiren etkinlikler çocukta en temel ihtiyaçlar olan oyun, hareketlilik ve eğlenme duygusunu da karşılar ve ona büyük bir mutluluk verir. Çocuğun gelişim sürecinde planlı olarak oluşturulan etkinlikler onun hayata bakışını, yaşam tarzını, insan ilişkilerini, varlığa ve hadiselerle bakışını, tutum ve davranışlarını etkiler ve onu yönlendirir. Çocuk, etkinliklerle kendisini tanır, yeteneklerini keşfeder, eğlenir, aktif olarak öğrenir, manevi değerlerini farkederek, hayatı tanır ve mutluluğu yaşar. İşte etkinliklerin bu önemli işlevlerine binaen çalışmamızın bu bölümünde üç-altı yaş çocuğu için otuz adet Ramazan ayı etkinlik çalışması hazırlanmıştır.

²⁶⁷ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2 / 256.

1.1. Hoş Geldin Ramazan

Şekil 3. 1. Hoş Geldin Ramazan Panosu

Etkinlik: Hoş Geldin Ramazan ayı köşesi ve panosu

Süre: Serbest zaman

Materyal: Renkli kâğıtlar, makas, bant, yapıştırıcı, masa ve pano.

Amaç: Çocukta Ramazan ayına karşı sevgi ve saygı uyandırmak.

Yöntem: Anlatım, boyama, yapıştırma ve uygulamalı eğitim.

Kazanımlar:

Kz.1: Ramazan ayının özel ve önemli bir zaman olduğunu farkedir.

Kz.2: Ramazan ayı, oruç, iftar, sahur, fitre, dua ve teravih dini kavramları tanır.

²⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. A'râf 7/199.

Kz.3: Ramazan'ın ayı başlama ve bitiş zamanını öğrenir. Müslümanların bayramlarını tanır.

Kz.4: Milli ve manevi değerleri tanır.

Kz.5: Aidiyet bilinci oluşur, Aile ve dine olan sevgi duygusu gelişir.

Uygulama:

Ramazan ayı gelmeden bir hafta önce aile toplantısı yaparak ve birlikte Ramazan ayı hakkında konuşulur. Herkesin konuşması sağlanır ve sorular cevaplandırılır. Ramazan ayının niçin önemli olduğu hakkında açıklamalar yapılır. Bu önemli an için Ramazan ayı köşesi veya Ramazan ayı panosu hazırlamaya karar verilir.

Pano, renkli el işi kâğıtları, makas, yapıştırıcı ve resimler hazırlanır. “Hoş Geldin Ramazan” yazısı yazılır. Kâğıtların renkli ve harflerin büyük olması çocuk için daha dikkat çekici olacaktır. Herkesin ve özellikle çocukların rahat görebileceği bir yer uygun olur. Kullanılan figürlerin çok karmaşık olmamasına dikkat edilmelidir. Kur'an-ı Kerim, cami maketi, cami ve hilal resmi gibi unsurlar çalışmayı daha etkili yapar. Kullanılan resimler ve anlamları üzerine konuşulur. Ramazan ayı süresince panoda değişimlerin yapılması çocuğun ilgisinin devamını sağlar.

Değerlendirme:

- 1.Aile toplantısında neler konuşuldu?
- 2.Ramazan ayı nedir?
- 3.Niçin pano hazırlığı yapıldı?
- 4.Ramazan ayında neler yapılır?
- 5.Ramazan ayı panosunda ve Ramazan ayı köşesinde neler yapıldı?

1.2. Ben Oruçluyum Rozeti

270

Şekil 3. 2. Ben Oruçluyum Rozeti

Etkinlik: Ben Oruçluyum Rozeti – Sevimli Rozet

Süre : Serbest Zaman

Malzeme: Makas, kâğıtlar, renkli kalemler, rozet kâğıdı.

Yöntem: Boyama, uygulamalı eğitim.

Amaç: Ramazan ayının önemli bir zaman olduğunu öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Çocuk aile ve dini yönden aidiyet duygusu geliştirir.

Kz.2: Ramazan, oruç, iftar dini kelimeleri öğrenir.

Kz.3: Çocuk aile ile birlikte ibadatlere katılımı istek geliştirir.

Kz.4: El becerisi geliştirir.

²⁷⁰ Ben Oruçluyum Rozeti, 4-6 Yaş Dünyası. [Erişim: 07.07. 2024, <https://dortaltiyasdunyasi.com/ben-orucluyum-rozeti-sevimli-rozet-renksiz/>]

Uygulama:

Ebeveyn çocuğa Ramazan ayının çok önemli bir ay olduğunu ve bu ayda aile hep birlikte oruç tutacaklarını söyler. Orucun çok güzelliklerinin olduğu anlatılır. Oruç tutarak Allah (c.c.)'a güzel bir ibadet ve kulluk yapıldığı söylenir. Allah (c.c.)'ın oruç tutanlara çok güzel sürprizlerinin olduğu söylenir. Büyüklerin oruç tutması gerektiği küçüklerin ise serbest olduğu anlatılır. Çocuklar için orucun zorunluluğu olmadığı bildirilir.

Oruç rozeti kağıt üstüne çizilip dikkatli bir şekilde kesimi yapılır. İstenildiği taktirde hazırlanmış olarak oruç rozeti çıktı olarak da alınabilir. Kesimi yapılan rozete kız çocuğu için kız resmi, erkek çocuğu için erkek resmi çizilir. Ailenin bütün üyeleri için rozetlerden hazırlanır. Rozetlerin boyanması çocuk için daha çok ilgi oluşturur. Çocuk sevdiği boyaları kullanarak boyama yapar. Ramazan ayında aile üyeleri ve çocuklar bu rozetleri yakalarına takarlar. Bu çocukta dini bir heyecan ve ilgi ile birlikte ibadete katılma duygusu oluşturur. Çocukları tekne orucu veya iki, üç saatlik yemeden durmaları ile onlara oruç heyecanı yaşatma sağlanır. Aile ile birlikte hareket etmek çocukların mutlu olmalarını sağlar ve aileye olan sevgi ve güveni artırır.

Değerlendirme:

- 1.Oruç nedir?
- 2.Kimler oruç tutmalıdır?
- 3.Kimler oruç tutmayabilir?
- 4.Oruç ibadet kim için yapılır?

1.3. Ramazan Ayı İftar Daveti

Şekil 3. 3. İftar Davetleri

Etkinlik: İftar davetleri

Süre : Serbest Zaman

Malzeme: İftar için hazırlanan yemekler, içecekler ve malzemeler.

Yöntem : Uygulamalı eğitim.

Amaç : Ramazan ayının önemli olduğunu ve bu ayın değerlerini öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Aile ve akraba sevgisi, beraberlik duygusu geliştirir.

Kz.2: Ezan, oruç, iftar, dua ve misafir gibi dini kavramlarını bilir.

Kz.3: Çocuk, arkadaşlık duygusu ve sevgisi geliştirir.

Kz.4: Yemek kültürü ve besmele, el yıkama, hamdetme gibi değerleri öğrenir.

Kz.5: Paylaşmayı öğrenir.

Uygulama:

Ramazan ayında akrabalar, komşular veya çocuğun arkadaşları davet edilir. Çocuk tarafında davetin yapılması çocukta daha etkili bir iz bırakır. Çocukların sevdikleri yemeklerin hazırlanması önem arz eder. Tatlılar, kekler veya pastalar gibi

yiyecekler çocukları mutlu eder. İftar öncesinde çocuklarla oyun oynamak ve Ramazan ayına dair sohbet eğitici ve eğlendiricidir. Çocukların iftar yemeğinin hazırlanırken yardımcı olmaları onları mutlu eder. Ezan öncesinde herkesin elini yıkaması, ezanla birlikte besmele çekerek yemek yemeye başlama olur. Yemek sonunda birlikte dua ederek şükredilir. Çocuklara Ramazan ayının manevi duygusu yaşatılmalıdır. Çocuklar oruç tutmak isterlerse tekne orucu tutabilirler. Çocuklar iki veya üç saatlik oruçlar tutabilirler. Çocuklara küçük oldukları için tuttukları bu orucun sevap olduğu söylenir.

Değerlendirme:

1. Oruç ve iftar nedir?
2. Oruç niçin tutulur?
3. İftar yemeği ne zaman başlar?
4. İftar yemeğine başlamadan önce ne söylenir ve iftar yemeği sonrasında ne okunur?
5. Birlikte iftar yemeğinde olmak niçin önemlidir?

1.4. Abdest Almayı Öğreniyorum

Şekil 3.4. Abdest Almayı Öğrenme

Şekil 3.5. Abdestin Alınışı

Etkinlik: Temizlik, Abdest Alma

Süre: Serbest

Yöntem: Uygulamalı eğitim

Amaç: Temizliğin önemini bilmek, abdestin değerini öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Temizliğin önemini anlar

Kz.2: Maddi ve manevi temizlikte abdestin önemini bilir.

Kz.3: Abdestin nasıl alındığını (yapılışını) öğrenir.

Kz.4: Abdest, namaz, Kur'an-ı Kerim ve cami ile ilişkisini farkederek.

Uygulama:

Yüce Allah (c.c.)'ın temiz insanları çok sevdiği anlatılır. Abdestin de bir temizlik ibadeti olduğu ve Allah (c.c.)'ın abdest alanları sevdiği söylenir. Abdestin

önemli bir temizlik davranışı olduğu ve gerekliliği üzerinde durulur. Namaz kılmadan (Kur'an-ı Kerim'i alıp okumadan ve camiye girmeden) önce abdest hakkında konuşulur ve abdest alınır. Allah (c.c.)'a saygının gereği olarak ibadetlerden önce abdesti alınması gerektiği anlatılır. Abdestin alınışı yapılırken çocuğun izlemesi sağlanır. Abdestin alınışı çocuğa uygulamalı olarak gösterilmiş olur.²⁷¹

Değerlendirme:

1. Abdest nedir?
3. Allah niçin abdest alanları sever?
4. Neleri yapmadan önce abdest alınmalıdır?
5. Abdestin alınışı nasıldır?

²⁷¹ Komisyon (2018). *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-1*, DİB, s.215

1.5. Cami Ziyareti²⁷²

Şekil 3. 6. Camiyi Tanıma Etkinliği

Etkinlik: Cami ziyareti.

Süre : Serbest Zaman

Malzeme /Araç: Ulaşım aracı.

Yöntem: Gezi, anlatım, uygulamalı eğitim, soru-cevap.

Amaç: Camilerin bir ibadet yeri olduğunu ve Allah (c.c.)'ın sevdiği yerler olduğunu öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: İbadet evi camiyi tanır. Caminin sorumluları imam ve müezzinin görevlerini bilir.

Kz.2: Caminin bölümleri olan minber, mihrap, minare, cemaat kelimelerini bilir.

²⁷² Camiler bulundukları mahallelerde Müslümanlar için önemli misyonu olan kurumlardır. Camiler sadece namaz kılınan yerler değildir. İbadetlerin yanında eğitim işlevleri de olan camiler çocukların manevi gelişimlerine destek olan yerlerdir. Çocuklar bu kurumlarda temel dini bilgiler ve beceriler kazanmakla kalmaz ayrıca sosyalleşmeyi de öğrenirler. Camiler çocuklara, gençlere, yetişkinlere ve yaşlılara yönelik manevi ve eğitsel hizmet imkânlarının olduğu önemli kurumlardır. N. Aydeniz (2020). “Dini Danışman ve Manevi Rehber Olarak İmamların Mahalle Yaşamına Sağlayabileceği Katkı Üzerine” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35, s.13-14.

Kz.3: Allah (c.c.)’ın çok sevdiği ve birlikte namaz kılınan yer olarak camiye tanır.

Kz.4: İbadet yerinde dikkat edilmesi gereken kuralları öğrenir.

Kz.5: Camide yapılan ibadetler: beş vakit namaz, Cuma namazı, teravih namazı, sohbet, vaaz terimlerini öğrenir.

Kz. 6: Yeni insanlar tanır, sosyalleşme bilinci geliştirir.

Uygulama:

Çocukların camiye tanınması için bir cami belirlenir. Cami görevlisi imamdan randevu alınarak camiye gidilir. Çocukların imam ile tanışması sağlanır. Çocuklarla birlikte imam dinlenir ve cami incelenir. Camide yapılan ibadetlerden ve caminin öneminden bahsedilir. Çocukların soruları cevaplandırılır ve düşünceleri alınır.²⁷³

Değerlendirme:

- 1.Camide nasıl hareket etmeliyiz?
- 2.Camide neler yapılır?
- 3.Camiye kimler ve niçin giderler?
- 4.Minare, mimber, mihrap, kible ne demektir?
- 5.İmam ve müezzin kimlerdir ve ne yaparlar?

²⁷³ Camilerin toplumun bir kesimine değil 7’den 70’e bütün topluma ait kurumlar olmasından dolayı fonksiyonlarının gözden geçirilmesi zarureti vardır. Caminin sadece namaz kılınan ve ibadet edilen bir yer olmadığı Hz.Peygamber (sav)’in Mescid-i Nebevi modelliğinde kolayca görülür. Hz.Peygamber (sav)’in mescidi toplumun temel konularının konuşulduğu ve toplumun yaş, cinsiyet farketmeksizin herkesin bulunduğu kutsal bir mekân olmuştur. İçinde dini eğitim ile birlikte sosyal, kültürel ve eğitim faaliyetlerinin yapıldığı mescid şehrin ve toplumun merkezinde olup tüm herkesi kucaklamıştır. İslam toplumlarında yaygın eğitimde önemli misyonu olan camilerin günümüz şartlarında (Asr-saadette olduğu gibi) hayatın merkezinde olmaları için özellikle çocuklar ve gençleri camii ile buluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. N. Aydeniz (2018). Kampüs Camileri ve Üniversite Gençliği, Fikret Karaman vd.(Ed.), *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan)*, 2.cilt, İnönü Üniversitesi Yayınları, s.392-394.

1.6. Sadaka Kutusu

Şekil 3. 7. Sadaka Kutusu

Etkinlik: Sadaka kutusu

Süre : Serbest Zaman

Materyal: Plastik ya da karton kutu temin edilir. Renkli kalem, kâğıtlar, makas ve bant.

Amaç: Sahip olduklarımızı paylaşarak iyilikler yapmayı öğrenmek.

Yöntem: Uygulamalı eğitim, anlatım.

Kazanımlar:

Kz.1: Faydalı davranışlar yapmaya istekli olur.

Kz.2: Kendisine ait olanı paylaşmayı öğrenir.

Kz.3: İhtiyaç sahibi insanları bilir.

Kz.4: Sadaka, zekât ve fitre kavramlarını tanır.

Kz.5: Bir eşyayı yeniden kullanmayı ve değerlendirmeyi öğrenir.

Uygulama:

Çocuklar, anne ve baba tarafından boş olan kutu, renkli ve desenli kâğıtlar alınır. Kutunun güzel görünümü için çocukla renk ve desen tercihi konuşulabilir. Kutunun büyüklüğü dikkate alınarak renkli kâğıtlar kesilir ve kutu kaplanır. Kaplama ile birlikte yapıştırma yapılır. Kutunun üstüne renk uyumuna dikkat ederek “zekat”, “fitre” veya “sadaka” yazısı yazılır. Yazılan kavramın ne olduğu çocuğa anlatılır. Kutu evde herkesin birlikte olduğu ve rahatça ulaşabildiği bir yere konur. Ramazan ayının ilk gününden başlayarak bu kutuya aile üyeleri yardım paraları atarlar. Ramazanın ayının sonuna doğru aile üyeleri yardım kutusunu açar ve biriken paraları daha önce tespit edilen muhtaç insana hep birlikte verir.

Değerlendirme:

- 1.Sadaka (Fitre, zekât) nedir?
- 2.Kutuda neden para biriktirildi?
- 3.Başkasına yardım etmek neden önemlidir?
- 4.Kimlere yardım etmek gerekir?²⁷⁴

²⁷⁴ Komisyon (2018). *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-1*, DİB, s.236.

1.7. Zekât

Şekil 3. 8. Zekât Yardımı

Etkinlik: Zekât Hikâyesi

Malzeme: Resim, hikâye.

Yöntem : Anlatım, soru-cevap, olay değerlendirme, şiir okuma.

Amaç: Sahip olduklarımızı yardıma muhtaç insanlarla paylaşmayı öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Yardımlaşmanın insana mutluluk verdiğini söyler.

Kz.2: Paylaşmanın Allah (c.c.)'ın sevgisini kazandırdığını öğrenir.

Kz.3: Zekâtın ne olduğunu öğrenir.

Kz.4: Zekâtın Allah (c.c.)'ın sevdiği bir ibadet olduğunu fark eder.

Uygulama:

Ebeveyn öncelikle aşağıda yer alan resmi ²⁷⁵ çocuğa göstererek çocuğa düşüncelerini sorar. Resimde kimlerin olduğu ve nelerin yapıldığı anlatılır. Daha sonra resim üzerinden konuşarak yardımlaşmanın önemini ve güzel sonuçları konuşulur. Sonra çocuğa yardımlaşma ile ilgili bir hikâye okunur.

²⁷⁵Morpa Kampüs.(t.y.) Yardımseverlik Konu Anlatımı. [Erişim 04.07. 2023, <https://www.morpakampus.com/konular/7-sinif-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi/yarimseverlik-29576.html>]

Zekât

Hasan ve babası birlikte ellerinde erzak çantalarıyla arabaya bindiler. Hasan çok heyecanlıydı ve arabaya binerken babasına nereye gittiklerini sorunca, babası tebessüm ederek cevap verdi:

-İyi bir aileyi ziyaret edeceğiz, dedi.

Yol boyunca arabanın penceresinden dışarı bakarken Hasan'ın merakı daha çok artmıştı. Buraları daha önce hiç görmemişti. Etrafta tek katlı ve bacalı birçok ev vardı. Yollar taşlıydı, topraktı ve buralarda oyun parkları hiç görünmüyordu. Ve nihayet bir evin önünde araba durdu. Hasan ve babası çantaları aldılar ve evin kapısının önünde durup kapıyı çaldılar. Kapıyı bir teyze açmıştı. Yanında iki çocuk vardı, çocukların elbiseleri oldukça eski ve yırtıktı. Çocuklar şaşkınca Hasan ve babasına bakıyordu. Sonra ellerinde olan çantaları kadına uzattılar. Kadın çantaları aldı ve: "Allah (c.c.) razı olsun efendim" dedi.

Ayrılırken çocuklar çok mutlu görünüyor ve sevinçle gülüyorlardı. Hasan ve babası arabaya bindi ve hareket ettiler. Hasan babasına: Babacığım niçin bu insanlara paketleri verdik? diye sordu. Hasan'ın babası tebessümle Hasan'a baktı ve cevap verdi: Hasan, çünkü bu insanlar fakir. Biz, bu insanlara zekâtımızı verdik. Allah (c.c.) fakir insanlara zekât verilmesini yani yardım edilmesini ister. Zekât verenler, fakir insanları mutlu eder ve Allah (c.c.)'ın sevgisini kazanır.

Hasan çantalarda olan yiyecekleri ve elbiseleri neden verdiklerini iyi anlamıştı. Hasan da çok mutlu olmuştu, çünkü zekâtta diğer insanları mutlu etmek ve Allah (c.c.)'ın sevgisi vardı.²⁷⁶

Değerlendirme:

- 1.Ahmet ve babası nereye gitti?
- 2.Ahmet ve babası ne verdi?
- 3.Zekât nedir?
- 4.Ahmet zekât verince neler hissetti?

²⁷⁶ Komisyon (2018). *Kur'an Kursları Öğretici Kitabı-1*, DİB, s.259.

Şekil 3. 9. Dayanışma ve Paylaşma İbadeti Olarak Zekât²⁷⁷

²⁷⁷ Toplumlarda bireyler farklı ortamlarda ve imkânlar içinde doğar ve yaşarlar. Aile, kültür, eğitim, coğrafya ve ekonomik sebeplerden kaynaklı olarak toplumlarda farklı katmanlar vardır. Allah (c.c.) ilahi kelimada inanalar arasında üstünlüğün ancak “Takva” ile olacağını söyler. (Hucurat 49/13). Sahip olunan maddi zenginliğin ve statünün değil İslam inanç ve ahlak değerlerine sahip olma ve bunları uygulanmayı üstün görür. Farklı nedenlerden kaynaklı toplumda yer alan fakirlere, miskinlere, yetimlere bakılmasını, onlara yardım edilmesini ve temel ihtiyaçlarının giderilmesini ister. Bunu dini ve ahlaki sorumluluk olarak dinen zenginlere yükler. Zekât ibadeti toplumda zengin ve fakir arasında güçlü bir bağdır. (Bakara 2/177 ve 215). N. Aydeniz (2018). “Kur’an Açısından Çokkültürlülük ve Eğitim”, (Ed.) Mustafa Yiğitoğlu, *I. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, Karabük Üniversitesi Yayınları, s.894-895.

1.8. Ramazan Ayı Paylaşmaktır

Şekil 3.10. Ramazan Ayı Gıda Yardımı

Etkinlik: Ramazan ayı paylaşmaktır

Süre: Serbest Zaman

Materyal: Yiyecekler, gıdalar, bir kutu, makas ve bant.

Amaç: Sahip olduklarımızdan fakir insanlara vererek paylaşmayı öğrenmek, iyi bir insan olmak ve Allah (c.c.)'ın sevgisini kazanmak.

Yöntem: Uygulamalı eğitim, anlatım.

Kazanımlar:

Kz.1: İhtiyaç sahibi insanları bilir, yardımlaşma ile güzel duyguları fark eder.

Kz.2: Paylaşmanın gerekliliğini bilir. İyi davranışlar yapmayı benimser.

Kz.3: Sosyalleşme bilinci geliştirir ve toplumu tanır.

Kz.4: Ramazan ayı yardım kutusu, yardımlaşma, paylaşma, zenginlik ve fakirlik gibi kelimeleri öğrenir.

Kz.5: Allah (c.c.)'ın yardımsever insanları sevdiğini öğrenir.

Uygulama:

Ramazan ayında yardıma muhtaç olan biri veya bir aile tespit edilir. Aile toplantısı yapılır. İhtiyacı olan kişi veya aileye yardım paketi hazırlamak için karar alınır. Birlikte nelerin alınacağı kararlaştırılır ve bunların listesi yapılır. Anne, baba ve çocuklar alışverişe giderek listede olanlar temin edilir. Alınanlar eve getirilir ve çocuklar tarafından yardım kutusuna konur ve paket kapatılır. İhtiyaç sahibine verilmek üzere paket alınır ve ailece yardım paketi kararlaştırılan kişiye teslim edilir.

Değerlendirme:

- 1.Yardım için ailece ne karar alındı ve neler yapıldı?
- 2.Yardım kutusuna neler konuldu?
- 3.Yardım kutusu kime ve niçin verildi?
- 4.Yardım kutusu fakir aileye verildiğinde neler görüldü?
5. Yardım edince insanlar neler hisseder?

1.9. Allah'ın En Güzel Hediyesi

Şekil 3.11. En Güzel Hediye Kur'an-ı Kerim

Etkinlik : Allah (c.c.)'ın Bize En Güzel Hediyesi

Yöntem : Uygulamalı Eğitim, soru-cevap, anlatım.

Materyal : Güzel bir kutu ve Kur'an-ı Kerim.

Amaç : Kur'an-ı Kerim'in Yüce Allah (c.c.)'ın bize gönderdiği kitabı olduğunu öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın sözleri olduğunu bilir.

Kz.2: Kur'an-ı Kerim okumanın insanları mutlu ettiğini öğrenir.

Kz.3: Allah'ın, çocukları çok sevdiğini fark eder.

Kz.4: Kuran okumanın bir ibadet olduğunu öğrenir.

Uygulama:

Ebeveyn ilgi çekici ve güzel bir hediye kutusu ile çocuğun yanına gelir. Kutuda ne olabileceğini çocuğa sorar. Çocuk birçok şey söyler. Ebeveyn sonra “kutuda senin ve bizim için çok değerli bir şey var.” der. Tekrar tahmin etmesini ister ve çok heyecanlanan çocuk kutunun açılmasını ister. Nihayet kutu açılır ve kutudan bir Kur'an-ı Kerim çıkarılır. Çocuğa bu kitabın isminin Kur'an-ı Kerim olduğu ve Kur'an-ı Kerim'in Allah (c.c.)'ın bizlere en güzel hediyesi olduğu söylenir. Kur'an-ı Kerim'in Allah (c.c.)'ın güzel sözleri olduğu ve içinde çok güzel bilgilerin olduğu anlatılır. Allah (c.c.)'ın insanları en çokta çocukları sevdiği için bu güzel bilgileri bütün insanlara gönderdiği açıklanarak anlatılır. Kur'an-ı Kerim'in okunmasının insanlara mutluluk verdiği, bundan dolayı Kur'an-ı Kerimi okumanın gerekliliği söylenir. Birlikte Kur'an-ı Kerim'in kısa bir suresi olan ihlas suresi okunur ve çocuk tekrar eder. Sure üst üste iki kere okunur. Çocuk ile Kur'an buluşturulmuş olur.

Değerlendirme:

- 1.Allah (c.c.) çok sevdiği çocuklar ve insanlara ne göndermiştir?
2. Allah (c.c.)'ın gönderdiği kitabın adı nedir?
- 3.Kur'an-ı Kerim'de neler vardır?
- 4.Kur'an-ı Kerimi okumak neden önemlidir?
5. Kur'an-ı Kerimi okuyunca ne hissedersin?

1.10. Sofra Kuralları

Şekil 3.12. Sofra Adabı

Etkinlik : Sofra Kuralları

Yöntem: Uygulamalı eğitim, anlatım.

Süre : Serbest zaman

Amaç: Ramazan ayında çocuğa sofra adabını öğretmek

Kazanımlar:

Kz.1: Yemeğe başlamadan önce “Besmele: Bismillahirrahmanirrahim”, yedikten sonra “Elhamdülillah” okumak gerektiğini öğrenir.

Kz.2: Yemekten önce ve sonra elleri yıkamayı öğrenir.

Kz.3: Yemek yerken israf etmemek gerektiğini fark eder.

Kz.4: Ağızda yemek varken konuşmamak gerektiğini öğrenir.

Kz.5: Yemeklerin nimet olduğunu bilir.

Uygulama:

Ramazan ayında iftar ve sahur öncesinde yemek için hazırlıklar yapılır. Aile birlikteliği ile hareket edilir. Bu çocukta aidiyet duygusunu sağlar. Yemek öncesinde çocukla birlikte eller yıkanır ve sofraya hep birlikte oturulur beklenir. Ezan okunmaya başladığında besmele çekilerek yemekler yenir. Yemekler yenildiğinde “Elhamdülillah” denir. Çocuktan bunları nazikçe yapması söylemesi istenir. Yemekler israf edilmez ve dökülmez. Bu uygulamalar ailece Ramazan ayı boyunca devam ettirilir. Böylece çocuğa sofrada adabının değerleri öğretilir.

Değerlendirme:

- 1.Yemeğe başlamadan önce ve bitirdikten sonra neler yapılır?
- 2.Yemek yemeden önce ne söylenir?
- 3.Yemeği bitirdikten sonra ne söylenir?
- 4.Yemek yerken neler yapılmaz?

1.11. Ramazan Ayı Takvimi ²⁷⁸

Şekil 3.13. Ramazan Ayı Takvimi

Etkinlik : Ramazan Takvimi ²⁷⁹

²⁷⁸H.K.Tongar. Çocuklar İçin Ramazan Takvimi. [Erişim:08.07. 2024, <https://www.youtube.com/watch?v=O-rLB1MGzTE>]

Yöntem : Uygulamalı eğitim

Materyal : Bir beyaz karton (Boyut 50 cm - 30 cm olabilir), Renkli boyalar.

Amaç : Ramazan ayının özel ve önemli bir zaman oluşunu öğretmek

Kazanımlar:

Kz.1: Ramazan ayının özel bir zaman olduğunu anlar.²⁸⁰

Kz.2: El becerisini geliştirir.

Kz.3: Zamanın kıymetini takdir eder.

Kz.4: Sayıları tanır ve sayma becerisini geliştirir.

Kz.5: Ezan, namaz, sahur ve iftar kavramlarını öğrenir.

Uygulama:

Çocukla birlikte “Ramazan Ayı Takvimi” yazısı büyük boyutta kartona yazılır. Sonra birden otuza kadar her gün için bir şekil (yıldız, çiçek, kare ya da daire olabilir) yapılır. Bu şekillerin içinde birden otuza kadar rakamlar yazılır. Otuzuncu şekil için “Bayram” yazısı yazılır. Yazıda ve şekillerde renkli kalemelerin kullanılması daha çok ilgi çeker. Takvim farklı resimlerle süslenebilir. Fener lambası, cami, davulcu veya çiçek olabilir. Çocukla birlikte Ramzan ayının her günü için birden başlayarak şekiller işaretlenir veya boyanır.

Değerlendirme:

1.Ramazan ayında kaç gün vardır?

2.Ramazan ayı bittiğinde ne vardır?

3.Gün hangi bölümlerden oluşur?

²⁷⁹ Okul öncesi çocuklar için zaman kavramı en zor konuların başında gelir. Çocuklar bir günün oluşumunda saatleri, dakikaları ve saniyeleri yorumlayamazlar. Çocuklar zaman kavramını basit olarak hazırlanmış takvimler aracılığıyla öğrenmeye başlamıştır. Somut olan nesnelerle çocuklar zaman kavramını daha sağlıklı öğrenmeye başlarlar. Piaget 7-8 yaşlarından önce çocukları süre haterket ilişkisini anlayamayacaklarını söyler. M.H. Karadeniz(2013). “Zamanın Farkında Olma’ Becerisini Kavrayabilme Sürecinde Okul Öncesi Eğitim Etkinliklerinin Etkililiği.” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.1,S.20, s.246.

²⁸⁰ Zaman kavramı çocuğa okul öncesi döneminin son aşamasında gelişmeye başladığı görülür. Bundan dolayı çocuğa bu dönemde zaman kavramının öğretilmesinde bazı güçlükler olur. Piaget ve Friedman’ın yaptıkları çalışmalarda çocukta zaman kavramının öğrenilmesinin ilkökul çağında tam olarak kazanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte Ramazan ayında ezanın okunuş zamanı, namazların kılınma zamanı, sahur ve iftar vakitleri çocuklarda zaman kavramının öğrenilmesine yardım eder. İsmail Sağlam, *age*. s.116.

4.Gece ve gündüz nedir?

5.İftar ne zaman olur, sahur ne zaman olur?

6.Takvimde hangi renkler vardır?

1.12. Bayram Ziyareti

Şekil 3.14. Ramazan Bayram Ziyareti

Etkinlik : Bayram Ziyaret²⁸¹

Yöntem : Gezi, ziyaret

Amaç : Ramazan ayında büyüklere (Büyükanne ve büyükbaba) ziyaret ile segi ve saygı göstermenin önemini bilmek²⁸²

²⁸¹ Çamlıca Çocuk Dergisi, Ramazan-ı Şerif Ayında Yapılabilecek 20 Güzel Faaliyet [Erişim:08.07. 2024, <https://camlicacocukdergisi.com/ramazan-i-serif-ayinda-yapilabilecek-20-guzel-faaliyet/>]

²⁸² Anne ve baba çocuk sahibi olduktan sonra onun temel ihtiyaçlarını karşılama, hem bedensel hem de ruhen gelişiminden sorumlu olma gibi önemli görevleri vardır. Anne baba çocuğun gelişim sürecinde büyük fedakârlıklarla onu yetiştirirler ve hayata hazırlarlar. Kur'an bu fedakârlıklara vurgu yaparak çocuklardan anne babaya karşı hassas olmalarını emreder. Anne babaya olan saygı ile Allah'a olan saygı İsra suresinde (İsra,17/23-24) yanyana bulunur. Ayette çocuklardan yaşam süreçlerinde anne ve babanın yaptıkları fedakârlıkları unutmamaları istenir. Çocuklardan ebeveyne daima saygı ve sevgi beslemeleri istenir. Çocuktan anne babaya hürmet ile sürekli devam eden canlı bir ilişki istenir. N. Aydeniz (2019). "Saygı Değeri Bakımından Kur'an'da Öne Çıkan Hususlar" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S.16, s. 115-116.

Uygulama:

Ramazan bayramı öncesinde büyüklerin (Büyükanne, büyükbaba, hala, teyze gibi akrabalar) bayramını kutlamak üzere ziyaret için izin alınır. Ailece birlikte ziyaret yapılır ve birlikte güzel bir vakit geçirilir. Ziyarette hem sohbet edilir ve hem de eğlenceli oyunlar oynanır. Bu ziyarette çocuklara hediyeler verilir. Bu çocukların mutluluğunu artırır.

Kazanımlar:

Kz.1: Bayramlarda ziyaretin önemini fark eder.

Kz.2: Sevdiklerimizi unutmamak ve onları hatırlamanın önemini öğrenir.

Kz.3: Sevgi, saygı, merhamet gibi duyguları paylaşmayı öğrenir.

Kz.4: Aile ve akraba beraberliği ile ilgili bilinç geliştirir.

Değerlendirme:

- 1.Bayramda kimler ziyaret edilir?
- 2.Bayramda ziyarette neler yapılır?
- 3.Bayramda insanlar neler yaparlar ?

1.13. Hazine Avı

Şekil 3.15. Hazine Avı Oyunu

Etkinlik : Hazine Avı²⁸³

Yöntem : Oyun

Amaç : Ramazan ayının değerlerini çocuğa sevdirecek ve eğlenceli bir şekilde öğretmek.

Uygulama:

Öncelikle yapılacak olan görevler belirlenerek liste yapılır. Bu görevler kâğıtlara yazılarak bir kâse veya kutuya konur. Seçilen kâğıtta yazılı görev yapılmaya çalışılır. Bu görevler çocuğun durumuna göre seçilir. Bu görevlerin kolaylık zorluk derecesine göre puanlama yapılır. Zaman belirlemesi verilen görevlere göre planlanır. Birincinin belirlenmesi için görevler verilen zamana göre daha fazla olmalıdır. Aksi takdirde tüm yarışmacılar birinci olabilir. Oyun tek

²⁸³ Hazine avı oyunu dini değerlerin çocuklarda alışkanlık haline gelmesinde eğlenceli bir oyundur. Puan alma çocukların bu değerleri tanımlarında birer araç olur. Çocuklar bu görevleri bu vesileyle tanır ve bu değerlerin olumlu davranışlar olduğunu anlar. B.Yorulmaz (2017). *Ailede Değerler Eğitimi*. Erkam Yayınları, s.189-191.

yarışmacılarla veya ikişer, üçerli gruplarla oynanabilir. Görevlerin yapılmasında delillendirme ile belirtilir. Foto, video çekimi veya bir nesne getirme olabilir.

Yapılacaklar Listesi:

- ❖ Yemekten önce elleri yıkama (1Puan)
- ❖ Yemeğe başlamadan önce besmele okuma (5 Puan)
- ❖ Yemeklerimizi yiyeceğimiz kadar almaya dikkat etme ve israf etmeme (5Puan)
- ❖ Yemek hazırlanırken anneye yardım etme (5Puan)
- ❖ Yemek bitiminde dua etme (5 Puan)
- ❖ Komşumuza ve arkadaşımıza ikram etme (10 Puan)
- ❖ Sokak hayvanlarına yiyecek ve su verme (10 Puan)

Kazanımlar:

Kz.1: Temel dini değerlerini öğrenir.

Kz.2: Mücadele ve başarı duygusu geliştirir.

Kz.3: Birlikte hareket etmeyi öğrenir.

Kz.4: Yaratıcı ve eleştirilel düşünmeyi öğrenir.²⁸⁴

Değerlendirme:

- 1.Yemeğe başlamadan önce ne yapılır ve ne söylenir?
- 2.Yemeği bitirdiğimizde ne söyleriz ve okuruz?
- 3.Yemek yerken neye dikkat etmeliyiz?
- 4.Kimlere ikramda bulunuruz?
- 5.Sokak hayvanlarına neler veririz?

²⁸⁴ A,Cimşit (2022). Hazine Avı Oyunu. [Erişim: 28.12.2023, http://gulercinkoleji.com/8464/ogretmen_makaleleri/hazine-avi-oyunu]

1.14. Harf Saklambacı

Şekil 3.16. Elifba Harfleri

Etkinlik: Harf Saklambacı

Süre: Serbest Zaman

Materyal: Renkli tahta kalemleri, renkli kâğıtlar

Amaç: Kur'an harflerini tanıtmak

Yöntem: Oyun

Kazanımlar:

Kz.1: Çocuk Kur'an harflerini tanır

Kz.2: Öğrenme ve eğlenme duygularını birlikte yaşar

Kz.3: Ramazan ayı ve Kur'an birlikteliğini öğrenir.

Uygulama:

Boya kalemlerle öğretilecek harfler A4 kâğıtlarına yazılır. Farklı renklerde kalemler çocuğun daha çok dikkatini çeker. Harfler düzgünce katlanır ve bir kutuya konur. Gurup oluşturulur ve sayışarak bir ebe seçilir. Ebe odanın veya sınıfın dışına çıkar. Yazılan bu harflerden bir tanesi belirlenir ve gizli bir yere saklanır. Ebe harfi bulmaya çalışır. Ebe, harfe yaklaşıncı herkes “Sıcak! Sıcak!” harften uzaklaşıncı “Soğuk! Soğuk!” der. Şayet ebe harfi bulamazsa o harfe yakın nesneler söylenir. Ebe harfi bulunca okur ve herkes ebeyi alkışlar. Daha sonra yeni ebe belirlenir ve farklı bir harf saklanır.

Değerlendirme:

- 1.Oyunun ismi nedir?
2. Hangi harfleri öğrendik?
- 3.Oyun oynarken neler hissettin?
- 4.Bu harfler neden önemlidir?

1.15. Ramazan Bayramı Kutlama Kartı

Şekil 3.17. Ramazan Ayı Kutlama Kart Çalışması

Şekil 3.18. Ramazan Bayramı Kutlama Kartı

Etkinlik : Ramazan Bayramı Kutlama Kartı

Süre : Serbest Zaman

Materyal : Renkli kâğıtlar ve kalemler, makas, bant, yapıştırıcı.

Amaç : Çocukta Ramazan ayına karşı sevgi ve saygı uyandırmak.

Yöntem : Anlatım, boyama, yapıştırma, uygulamalı eğitim.

Kazanımlar:

Kz.1: Ramazan Bayramının Müslümanlar için önem ve değerini bilir.

Kz.2: Bayramı birlikte kutlamayı ve sevinç duymayı farkedir.

Kz.3: İnsanlara karşı sevgi ve saygı beslemeyi öğrenir.

Kz.4: Akraba ve arkadaşlarla birlikte olmayı tecrübe eder.

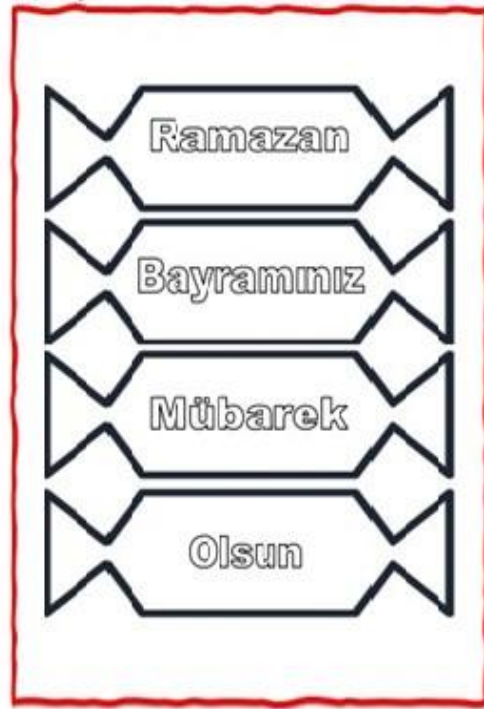
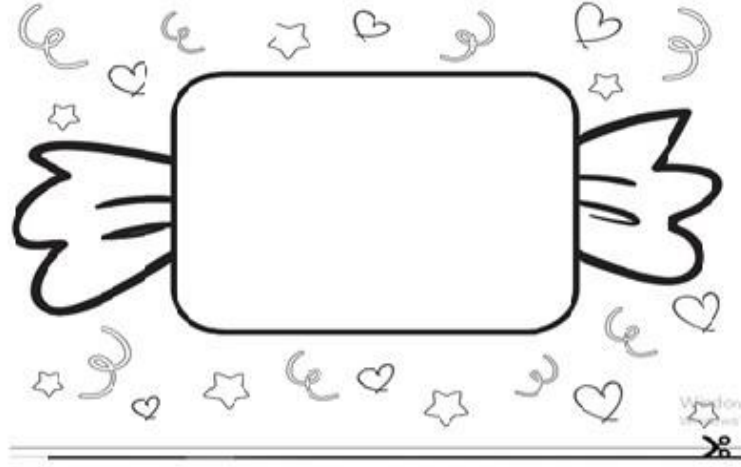
Kz.5: El becerisi geliştirir.

Uygulama:

Ramazan Bayramına bir hafta kala alınır. Akrabalar, komşular ve çocuğun arkadaşları için hazırlanır. Hazır kartlar alınabilir bununla birlikte çocukla birlikte hazırlamak için Ramazan Bayramı tebrik kartları yapılabilir. Çocuğun gerek zihinsel gerek bedensel yeteneklerini geliştirmesi yönüyle çalışma kartları daha faydalı ve eğlencelidir. Çocuğun boyama ile bu çalışmaya katılması çok faydalıdır. Renkli kalemler kullanılarak kartlara desenler yapılır ve boyama yapılır. Çocuk bu çalışmada aktif olmalıdır. Kart verilecek kişilerin isimleri kartın üzerine yazılır.

Değerlendirme:

1. Bayram kartı niçin hazırlanır?
2. Bayram kartının üzerine neler yazılır ?
3. Bayram kartı kimlere verilir?
4. Bayram kartı verdiğimiz kimseler neler hisseder?
5. Bayram kartı nasıl hazırlanır?

Şekil 3.19. Kutlama Kartı Etkinlik Çalışması²⁸⁵

²⁸⁵ Oyunla Eğitim. Ramazan Bayramı Kartı,. [Erişim: 07.07.2024, <http://oyunlaegitim.blogspot.com/2020/05/ramazan-bayrami-karti.html>]

1.16. Ramazan Ayı Fotoğrafları

Şekil 3.20. Ramazan Ayı Fotoğrafları

Etkinlik : Fotoğraf Çekimi

Yöntem : Uygulama

Materyal : Fotoğraf Makinası

Amaç: Ramazan ayı sevgisini ve hatıralarını oluşturmak ve yaşatmak

Kazanımlar:

Kz.1: Güzel anılar biriktirmeyi öğrenir.²⁸⁶

Kz.2: Ramazan ayı etkinliklerini fotoğraflayarak arşivler.

Uygulama:

Ramazan ayında ailece birlikte yapılan etkinliklerin fotoğrafı çekilir. Çocuğun kolay fotoğraf çekebilmesi için az fonksiyonlu bir çocuk fotoğraf makinası veya cep telefonu sağlanabilir. Fotoğraf çekiminde çocuğun fotoğraf çekmesi ondan mutluluk oluşturur. Bu etkinlikler iftar yemeği, büyükleri ziyaret, camii ziyareti, gezi gibi faaliyetlerdir. Fotoğraflar çerçeve yapılabilir veya Ramazan ayı fotoğraf arşivi oluşturabilir. Bu hatıra fotoğrafları çocukta heyecan, mutluluk ve özlem oluşturur. Fotoğraf çekimi çocuğun kabiliyetlerini farklı yönlerden geliştiren önemli bir etkinliktir.²⁸⁷

Değerlendirme :

- 1.Fotoğraf ne ile ve nasıl çekilir?
- 2.Fotoğraflar bize neleri hatırlatır?
- 3.Fotoğraf çekerken neler yapmalıyız?

²⁸⁶ Okul öncesi Çocukların fotoğrafı tanıma üzerine yapılan bir araştırmada çocukların fotoğraf çekim araçlarına ve fotoğraflara büyük bir ilgi duyduklarını göstermiştir. Çocuklar bu etkinlikte fotoğraf çekim becerisini kazanırlar. Çocuklar fotoğraf çekiminde yaratıcı ve eleştirilel düşünme, iletişim becerisi, duyguları paylaşabilme gibi davranışları geliştirir. Çocuklar bu etkinlikle sosyal, duygusal, bilişsel, dil ve motor alanlarında kazanımlar sağlar. İ.T. Doğan & D. Kavgaoğlu (2020). “Okul Öncesinde Fotoğrafçılık: Bir Atölye Tasarımı Uygulaması”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, S.11, s. 184-185.

²⁸⁷Fotoğrafçılığın çocuklarda gelişim sağladığı yönler: Gözlem yapma kabiliyetleri gelişir. Görsel inceleme, araştırma yetenekleri gelişir. Dikkatli olma ve odaklanmayı sağlama gelişir. Detaylı olma ve düşünmeyi sağlama kazanılır. Sosyal ilişkiler zenginleşir. Durumları farklı ve çok boyutlu düşünme gerçekleşir. Sanat Akademi Çocuk Fotoğrafçılık Kursu Yararları – Neden Çocuklarınıza Fotoğrafçılık Dersi Aldırmalısınız? [Erişim: 11.02.2024, <https://sanatakademi.com.tr/cocuk-fotografcilik/cocuk-fotografcilik-kursu-yararlari>].

1.17. Ramazan Ayı Balonları

Şekil 3.21. Ramazan Ayı Balon Etkinliği

Etkinlik : Ramazan ayı sürpriz balonları

Yöntem : Uygulama

Mataryel : Bir adet asetat kalem, 30 adet orta boy balon, balon şişirme pompası, balonları duvara asmak için renkli şerit veya ip.

Amaç : Çocukta Ramazan ayı sevgisini oluşturmak ve çocuğun mutlu olmasını sağlamak

Kazanımlar:

Kz.1: Ramazan ayını öğrenir ve ona karşı olumlu duygular besler.

Kz.2: Oruç ve sabır ilişkisini anlar

Kz.3: Sabır değeri ve bilinci oluşturur

Kz.4: Sayı saymayı bilir ve zaman kavramını tanır.

Uygulama :

Otuz adet balon alınır ve pompa ile şişirilir. Balonlar bütün günlere göre resimde olduğu gibi numaralandırılır, salonun veya odanın uygun yerine asılırlar. Balonların içlerine minik sürpriz hediyeler veya güzel sözler konulur. Her akşam iftar ezanıyla birlikte çocuk o günün balonunu patlatır. Mesala birinci gün bir nolu balonu, ikinci gün iki nolu balonu iftar ezanıyla patlatır. Balonların içinde olan söz veya küçük hediye de alır. Bu uygulama Ramazan ayının her akşamında devam eder. Çocuk bu etkinlikle heyecan, eğlence ve mutluluğu birarada yaşar.²⁸⁸

Değerlendirme:

- 1.Ramazan ayı kaç gündür?
- 2.Oruç ne zaman açılır?
- 3.Sabır nedir ve sabırlı nasıl olunur?

²⁸⁸ R.Taşçı(2019). Ramazan Etkinlikleri 1 - Okul Öncesi ve Okul Çağı Çocuklar İçin, [Erişim: 23.01.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=pmlLDKNnMMY>]

1.18. Kandil Simidi

Şekil 3.22. Kandil Simidi Etkinliği

Etkinlik : Kadir Gecesi Kandil Simidi

Süre : Serbest Zaman

Malzeme : 1 paket margarin, 1 adet yumurta (akı ve sarısı ayrılmış), 1 çay bardağı yoğurt, 1 çay bardağı sıvıyağ, 1 tane kabartma tozu, 2 çay kaşığı şeker, Yeterince un, 1 tatlı kaşığı tuz, susam

Yöntem: Uygulama, anlatma

Amaç: Ramazan ayı sevgisini oluşturmak

Kazanımlar:

Kz.1: Kandil gecelerinin özel günler olduğunu bilir.

Kz.2: Karar verme, planlama, malzemeleri ayırt etme ve ölçü kullanma becerisi geliştirir.

Kz.3: Süsleme, şekil verme ve hazırlama ile sanatsal düşünmeyi pratik eder.

Kz.4: Paylaşma ve yardımlaşma duyguları geliştirir.

Kz.5: Birlikte çalışma, iş birliği yapma ve ekip çalışmasını deneyimler. ²⁸⁹

Uygulama:

Kandil simidinin yapılış gerekçesi anlatılır. Kadir Gecesi'nin Müslümanlar için özel bir gün olduğu anlatılır. Bu gecede Allah (c.c.)'ın ilk defa peygamberimize (sav) Kur'an'ı indirmeye başladığı söylenir. Bu gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu ve bu gecede çok dua edilir, Kur'an okunur, camiye gidilir ve yakınlarla ziyaret yapılır ve ikramlar edilir. İkram olarak kandil simidi yapılır.

-Kandil simidinin yapılış esnasında anne ve çocuk mutfakta birlikte olur ve yapılacaklar konuşulur. Çocuğun rahat hareket edebileceği ortam olmalıdır.

-Margarin iyice yumuşatılır, sıvıyağ, yumurtanın sarısı, yoğurt, şeker, tuz ilave edilerek karıştırılır.

-Karışıma önce kabartma tozu ve sonra aşamalı un ilave edilir ve hamur yoğrulur.

- Hamur iyi bir kıvama gelince hamurdan küçük parçalar koparılır ve elde yuvalayıp uçlarını birleştirilerek küçük simitler şekli verilir.

-Daha sonra yağ konularak fırın tepisine dizilir.

-Simitlerin üzerlerine susam serpilir ve 200 derecede 20 – 25 dk. pişirilir.

- Kandil simidi arkadaşlara ve komşulara ikram edilir. ²⁹⁰

Değerlendirme :

1-Kadir gecesinde ne olmuştur?

2-Kadir gecesinde neler yapılır?

3-Kandil simidi niçin yapılır?

4-Kandil simidi yaparken kullanılan malzemelerin isimleri nelerdir?

5-Kandil simidi kimlere ikram edilir?

²⁸⁹ Eğitim.com.(t.y.)Okul Öncesi Mutfak Etkinliklerinin Faydaları. [Erişim. 10.02.2024, <https://egitim.com/okul-oncesi-mutfak-etkinliklerinin-faydalari>]

²⁹⁰ Okul Öncesi Herşey. Kandil Simidi Tarifi. [Erişim: 08.02.2024 <https://www.okuloncesihersey.net/cocuk-yemekleri-hamur-isleri-kandil-simidi.html>]

1.19. Ramazan Ayı İstişaresi

Şekil 3.23. Ramazan Ayı İstişaresi

Etkinlik: Ramazan Ayı İstişaresi

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Uygulama ve Anlatım

Amaç: İstişarenin anlam ve önemini bilmek

Kazanımlar:

Kz.1: İstişarenin ne olduğunu bilir.

Kz.2: Ramazan ayının anlam ve önemini bilir.

Kz.3: Birlikte karar almanın önemini anlar.

Kz.4: Özgürce kendisini ifade etmeyi öğrenir.²⁹¹

²⁹¹ İnsanlık ailesini birlikte yaşayabilmesinin altında evrensel değerler vardır. Bu değerlerin korunumuyla toplumda huzur gerçekleşir. Toplum için zorunlu ilkeler temelde: 1-Sevgi ve saygı, 2-Hoşgörü ve dayanışma, 3-Eşitlik, 4-Doğruluk, 5- Hürriyet, 6- Adalettir. Toplumda birlikte yaşama ahlakına sahip olma, saygılı ve hoşgörülü olma, farklılıkları kabullenme gibi birey için üstün özelliklerin kazanılması ve benimsenmesinde en önemli faktör ailedir. Ailede çocuk değerli olma, sevgi ve güven duygularını yaşayarak içselleştirir. İnsanın bu değerleri sahiplenmesi öncelikle içinde doğduğu ve yetiştiği ailenin sevgi, güven ve şefkat değer ve duygularını çocukla birlikte yaşamasına

Kz.5: Sorumluluk alma bilinci geliştirir.

Uygulama:

Ramazan ayı öncesinde ailece bir araya gelinir. Öncelikle istişarenin ne olduğu açıklanır. Ailece birlikte konuşmak ve karar almanın gerekliliği üzerinde durulur. Ramazan ayının anlam ve önemi hakkında konuşulur. Bu ayda nelerin yapılacağı hakkında herkesin konuşması sağlanır. Herkes düşüncesini özgürce ifade eder. Yapılacak işler yazılır ve görevler dağılımı yapılır. Hangi işin ne zaman ve nerde yapılacağı açıklanır. İstişare yapılırken alınan kararlar unutulmaması için not alınır.

Değerlendirme:

1. İstişare kavramı nedir?
2. Ramazan ayı nedir ve niçin önemlidir?
3. Ramazan ayı geldiğinde neler yapılır?
4. Ailece birlikte karar almak neden önemlidir?

1.20. Ramazan Ayı Temizliği

Şekil 3.24. Ramazan Ayı Temizliği

bağlıdır. K. Göz (2016). “Birlikte Yaşama Kültürü Açısından Hılfu'l-Fudûl”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.10, s.115-116.

Etkinlik: Ramazan ayı temizliği

Süre: Serbest zaman

Malzeme: Temizlik araç ve gereçleri

Yöntem: Uygulama

Amaç: Ramazan ayı ile temizlik arasındaki ilişkiyi kurmak

Kazanımlar:

Kz.1: Ramazan ayı için temizliğin önemini bilir.

Kz.2: Birlikte çalışmayı ve hareket etmeyi öğrenir.

Kz.3: Dini bir değer olarak temizliğin gerekliliğini ve önemini bilir.

Kz.4: Temizlik araç ve gereçlerinin adlarını ve işlevlerini öğrenir.

Kz.5: Temizliğin nasıl yapıldığını bilir.

Uygulama:

Ramazan ayı öncesinde aile bireyleri bir araya gelir ve Ramazan ayının anlam ve önemi konuşulur. Temizliğin ne olduğu anlatılır. Ramazan ayının dinimizdeki öneminden dolayı temizliğin gerekliliği üzerinde durulur. Allah (c.c.)'ın temizliği ve temiz olan kullarını sevdiği anlatılır. Ev ortamının temiz olması için Ramazan ayı öncesinde birlikte temizlik yapma kararı alınır. Temizlik öncesinde gerekli araç ve gereçler belirlenir. Bu araçların kullanımı uygun işler aile bireyleri arasında dağıtılır. Temizliğin nasıl yapıldığı anlatılır ve gösterilir. Birlikte ev ortamı temizlenir.

Değerlendirme:

- 1.Ramazan ayı öncesi neden temizlik yapılır?
- 2.Allah (c.c.) hangi kullarını sever?
3. Temizlik nedir ve neden önemlidir?
- 4.Temizlik nasıl ve hangi araçlarla yapılır?

1.21. İftar Hazırlığı

Şekil 3.25. İftar Hazırlığı Etkinliği

Etkinilik: İftar hazırlığı

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Anlatma ve uygulama

Amaç: Ramazan ayı değerlerini eğlenerek öğrenmek

Uygulama:

İftar öncesi anne baba ve çocuk hangi yemeğin yapılmasına dair karar alır. Yemek yapımı için gerekli malzemler alınır. Mutfakta yemek hazırlığı yapılır ve çocuğun yapabileceği uygun işler belirlenir ve bu işler için ondan yardım alınır. (Sebze, su, tabak, kaşık ve çatal getirmek v.b.) Yemek yapımında hangi ürünlerin kullanıldığı, hangi araçların kullanıldığı, araçların ne işe yaradığı konuşulur. Yemeğin nasıl yapıldığı çocuklara anlatılır. Yemek yapımından sonra çocukla birlikte iftar sofrası hazırlanır. Ezanın okunması beklenir. Aile bireyleri hep birlikte iftar yapar.

Kazanımlar:

Kz.1: İftar, iftar yemeği, iftar açmak ve ezan kavramlarını öğrenir.

Kz.2: Farklı araç ve gereçlerin isimlerini ve fonksiyonlarını bilir.

Kz.3: Ailece birlikte yemek hazırlayarak aidiyet duygusu kazanır.

Kz.4: Yemek yapımında gıdaların isimlerini öğrenir.

Kz.5: Yemek yapımı ile birlikte çalışma sağlar.

Kz.6: Planlı hareket edebilme ve işleri sıralamayı öğrenir.

Kz.7: Yardımlaşma ve paylaşma duygusu geliştirir.

Değerlendirme:

- 1.İftar yemeği nedir?
- 2.İftar yemeği ne zaman ve nasıl hazırlanır?
3. İftar yemeği hazırlanırken hangi malzemler ve araçlar kullanılır.
- 4.İftar yemeği ne zaman yenir?

1.22. Ramazan Pidesi

Şekil 3.26. Ramazan Pidesi

Etkinlik: Ramazan pidesi

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Gezi, uygulama

Amaç: Ramazan ayı sevgisi oluşturmak

Uygulama:

Ramazan ayında iftar öncesinde çocuk ile birlikte pide almaya gidilir. Pidenin Ramazan ayına özgü bir yiyecek olduğu anlatılır. Pidenin alınması için gidilen fırında çocuğun diğer insanları gözlemlemesi sağlanır. Sırada olan insanların da iftarlık için pide almaya geldikleri söylenir. Çocuk ile birlikte sıraya girilir ve pide alınır.

Kazanımlar:

Kz.1: Kültürümüzde Ramazan ayına özgü gıda olan pideyi tanır.

Kz.2: Oruç tutan insanlarla karşılaşarak inancını güçlendirir.

Kz.3: Sıraya girmek ve sırada beklemek ile saygılı olmayı ve toplum kurallarını öğrenir.

Kz.4: Ramazan ayına özgü değerleri paylaşmayı öğrenir.

Kz.5: Sosyalleşir ve çevre bilinci geliştirir.²⁹²

Değerlendirme:

1. Ramazan ayında yapılan ekmeğin adı nedir?
2. İnsanlar neden sıra olur ve bekler?
3. İnsanlar sırada beklerken neler söylerler?
4. Ramazan ayında pide almak için nereye gidilir?
5. Fırında insanlar neler yaparlar?

²⁹² Çevre bilincinin kazanılması bütün insanların yaşamı için en önemli konuların başında gelir. Çevre problemlerinin çağımızda hızla artması çocuklara çevre eğitiminin verilmesini zorunlu kılar. Çevre kirliliğine karşı çocukların çevreyi koruması, tabiatı, doğal kaynakları ve hayvanları koruma konusunda duyarlılık kazanması büyük önem taşır. Neslin devam etmesi bu bilincin kazanılmasına bağlıdır. İslam inancında çevre ve içindekilerinin Allah (c.c.) insana verdiği emanetler olarak değerlendirilmesi, bunların korunması ve geleceğe aktarılması sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun çocuklara kazandırılması ise öncelikle ahlaki ve dini değerlerin yer aldığı bir eğitimle sağlanır. Kemal Göz (2011). “Çevre Ahlakı ve İnsan” *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.12, S.1, s. 97-99

1.23. Kadir Gecesi

Şekil 3.27. Kadir Gecesi Hikâyesi

En Kıymetli Gece

Minik yıldız kendi halinde dolaşıyordu. Dolaşırken daha önce hiç görmediği bir yıldızla karşılaştı.

-Aaa, dedi. Sen yeni mi geldin?

-Evet, dedi yıldız. Sonra bir başka yıldız geldi. Ardından bir başkası daha ve gökyüzünü ilk defa gördükleri farklı farklı yıldızlar kapladı.

Minik yıldız çok şaşırdı. Ay'a yaklaştı.

-Ama, dedi. Ay Dede, gökyüzüne hiç tanımadığımız bir sürü yıldız geldi.

Neler olduğunu anlamadım gitti. Bu yıldızlar neden geldi?

Ay, pırıl pırıldı. Mutluluğu her halinden anlaşıyordu. Minik Yıldız'a döndü:

-Çünkü bu gece farklı dedi. Minik Yıldız:

-Bu gecenin farkı ne ki, dedi.

-Bu gece gecelerin en güzeli, dedi Ay.

-Aaaa, dedi Minik Yıldız. Ramazan ayının ayların en güzeli olduğunu öğrenmiştim. Ama gecelerin en güzelini henüz öğrenemedim. Ay dede bu gecenin adını söyler misin?

-Kadir Gecesi dedi, Ay. Kadir gecesi Ramazan ayının içindeki en kıymetli gecedir. Gecelerin en güzelidir.

-Ama neden, dedi Minik Yıldız. Bu gece ne olmuş ki en güzel gece olmuş.

Ay konuşurken parlaklığı daha da artmıştı. Etraftaki yıldızların sayısı da çoğalmıştı. Yine Minik Yıldız'a döndü

-Çünkü miniğim, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de "Bin Aydan daha hayırlıdır." dediği gece Kadir gecesidir. Müslümanların en çok değer verdiği gecedir Çünkü Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'i bu gecede peygamberimize indirmeye başlamıştır.

-Yaaa, dedi Minik Yıldız. Şimdi anlamaya baş ladım. Bu gecenin güzelliği için toplandı gökyüzünde tüm yıldızlar. Yine bu geceyi güzel geçirmek için toplandı yeryüzünde de insanlar

-Evet. dedi ay. Tüm güzellikler bu gecede var. Allah'tan af dileyenlere af var. İbadet edenlere sayısız sevap var .

-Anladım dedi Minik Yıldız. Bu yüzden gökyüzünde de yeryüzünde de şenlik var. Ardından onlar da şenliğe katıldılar.

Gökyüzünde yıldızlar, yeryüzünde insanlar. Rableri için güzel işler yaptılar.²⁹³

Etkinlik: Hikâye anlatımı

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Hikâye anlatma, konuşma, soru sorma

Amaç: Okul öncesi dönemde çocuğa ahlaki ve dini değerleri hikayelerle öğretmek. Bunu yaparken çocuğu düşündürmek, heyecanlandırmak, mutlu kılmak ve eğlendirerek doğal bir yöntem olan hikâye ile gelişimini sağlamak.

Kazanımlar :

Kz.1: Kadir gecesinin anlam ve önemi bilir.

Kz.2: Manevi değerleri içselleştirir.²⁹⁴

Kz.3: İsim, zarf ve sıfat gibi öğeleri öğrenir.²⁹⁵

²⁹³ A. Gökmen (2023). *Minik Oruç Yıldızı*, DİB, 2023, 47-50.

²⁹⁴ B. Bilgin (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S.1, s.53.

Kz.4: Geçmiş, şimdi ve gelecek zamanları ayırt eder.²⁹⁶

Kz.5: Modelleme ve özdeşim ile öğrenmeyi deneyimler.²⁹⁷

Kz.6: Allah, doğa, varlıklar ve insanlarla olan ilişkileri fark eder.²⁹⁸

Uygulama: “En Kıymetli Gece” hikâyesi okunur.

Değerlendirme:

1-Kadir gecesinde ne oldu?

2-Kadir gecesinde neler yapılır?

3-Kadir gecesini neden bin aydan daha hayırlıdır.

5-Allah Kadir gecesinde neler verir?

²⁹⁵ F. Dodson (1998). Çocuk Eğitimi, (Çev.) Ayşegün Durmaz, Kırkambar Yay. , s.101-102.

²⁹⁶ Zeynep N. Cihandide, age, s.33.

²⁹⁷ M. Okumuşlar (2006). “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye” , *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.21, s.244.

²⁹⁸ H. Kasapoğlu (2013). Okulda Değerler Eğitimi ve Hikâyeler, *Milli Eğitim Dergisi*, C. 43, S. 198, s. 101.

1.24. Ramazan Ayı Tiyatrosu

Şekil 3.28. Ramazan Ayı Tiyatro Etkinliği

Etkinlik : Ramazan ayı tiyatrosu

Süre : Serbest zaman

Yöntem : Gösteri / Tiyatro

Amaç: Ramazan ayı kültürel değerleri eğlenerek çocukla buluşturmak

Uygulama:

Ramazan ayında 3-6 yaş tiyatro oyunu belirlenir ve buraya gidilir. Çocuğun diğer çocuklarla birlikte olması, iletişim kurması, eğlenmesi ve bilgi alış verişi sağlanır.

Kazanımlar:

Kz.1: Çocuk, merak, sorgulama ve eleştirilel bakış kazanır.

Kz.2: İletişim gücünü geliştir.²⁹⁹

²⁹⁹ Tiyatro çocuğun bütün duyularına seslenen özelliğe sahiptir. Sözlü, görsel, işitsel ve fiziksel gibi etkileşim özellikleriyle tiyatro izleyicide büyük etki bırakır. Oyuncuların izleyiciyle yanyana gelmesi ve onlara temas etmeleri

Kz.3: Milli ve manevi değerleri etkili bir şekilde kazanır.

Kz.4: Tiyatroyu ve oyuncularını tanıır. Sanat ve tiyatroya ilgi geliştirir.

Kz.5: Sosyalleşmeyi pratik eder.³⁰⁰

Değerlendirme:

1. Tiyatroda kimler vardır?
2. Tiyatroda neler yapılır?
3. Tiyatroda oyunu kimler ve nerede oynar?
4. Tiyatro, sahne, gösteri, oyun, oyuncu ve seyirci terimlerini bilir.

çocuklar için bu etkileşimi daha güçlü kılar. Yaşar Songur (1994). *Düşünsel Gelişim Açısından Türkiye’de Çocuk Tiyatrosu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.18-19.

³⁰⁰ Vygotsky tarafından temellendirilen sosyal yapılandırmacılık öğrenmede çevrenin önemine ve etkisine vurgu yapar. Bu görüşe göre sosyalleşme psikolojik gelişim için önemli bir şarttır. Çocukların arkadaşlarıyla birlikte olması, iletişim kurması ve bilgi alış verişinde olması gelişim için çok önemlidir. Burada önemli olan sonuç değil süreçtir. Bu süreçte öğretmen bir rehberdir, bilgiyi empoze etmez ve bilgi çocuklar tarafından yeniden oluşturulur. Ali Öncü (2017). “Sosyal Yapılandırmacılıkla Ekberî Gelenegın Epistemolojik Bağlamda Karşılaştırılması”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S.10, s.2-3.

1.25. Ramazan Ayı Çocuk İftarı

Şekil 3.29. Çocuk İftarı Etkinliği

Etkinlik: Ramazan Ayı Çocuk İftarı

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Gezi, uygulama

Amaç: Ramazan ayı değerlerini öğretmek ve oruç tutma bilincini oluşturmak

Kazanımlar:

Kz.1: İftar, oruç, iftarlık, ezan ve Ramazan ayı kavramlarını öğrenir.

Kz.2: Fedakârlık ve paylaşma duygusunu geliştirir.

Kz.3: Diğer çocuklarla iftar birlikteliği dini duyguları güçlendirir.

Kz.4: Arkadaşlarıyla bir araya gelerek toplum değerlerini öğrenir ve sosyalleşmeyi sağlar.

Kz.5: Yeni bir çevre tanır.

Uygulama:

Ramazan ayı çocuk iftarı organizasyonu belirlenir. Ebeveyn ve çocuk birlikte iftara gider. İftar ortamında çocuğun kültürel yönden gelişimi ve dini atmosferi yaşaması sağlanır. İftara katılanlarla iletişim kurulur, tanışılır ve burada iftar yapılır.

Değerlendirme:

1. Oruç nedir ve niçin tutulur?
2. Oruç, iftar, ezan kelimeleri ne anlama gelir?
3. Ramazan ayı çocuk iftarında neler yapılır?
4. Ramazan ayı çocuk iftarına kimler katılır?
5. İftar öncesinde ve sonrasında neler yapılır?

1.26. Dua Okuma Etkinliği

Şekil 3.30. Dua Okuma Etkinliği

Etkinlik: Dua okuma etkinliği

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Okuma, tekrar ve ezberleme

Amaç: Çocuğa dua bilinci kazandırmak, duanın anlam ve önemini öğretmek.

Kazanımlar:

Kz.1: Allah (c.c.), dua, şükür ve ibadet kavramlarını bilir.

Kz.2: Duanın nasıl ve ne zaman yapıldığını bilir.

Kz.3: Dua sözlerini öğrenir.

Kz.4: Dua ederek inanç ve manevi duyguları hisseder ve yaşar.

Uygulama:

Çocuklara dua öğretiminde onların gelişimini dikkate alarak hareket etmek gereklidir. Çocuğa duayı öğretirken onun gelişim süreci dikkate alınmadığında olumsuz bir durum oluşturur.³⁰¹ Çocuklar 12-36 aylık döneminde henüz konuşma evresinde olduklarından bu dönemde ilahi söyleyebilirler. Çocuklar, kelime telaffuzunu yeni geliştirirken en kolay kelimeler çocukla birlikte söylenir. “Allah” lafzı, “La ilahe illallah”, “Muhammeden Resulullah”, “Elhamdülillah”, “Sübhaneallah”, “Allahuekber” sözleri çalışılabilir. Bu dönemde öğretimde müzikal bir söylemin olması öğrenmeyi daha çok kolaylaştırır. Çocuğun dua etmeyi öğrenmesinde yemek öncesi ve sonrası, yatış öncesi, uyanma vakti ve namaz sonrası zamanlar önemli anlardır.

Değerlendirme:

1. Dua etmek ve şükür etmek nedir?
2. Dua nasıl yapılır?
3. Dua yaparken neler söylenir?
4. Dua ne zaman yapılır?

³⁰¹ Dua etme zamanı ile ilgili yapılan mülakatta 136 çocuktan yatarken % 31.61, yemek esnasında, öncesinde ve sonrasında % 23.52, % 16.17 her zaman , % 9.55 sabahleyin, % 4.41 camide, ezan okunduğunda, namazda cevaplarını vermişlerdir. Dua öncesi yapılan hazırlıkla ilgili soruyu cevaplayan 145 çocuğun % 54.55’i “elimi yüzümü yıkarım”, % 12.12’si “abdest alırım”, % 10.61’i “ellerimi açarım”, % 6.06’sı “giyinirim”, % 6.06’sı namaz kılarım”, % 6.06’sı besmele çekerim” ve % 4.54’ü dişlerimi fırçalarım” demişler. M.Doğan Karacoşkun, agm, s.112-113.

1.27. Ramazan Ayı Boyama Etkinliği

Şekil 3.31. Boyama Etkinliği

Etkinlik: Ramazan Ayı boyama etkinliği

Süre: Serbest

Yöntem: Resim, boyama

Amaç: Ramazan ayı değerlerini kazandırmak, çocuğun sanat yeteneğini geliştimek ve mutlu olmasını sağlamak.

Kazanımlar:

Kz.1: Manevi, düşünsel, bedensel ve duygusal yönlerini geliştirir.³⁰²

Kz.2: Bireysel özelliklerinin geliştirir.³⁰³

Kz.3: İfade gücünü zenginleştirir.³⁰⁴

³⁰² H. Yavuzer (2021). *Resimleriyle Çocuk*, Remzi Yayınevi, .s.11.

³⁰³ S.Etike (1993). Okul Ömcesi Eğitim Kurumlarında Sanat Eğitimi ve Öğretmenin Yeri. *9.Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, s.224-225.

Kz.4: Dini sembolleri ve kavramları tanır.

Kz.5: Renkler, kâğıt, kalem ve boyama araç gereçlerini tanır.

Uygulama:

Boyama kitapları için çocukla birlikte kitapçıya gidilir. Ramazan ayı içerikli boyama kitapları ebeveyn ve çocukla birlikte alınır. Boya kalem seti alınır ve çocuğun yaptığı boya çalışmaları izlenir. Çalışmalar takdir edilir ve duvara veya panoya asılır. Bu çocukta mutluluk ve güven oluşturur.

Değerlendirme:

1. Resimde çocuk ne yapıyor?
2. Çocuğun elinde ve başında ne var?
3. Çocuk neyin üzerinde duruyor?
4. Seccadenin (tesbih, araba, elbise, çocuğun saç, çocuğun yüzü ve elleri, pencere, duvar, gökyüzü) rengi nedir?
5. Boyama ne ile yapılır?
6. Boyamada kalemlerinin adları nelerdir?

³⁰⁴ S.Etike (1993). Okul Ömcesi Eğitim Kurumlarında Sanat Eğitimi ve Öğretmenin Yeri .9.Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, s.224-225.

1.28. Çocuklarla Teravîh Namazı

Şekil 3.32. Teravîh Namazı

Etkinlik: Evde Çocuklarla Teravîh Namazı

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Anlatma / Uygulama

Amaç: Çocukların namaz tanımasını, Allah (c.c.)'a saygı ve sevgi duymalarını sağlamak.

Kazanımlar:

Kz.1: Namaz öncesi hazırlık yapmayı(abdest alma) bilir.

Kz.2: Namazın nasıl kılındığını bilir.

Kz.3: Ramazan ayında kılınan namazı tanır.

Kz.4: Abdest, namaz, tekbir, kıyam, rukü, secde, dua, tesbih, imam ve cemaat kavramlarını öğrenir.

Uygulama:

Çocuklarla birlikte önce abdest alınır, namaz ibadetinin niçin ve nasıl yapıldığı anlatılır. Çocukların gelişim süreci dikkate alınarak namazın kılınışı uygulamalı olarak gösterilir. Henüz oyun çağında olan çocukların hataları, olumsuzluklar görmezden gelinir. Bu yaş çocuklarına yönelik uzun olan teravih namazı daha kısa kılınabilir. Çocukların bütün namazı kılmaları için zorlama yapılmamalıdır.

Değerlendirme:

1. Ramazan ayında hangi namaz kılınır?
2. Namazda neler yapılır?
3. Namaz niçin kılınır?
4. Namaz öncesinde neler yapılır?

1.29. Ramazan Ayı Kitap Fuarı

Şekil 3.33. Ramazan Ayı Kitap Fuarı

Etkinlik: Ramazan Ayı Kitap Fuarı³⁰⁵

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Gezi, anlatma, uygulama

Amaç: Ramazan ayında kitap fuarına giderek çocukta Ramazan ayı ve kitap sevgisi oluşturmak

Kazanımlar:

Kz.1: Kitap sevgisi ve okuma bilinci kazanır.

Kz.2: Tanışma, bilgi alış veriş ve sosyalleşmeyi pratik eder.

Kz.3: Kitap yazarlarıyla tanışma ve konuşma imkânı kazanır.

Kz.4: Kitap fuarı, yayınevi, okuyucu ve yazar kavramlarını öğrenir.

³⁰⁵ Ramazan ayı kitap ve kültür fuarları çocuklarla birlikte ziyaret edilerek çocukta kitap sevgisini kazandırma adına ülkemizde yapılan önemli bir etkinliktir. Her yıl Ramazan ayında gerçekleştirilen Kitap ve Kültür Fuarı ilk olarak 1983 yılının Ramazan ayında Ankara’da başlamıştır. İlk yıllarda “Dini Yayınlar Fuarı” olarak başlamış ve 1999 yılından sonra “Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı” adı altında dini olmayan yayınların katılımı da gerçekleşmiştir. 2023(31Mart-17 Nisan) yılında kırkinci kitap fuarı yapılmış ve bu fuara 150’den fazla kitap yayınevi katılmış binlerce kitapseverler bu fuarda buluşmuştur. Fuarda ayrıca çocuklara yönelik Kargöz, Hacivat Nasreddin Hoca

Kz.5: Kitap fuarı ve çocuk etkinliklerini tanır ve bunlara katılım sağlar.

Uygulama:

Ramazan ayında kitap fuarının yeri ve zamanı tespit edilir. Çocuklar birlikte kitap fuarına gidilir. Çocuğun kitapları görmesi incelemesi sağlanır. Fuarda diğer çocuklarla biraraya gelmesi, yazarlarla tanışması sağlanır. Etkinliklerle çocuğun arkadaşlarıyla eğlenerek vakit geçirmesi önemlidir. Fuarda çocukla birlikte onun sevdiği kitaplar alınır.

Değerlendirme:

1. Kitap fuarında kimler ve neler vardır?
2. Kitap fuarında neler yapılır?
3. Kitap fuarında neler alınır?
4. Kitap fuarı hangi aydadır?

1.30. Ramazan Bayramı Hazırlığı

Şekil 3.34. Ramazan Bayram Alışverişi

Etkinlik: Ramazan Bayramı Alışverişi

Süre: Serbest zaman

Yöntem: Gezi, uygulama

Amaç: Ramazan bayramı öncesi çocuk için alışveriş yaparak ve onun mutlu etmek. Çocuğun dünyasında Ramazan ayı ile ilgili güzel hatıralar oluşturmak

Kazanımlar:

Kz.1: Arefe günü, Bayram hediyesi³⁰⁶ ve Ramazan bayramı kavramlarını tanır

Kz.2: Paylaşma ve aidiyet duygusu geliştirir, başkalarıyla tanışmayı deneyimler.

Kz.3: Farklı ortamlarda bulunma ve kişilerle karşılaşma ile çocuğun sosyaleşmesi sağlanır

Kz.4: Ramazan ayı ve Ramazan bayramı ilişkisini kurar.

Uygulama:

Ramazan ayı sonrasında Ramazan bayramının bütün müminlerin bayramı olduğu söylenir. Bu bayramın tüm herkes için anlam ve önemi anlatılır. Bu günün herkes için birlik, beraberlik, sevinç ve mutluluk günü olduğu söylenir. Bu günün öneminden dolayı çocuklarla birlikte alışverişe gidilir. Çocuklara güzel kıyafetler ve hediyeler alınır. Alışveriş yapılır ve Ramazan bayramının gelişi heyecanla beklenir.

Değerlendirme:

- 1.Ramazan bayramı ne zaman olur?
- 2.Ramazan bayramını kimler kutlar?
- 3.Ramazan bayramı öncesi neler yapılır?
- 4.Ramazan bayramında insanlar neler hisseder?

³⁰⁶ Hediyeleşmek bir çok din ve kültürde olduğu gibi İslam inancında da önemli bir ritüeldir. Hz.Peygamber (sav)’in hediye çok vermesi ve hediyeleşmeyi teşvik etmesi bu davranışın önem ve değerini gösterir. Bu konu hibe ve müellefe başlıkları altında fıkıh kitaplarında işlenmiştir. Hediyeleşme bütün aile fertleri ve toplum arasında sevgi oluşturan güzel bir davranıştır. C. Yeniçeri (2009). *Sevginin Kökleri, Kaynaşma- Hediyeleşme ve İlkeleri*, Çamlıca Yayınları, s.178-179.

SONUÇ

Üç-altı yaş dönemi insanın yaşamının bütün safhalarında etkisini gösteren ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleştiği hayati dönemdir. Çünkü okul öncesi dönem çocuğun inancının, karakterinin, değerlerinin oluştuğu, kalıcı öğrenmenin gerçekleştiği ve geleceğinin temellerinin atıldığı özel bir dönemdir. Bir binanın sağlam olmasında o binanın temellerinin güçlü olması ne kadar önemliyse, bir insanın bütün hayatında da okul öncesi dönemi o kadar önemlidir.

Okul öncesi 3-6 yaş dönemi insanın gelişim alanlarında yoğunluğun en fazla olduğu çağdır. Bu dönem, diğer alanlarda olduğu gibi çocukta din duygusunun doğuşu ve gelişimi yönüyle de büyük önem taşır. Altın çağ olarak bilinen 3-6 yaş aralığı çocukta dine olan ilginin ve yönelişin başladığı dönemdir. Bu dönemde dini konulara, olaylara, kavramlara yönelik sorular ve merak çocukta belirgin bir şekilde görülür. Zira çocuk, Yüce Allah (c.c.)'ın fitratında var ettiği din duygusuyla dünyaya gelen özel bir varlıktır. Çocuğun fitratındaki bu dini duygunun varlığı göz ardı edilemez. Çünkü çocuğun kişiliğinin, ahlakının, vicdanının ve maneviyatının gelişiminde din duygusu ana rolü oynayan bir unsurdur. Çocuğun yeme, içme ve barınma gibi bedensel ihtiyaçları için bir aileye ihtiyaç duyması gibi ilahi kudret tarafından verilen bu duygunun korunması ve geliştirilmesi içinde bir aileye, sağlıklı ve uygun bir ortama ihtiyaç duyar. Bu en temel ihtiyacın göz ardı edilmesi ise çocuğun dünyasında ve geleceğinde büyük problemlere sebebiyet verebilir.

Çocuk dünyaya geldiğinde güven, himaye, bağlanma ve sevgi duygularının karşılanması ile huzurlu ve mutlu olur. Çocuktaki bu temel duyguların sağlıklı gelişimi ise onun içine doğduğu ilk eğitim yeri olan ailede gerçekleşir. Çocuktaki bu duyguların önemsenmesi ve gelişmesine bağlı olarak dini duyguda da gelişme olur. Çünkü bu duygular ile dini duygu arasında güçlü bir etkileşim vardır. 3-6 yaş döneminde çocuğun en çok ihtiyaç duyduğu sevgi ihmal edilmemesi gereken en önemli duygudur. Çocuğun dini gelişiminde Allah (c.c.) inancı, iman ve dini faaliyetler daima sevgi merkezli olmalıdır. Çocuğa daima sevgi dili ile yaklaşılmalıdır. Çocuk öncelikle sevgi ile anne babaya ve diğer insanlara bağlılık gösterir, onlara güven duyar ve daha sonraki süreçte onları kendisine model alır. Çocuk, sevdiği, saygı duyduğu ve üstünlüğünü kabul ettiği kişileri örnek alır, taklit eder ve onlarla özdeşim kurar. Çocuğun dini gelişimine yönelik ona doğru araçlarla doğru yaklaşım bu dönemin iyi bilinmesini zorunlu kılar.

Sağlıklı dini gelişimin gerçekleşmesi öncelikle “çocukluk” kavramının ve 3-6 yaş çocukluk döneminin kendine has özelliklerinin bilinmesiyle mümkün olur. Çünkü çocuğun manevi gelişimi diğer özelliklerinden bağımsız olarak gerçekleşmez.

Çocuğun şahsiyetinin oluşumunda onun doğduğu yer ve sosyal çevre önemli faktörlerin başında yer alır. Üç - altı yaş çocuğunun dini gelişiminde önce aile faktörü, anne baba yaşantıları, sosyal ve kültürel hayat ve çevre şartları öne çıkar. İlk eğitim kurumu olan aile, çocuğun inanç, ahlak ve karakter inşasında eğitim sürecinin başladığı ilk yerdir. Okul öncesi dönemde öncelikle ebeveynin maneviyatı, duyguları, sevinçleri, dini inanç, tutum ve davranışları, yakın çevrenin ve toplumun dini yaşamı çocuk üzerinde büyük bir tesir oluşturur. Bu dönemde çocuk başta aile olmak üzere, okul, yakın çevre ve toplumun dini, ahlaki ve kültürel değerlerini yaşadığı etkileşimlerle kazanır.

Ramazan ayı çocuğun dini gelişim sürecinde manevi atmosfer ve şartları oluşturmada büyük imkânları içerir. Ramazan ayı öncelikle bireylerde, ailelerde ve çevrede duygusal ve manevi değişimleri hazırlayarak çocuğun dini gelişiminin zeminini oluşturur. Bu ay toplumun her kesiminde sevgi, saygı, merhamet, hoşgörü, kardeşlik ve paylaşma gibi ortak manevi duyguların ve dini hareketliliğin her yerde hissedildiği kutsal bir zamandır. Ramazan ayı müslüman aile ve toplumda dinin en canlı yaşandığı, ibadetlerin en yoğun yapıldığı, soyut dini kavramların çocuklar için belirgin ve görünür hale geldiği özel bir zamandır. Bundan dolayı Ramazan ayı müslüman ailelerde ve toplumlarda çocuğun Kur'an'ı değerlerle tanışmasında ayrıcalığı olan farklı bir aydır. Ramazan ayı çocuğun gelişim sürecinde içerdiği değerlerle, oluşturduğu manevi ve dini atmosfer ile çocuğun karakterini geliştiren canlı ve dinamik bir aydır. Binaenaleyh, Ramazan ayı çocuklar için kişiliğin ve inancın oluşumunda önemli bir imkândır. Bu ay çocuğun dini yaşamında bir başlangıç ve kalıcı yaşantılar oluşturmaktan dolayı çocuğun hayatında önemli bir dönüm noktası olmaktadır.

Okul öncesi dönemde Ramazan ayı atmosferinde çocuk karakterinin, dini duygu ve davranışlarının inşa edilerek değerlerine bağlı, inançlı, ahlaklı ve şuurlu bir bireyin yetiştirilmesi tez çalışmamızın odak noktasıdır. “Ramazan Ayının Çocuğun Dini Eğitiminde Bir İmkan Olarak Değerlendirilmesi” çalışmada eğitim ilke ve yöntemleri rehberliğinde okul öncesi dönem çocuğunun gelişim özelliklerini dikkate alarak bu rahmet ayının ikliminde dini ve ahlaki

değerlerle çocuğun tanışmasını ve bütünleşmesini sağlayacak bir çalışma gerçekleştirmek istenmiştir. Bu çalışma, çocuğun karakter ve kişiliğinin oluşmaya başladığı, bedensel, zihinsel, duygusal ve psikososyal gelişimin yoğun olduğu 3-6 yaş döneminde dini manevi gelişimi sağlayacak, dini değerleri ve davranışları çocuğa kazandıracak gelişigüzel değil planlı etkinlikleri içerir.

Bu çalışmada Ramazan ayının çocuğun kişiliğinde ve manevi dünyasında etkisi ortaya konarak bu ayın çocuğun dini gelişiminde önemine dair farkındalık ve duyarlılık oluşturmak amaçlanmıştır. “Ramazan Ayının Çocuğun Dini Eğitiminde Bir İmkân Olarak Değerlendirilmesi” tezinde Ramazan ayı, 3-6 yaş çocukluk dönemi, din eğitimi ve dini değerler temel kavramları oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ramazan ayı içinde okul öncesi dönemi 3-6 yaş çocuklarının dini gelişim süreci dikkate alınmıştır. Okul öncesi dönem çocuğunun fiziksel ve motor, dil, duygusal ve ahlak gelişim özelliklerine bağlı olarak Ramazan ayı atmosferinde çocuk etkinlikleri oluşturulmuş ve çocuğun bu etkinliklerle İslam değerlerini tanıması ve özümsemesi amaçlanmıştır.

Çalışmada Ramazan ayının oluşturduğu manevi atmosferden daha fazla istifade etmek adına informal ve örtük olarak gerçekleşen din eğitimini gelişigüzel olmaktan kurtarmak için planlı etkinlikler hazırladık. Çocuğun gelişim sürecinde temel ihtiyaçları, duygu ve düşüncesini ve keşfedici yönü ile onun merkezde olduğu bir eğitim yöntemi hedefledik. Okul öncesi dönemde çocuk için etkinlikler ve oyunlar en temel ihtiyaçlardandır. Çünkü çocuğun en temel ihtiyacı olan oyunlarla çocuk eğlenirken aynı zamanda kalıcı öğrenmeyi de gerçekleştirir. Etkinlikler ile çocuk benlik, inanç, ahlak, bedensel ve zihinsel gelişimini sağlar. Çocuk, etkinliklerle eğlenirken keşfetmeyi, sosyalleşmeyi, iletişim kurmayı, görev ve sorumluluk almayı, paylaşmayı öğrenir. Bundan dolayı bu dönemde dini eğitimin etkinlikler üzerine bina edilmesi çocuğun gelişimi için daha sağlıklı ve etkili olacaktır.

“Hoş Geldin Ramazan” etkinliğinde Ramazan ayı henüz başlamadan hazırlıklar yapılarak çocuğun aile ile birlikte coşku ile manevi bir atmosferi hissetmesi sağlanır. Bu etkinlikler çocukta hem zihinsel hem de bedensel yönden faydalar sağlar ve çocuğun hayal dünyasını geliştirir. Ramazan ayı ile ilgili farkındalık oluşturur. “Ben Oruçluyum Rozeti” etkinliğinde Ramazan ayında tekne orucu ile kısa süreliğine yeme içmeyi bırakır, çocuk duygularını kontrol eder ve böylece haz ötelemeyi öğrenir. Oruç tumanın hazzını ve başarısını

yaşar. “Ramazan Ayı İftar Daveti” Ramazan ayında çocuğun sevdiği insanlarla: büyük anne büyük baba, amca, teyze ve arkadaşlarıyla birlikte olmasını sağlar. Çocuk sevdiği kişilerle huzuru, ortak dini duyguları ve sevinçleri birlikte yaşamayı öğrenir. Çocuk, paylaşmayı, sofrada adabını öğrenir ve çocukta sosyalleşme gelişir. “Abdest Almayı Öğreniyorum” etkinliği çocuğa abdest kavramını, abdestin ve temiz olmanın önemini ve gerekliliğini öğretir. “Cami Ziyareti” etkinliği ile çocukların dini kavramları, camiye, caminin işlev ve önemini bilmesi sağlanır. Bu etkinlik çocukta hem namaza hem de camiye yönelik olumlu güzel duyguların oluşmasını sağlar. Diğer insanlarla bir arada olma çocukta güven duygusu oluşturur ve çocukta sosyalleşmeyi sağlar. “Sadaka Kutusu” etkinliği çocukta yardımlaşma, paylaşma ve merhamet duygularını geliştirir. Çocuk, sahip olduklarını başkalarına vererek paylaşabilmeyi öğrenir. Bu etkinlikle çocuk ihtiyaç sahibi insanları fark eder ve empati kurmayı sağlar. “Zekat” etkinliği ile zekât kavramını öğrenir. Müslümanların niçin zekat vermesi gerektiğini ve toplumda fakir insanlara yardım etme gerekliliğini bilir. “Ramazan Paylaşmaktır” etkinliğinde çocuk, aile ile birlikte konuşmayı ve yardımlaşmak için karar almayı, istişare etmeyi öğrenir. Fakir insanların varlığını anlar ve empati yapmayı öğrenir. İhtiyaç sahibi insanlar için paylaşma ve yardımlaşma duygusunu çocuk kazanır. Çocukta merhamet duyguları güçlenir. Sahip olduğu birçok nimeti fark eden çocukta şükür kavramı gelişir. Çocuk, “Allah (c.c.)’ın En Güzel Hediyesi” etkinliği ile Kur’an-ı Kerim’in bize Rabbimizden gelen bir kitap olduğunu bilir. Kur’an-ı Kerim’in Allah (c.c.)’ın insanlara mutlu olmaları için gönderdiği bir kitap olduğunu öğrenir ve bu çocuğun ruhunda büyük tesir oluşturur. Ailenin Kur’an-ı Kerim’e gösterdiği saygı ve hatim okumaları çocukta ilahi kitaba karşı bir ilginin ve sevginin doğuşuna zemin hazırlar. Çocuk, Kur’an-ı Kerim okumanın gerekliliğini anlar. “Sofra Kuralları” etkinliği çocuğa öncelikle aile sofrasında birlikte olmayı, aidiyet, sevgi ve saygı duygularını kazandırır. Bu etkinlik ile çocuk sofrada adabını, yemek öncesi ve sonrası yapılması gerekenleri öğrenir. “Ramazan Ayı Takvimi” etkinliği ile çocuk ezan, iftar, sahur, ay, gün, saat ve zaman kavramlarını tanır. “Bayram Ziyareti” ile aile büyükleri, büyükanne, büyükbaba ve akrabalarla bir araya gelen çocuk, Ramazan bayramı sevincini yaşarken beraberliğin önemini anlar, sevgi, saygı ve merhamet duygularını geliştirir. Çocukta aidiyet duygusu ve sosyalleşme gelişir. “Hazine Avı Oyunu” çocuğun gelişimine uygun olan görevleri takım çalışması ile birlikte yapabilmeyi ve sorumluluğu öğretir. Etkinlik, dini değerleri eğlenerek öğrenmeyi sağlar ve

çocukta başarı duygusunu geliştirir. “Harf Saklambacı” etkinliği oyun eşliğinde Elif-Ba harflerini çocuğa tanıtmayı sağlayan bir grup oyunudur. Çocuğun Kur’an harflerini tanıması sağlanır. Çocuklar eğlenerek harfleri tanır, böylece etkili bir öğrenme ve grupla birlikte sosyalleşme olur. “Ramazan Bayramı Kutlama Kartı” Ramazan bayramı bilincini oluşturur. Bayram kartı çalışması çocuğun hayal gücünü, el ve zihinsel yeteneğini geliştirir. Çocuk, Ramazan bayramının sevinç ve mutluluk günü olduğunu ve bu bayramı sevdiği kişilerle paylaşmayı öğrenir. “Ramazan Ayı Fotoğrafları” Ramazan ayında yaşanan güzelliklerin fotoğraflanması ile güzel hatıraların oluşumu sağlanır. Ramazan ayı hatıralarının çocuğun hayatında unutulmaması sağlanır. Çocukta mutluluk, sevgi ve özlem duygusu oluşur. “Ramazan Ayı Balonları” Ramazan ayının her günü için hazırlanan balonlarda içinde bulunan günün balonunu patlatır ve balonun içinden çıkan hediyeyi ve güzel mesajı alır. Çocuk, sabırlı olmayı, sayıları, zaman kavramını öğrenir, merak duygusunu ve eğlenmeyi birlikte yaşar. “Kandil Simidi” etkinliğinde çocukla birlikte hazırlanan simitlerle onun eğlenerek öğrenmesi ve el beceri yeteneğini geliştirmesi sağlanır. Bu etkinlik kandil gecesini ile ilgili farkındalık oluşturur, bu gecenin önemini ve değerini öğretir. Komşulara ve arkadaşlara yapılan ziyaret ve simit ikramı çocukta sevgi, paylaşma ve birliktelik duygusu oluşturur.

Netice olarak bu çalışmada 3-6 yaş çocuğunun dini gelişiminde Ramazan ayının önemi ve değeri hem teorik hem de pratik yönlerden çalışılmış ve bu ayın manevi ikliminde çocuğun dini gelişimini destekleyecek yönde etkinlikler hazırlanmıştır. Bu çalışma ile temelde çocukların Allah (c.c.)’a saygı ve sevgi, iyilik, doğruluk, yardımlaşma, hoşgörülü olma, sorumluluk sahibi olma, insanı sevme ve çevreyi koruma gibi evrensel değerleri tanımaları ve kazanmalarına zemin hazırlanmıştır. Bu evrensel İslami değerlerle çocukların ahlaklanmasında Ramazan ayının sağladığı imkânları tanımak ve bunları kullanmak her anne baba, öğretmen ve toplum için önemlidir. Çünkü bir Müslüman ailenin ve milletin geleceğinin teminatı ahlakı, karakteri ve inancı sağlam bir nesildir.

KAYNAKÇA

- Adler, A.** (2021). *Yaşama Sanatı*, (Çev.) Kamuran Şipal, Say yayınları, İstanbul.
- Ağırakça, G.P.** (2019). Çocuğumun İman Gelişimin Nasıl Destekleyebilirim? Gülsüm Pehlivan Ağırakça & Arife Gümüş (Ed.), *Ailede Din Eğitimi*. Yekder Yayınları, s.81-96.
- Akdoğan, R.** (1998). *Kur'an ve İnsan Psikolojisi*. İlkadım Yayınları, Ankara.
- Altındaş, H.** (1991). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Apaydın, Ş.** (2020). *4-6 Yaş Elif-Ba'yı nasıl öğretilim*. [Erişim Tarihi: 25.08.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=egFbmDhSItA>]
- Arı, M.** (1993). Çocukta Zaman Kavramını Gelişimi. 9. *Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, s.181-186.
- Arıkan, Y.** (2013). *Tiyatro ve Drama Eğitimi*. Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Arslantürk, Z.** (1995). *Sosyal Bilimler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, İFAV, İstanbul.
- Asımgil, S. & Çekmegil, A.** (2012). *Çocuklarımızı Nasıl Yetiştirmeliyiz*. Çelik Yayınları, İstanbul.
- Atik, A.** (2016). *Ernest Harms ve Ronald Goldmanın Dini Gelişim Kuramları Bağlamında Dini İçerikli Çocuk Kitapları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydeniz, N.** (2020). Kur'an Ahlakını Şiire Döken Şair, (Ed.) Mahmut Öztürk, *Milletin Sesi Mehmet Akif*, Nida Yayınları, İstanbul.
- Aydeniz, N.** (2018). "Kur'an'da Yaratılış Öğretisi" II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri, (Ed.) Nihat Yatkın vd. Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları, s. 550-566.
- Aydeniz, N.** (2020). "Dini Danışman ve Manevi Rehber Olarak İmamların Mahalle Yaşamına Sağlayabileceği Katkı Üzerine" *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35 s.1-34.
- Aydeniz, N.** (2019). "Saygı Değeri Bakımından Kur'an'da Öne Çıkan Hususlar" *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S.16, s. 97-124.
- Aydeniz, N.** (2018). "Kampüs Camileri ve Üniversite Gençliği", Fikret Karaman vd. (Ed.), *Uluslararası Cami Sempozyumu (Sosyo-Kültürel Açıdan)*, 2.cilt, İnönü Üniversitesi Yayınları, s.391-408.

- Aydeniz, N.** (2018). Kur'an Açısından Çokkültürlülük ve Eğitim, Mustafa Yiğitoğlu (Ed.), *I. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*, Karabük Üniversitesi Yayınları, s.887-889.
- Aydın, M.Z.** (2022). *Ailede Ahlak Eğitimi*. Timaş, İstanbul.
- Aydoğan, İ.** (2024). *Eğitim ve Paradigma*. Harf Yay. , Ankara.
- Ayhan, H.** (1997). *Din Eğitimi ve Öğretim*, İFAV, İstanbul.
- Aytaç, K.** (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Bayraktar, M.** (2003). *İslam Felsefesine Giriş*. TDV Yayınları, Ankara.
- Bayraktar, M.F.** (1989). *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, İFAV, İstanbul.
- Bee, H. & Boyd, D.** (2020). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*, (Çev.) Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Bilgen, Ç.** (2009). *Çocuklar ve Paylaşım Duygusu*, [Erişim Tarihi: 13.07. 2023, <https://www.onceokuloncesi.com/makale-arastirma-ve-bilimsel-yazilar/cocuklar-ve-paylasim-duygusu-23109.html>]
- Bilgin, B.** (1991). *İslam ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara.
- Bilgin, B.** (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S.1, s.51-74.
- Bilici, A.B.** (2014). *0-6 Yaş Grubu Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bozkurt, N.** (2018). "Bütün Yönleriyle Oyun ve Eğlence", *Din ve Hayat*, S.36, ss.8-11.
- Cevizci, A.** (2021). *Eğitim Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Cihandide, Z.N.** (2014). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul.
- Cimşit, A.** (2022). *Hazine Avı Oyunu*. [Erişim Tarihi: 28.12.2023, http://gulercinkoleji.com/8464/ogretmen_makaleleri/hazine-avi-oyunu]
- Cüceloğlu, D.** (2010). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z.Ş.** (2015). *Anne-Baba Eğitimi*, Eğiten Kitap, Ankara.
- Çalışkan, M.** (2016). *Kutsal Günlerin Suç Olgusu Üzerine Etkileri (İstanbul ve Sakarya Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktorat Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Çamdibi, H.M. & Keskiner, E.** (2012). Gazzali'ye Göre Çocuk Eğitimi. Kolektif. 900. *Vefat Yılında İmam-ı Gazzali Sempozyumu*, İFAV, s.799-807.

- Çamlıca Çocuk Dergisi** (t.y.) *Ramazan-ı Şerif Ayında Yapılabilecek 20 Güzel Faaliyet*. [Erişim Tarihi:08.07.2024,<https://camlicacocukdergisi.com/ramazan-i-serif-ayinda-yapilabilecek-20-guzel-faaliyet/>]
- Çelen, N.** (2010). *Öğrenme Psikolojisi*. İmgeKitapevi Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, B.** (2016). *Çocuğun Ruh Sağlığı*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Çilli, Ö.** (2023). *Osmanlı'da Eğlence*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çoban, M.** (2016). *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*. Hüner Yayın, Konya.
- Demir, Ö.** (2017). "Kur'an Öğretiminde Temel Boyutlar". *Ekev Akademi Dergisi*, C. 21, S.72, s.263-290.
- Diyanet Haber**, 40. *Türkiye Kitap ve Kültür Fuarı başlıyor*. [Erişim Tarihi: 01.01.2024, <https://www.diyanethaber.com.tr/40-turkiye-kitap-ve-kultur-fuari-basliyor/>]
- Dilci, T.** (2017). *Çocuklarımızın Karakter Oluşumu*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Fitzhugh D.** (1998). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, (Çev.) Ayşegün Durmaz, Kırkambar Yay., İstanbul.
- Dodurgalı, A.** (1996). *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul.
- Doğan, A.** (2013). *Büyük Türkçe Sözlük*. Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Doğan, R.** (2021). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10.sınıf*. Gezegen Yayıncılık, Ankara.
- Doğan, İ.T. & Kavgaoğlu, D.** (2020). "Okul Öncesinde Fotoğrafçılık: Bir Atölye Tasarımı Uygulaması". *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, S.11, s.178-201.
- Dört Altı Yaş Dünyası** (2022). *Ben Oruçluyum Rozeti*. [Erişim Tarihi: 07.07.2024, <https://dortaltiyasdunyasi.com/ben-orucluyum-rozeti-sevimli-rozet-renksiz/>]
- Ege, R.** (2021). Ailede Din Eğitimi, Recai Doğan ve Remziye Ege (Ed.). *Din Eğitim*. Grafiker Yayınları, s. 353-367.
- Eğitim.com** (t.y.) *Okul Öncesi Mutfak Etkinliklerinin Faydaları*. [Erişim Tarihi: 05.02.2024, <https://egitim.com/okul-oncesi-mutfak-etkinliklerinin-faydaları>]
- Erikson, Erik H.** (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, (Çev.) T.Bedirhan Üstün -Vedat Şar, Birey Toplum Yayınları, Ankara.
- Freud, S.** (2016). *Otobiyoğrafi* (Çev.) Ayşegül Demir, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Freud, S.** (2022). *Kültürdeki Huzursuzluk*, (Çev.) Veysel Atayman, Say yayınları, İstanbul.
- Erol, Ayla S.** (2023). *Adli Antropoloji*. [Erişim Tarihi : 12.07. 2023,

https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/adli_antropoloji

Fichter, J. (2002). *Sosyoloji Nedir.* (Çev.) Nilgün Çelebi, Anı Yayınları, Ankara.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el- (1975). *İhyâu Ulumid-Din*, (Çev.) Ahmed Serdaroğlu, Hikmet Neşriyat, İstanbul.

Göçen, G. (2012). Bir Değer Eğitimi Olarak Şükür Günlükleri, (Ed.) Recep Kaymakcan vd., *Değerler Eğitimi 2*, Dem Yay. s.237-259.

Gökmen, A. (2023). *Minik Oruç Yıldızı*, DİB, İstanbul.

Göktepe, S. N. (2015). *Okul Öncesi Dönem Din Eğitiminde Oyun, Oyuncak ve Görsel Sanat Etkinlikleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Göz, K. (2011). “Çevre Ahlakı ve İnsan” *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.12, S.1, s. 92-100.

Göz, K. (2006). *İslamda ve Milletler Arası Belgelerde Hürriyetler*, Aysu Ofset, İstanbul.

Göz, K. (2020). “Kınalızade’nin Aile Ahlakına Bakışı”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, s. 1-25.

Göz, K. (2016). “Birlikte Yaşama Kültürü Açısından Hılful-Fudûl”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, S.10, s.111-127.

Guttek, G.L. (2014). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (Çev.) Nesrin Kale, Ütüpyo Yayınevi, Ankara.

Gül, G. (2004). “Birey Toplum Eğitim ve Öğretmen”. *Hasan Ali Yücel Eğitim Dergisi*, C.1, S.1, s.223-236.

Günay, H.M. (2016). “İbadet ve Müessese Olarak Zekât”. *Din ve Hayat*, S. 29, s.8-11.

Günay, M. (2021). *Eğitim Felsefesi*, Çizgi Kitapevi, Konya.

Güneş, A. (2018). *Çocuk Deyip Geçmeyin*. Timaş, İstanbul.

Güneş, A. (2020). *Çocuk Eğitiminde Doğru Bilinen Yanlışlar*. Timaş, İstanbul.

Güneş, A. (t.y.) *Tekne Orucu ve İrade Eğitimi*.

[Erişim Tarihi: 04.07.2024, <https://www.ademgunes.com/tekne-orucu-ve-irade-egitimi/a%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1lama/>]

Hökelekli, H. (2005). *Din Psikolojisi*. TDVY, Ankara.

Hökelekli, H. (2012). *Din Psikolojisine Giriş*. Dem Yayınları, İstanbul.

- Işık, A.** (2002).“Kur’an” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 26, s..383-388.
- Kanger, F.** (2012).*Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Kantarcıoğlu, S.** (1992).*Anaokulunda Eğitim*. MEB, İstanbul.
- Karacoşkun, M.D.** (2005).“Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Dua”.*Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 9, S.1, s.101-124.
- Karadeniz, M.H.** (2013). “Zamanın Farkında Olma’ Becerisini Kavrayabilme Sürecinde Okul Öncesi Eğitim Etkinliklerinin Etkililiği”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C.1, S.20, s.244-265.
- Karagöz, İ.** (2015) *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB, Ankara.
- Karahan, F.B.** (2015). Çocuk ve Namaz, *Din ve Hayat*, S. 26, s.96-100.
- Karakaş, A.C. & Habergetiren, Ö.F.** (2020).“İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, S.1, s.101-118.
- Kasapoğlu, H.** (2013). Okulda Değerler Eğitimi ve Hikâyeler, *Milli Eğitim Dergisi*, C. 43, S. 198, s. 97-109.
- Karakoç, S.** (2014). *Samanyolunda Ziyafet*. Diriliş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, C. & Uzunoğlu, S.** (2018). *Eğitim Çocuklar Ne İster*. Kariyer Yay., İstanbul.
- Kaya, M.** (2019). *Peygamberimiz ve Aile*. DİB Yayınları, Ankara.
- Kayadibi, F.** (2001).“İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4, s.33-44.
- Kayadibi, F.** (2015).*Din Eğitiminde Kalite*. Dem Yayınları, İstanbul.
- Kayseri, Z.** (2019).Ramazan ve Çocuk, *Diyanet Aile Dergisi*, Mayıs 2019, s.34-35.
- Kızılabdullah, Y.** (2021).Okul Öncesi Din Değer ve Ahlak Öğretiminde Montessori Metodu-Indiana Örneği” *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 24, S. 60, s.9-34.
- Kılıç, R.** (1992). *Ahlakın Dini Temeli*, TDVY, Ankara.
- Kılhoğlu, İ.** (1998).*Ahlak Hukuk İlişkisi*. IFAV, Ankara.
- Komisyon** (2018). *Kur’an Kursları Öğretici Kitabı-1*, DİB, İzmir.
- Konuk, Y.** (1994).*Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*, TDVY, Ankara.
- Köse, A.&Ayten, A.** (2021). *Din Psikolojisi*. Timaş, İstanbul.

- Mehmedoğlu, A.U. & Aygün, A.** (2006) “James W. Fowler ve İnanç Gelişim Teorisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, s.117- 139.
- Meydan, H.** (2015).*Din Eğitiminde Manevi Boyut*. Dem, İstanbul.
- Montessori, M.** (2016). *Çocuğunuz Hakkında Bilmeniz Gerekenler*, (Çev.) Zekiye Baykul,Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Morpa Kampüs** (t.y.)*Yardımseverlik Konu Anlatımı*. [Erişim Tarihi: 04. 07. 2023, <https://www.morpakampus.com/konular/7-sinif-din-kulturu-ve-ahlak-bilgisi/yardimseverlik-29576.html>]
- Nelson, J. Lott, L. & Glenn, S.** (2006)*Çocuk Eğitiminde A’dan Z’ye Pozitif Disiplin*, (Çev.) Murat Ersin, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Okul Öncesi Herşey, Kandil Simidi Tarifi.** [Erişim Tarihi: 08.02.2024, <https://www.okuloncesihersey.net/cocuk-yemekleri-hamur-isleri-kandil-simidi.html>]
- Oktay, A.**(2010). Okul Öncesi Dönem. Haluk Yauzer (Ed.).*Ana Baba Okulu*. Remzi Kitapevi, İstanbul, s. 39-51.
- Okumuşlar, M.** (2006). “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.21, S.21, s.237-252.
- Oyunla Eğitim. Ramazan Bayramı Kartı.** [Erişim Tarihi: 07.07.2024, <http://oyunlaegitim.blogspot.com/2020/05/ramazan-bayrami-karti.html>]
- Öcal, M.** (2013). *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. TDVY, Ankara.
- Öncü, A.** (2021). “4-6 Yaş Kur’an Kurslarında Öğreticileri Etkileyen Unsurlar (Denizli Örneği)”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, C.4, S.2, s. 259-282.
- Öncü, A.** (2020). “Din Eğitiminde Sahih İletişimin İmkânı: Martin Buber Ekseninde Kuramsal Bir Öneri”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C.24, S.2, s. 645-664.
- Öncü, A.** (2017). “Sosyal Yapılandırmacılıkla Ekberi Geleneğin Epistemolojik Bağlamda Karşılaştırılması”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S.10, s. 1-15.
- Özavşar, M.E.** v.d. (2012).*Hadislerle İslam*, DİB, Ankara.
- Özdemir, Ö.** (2022). *Din Eğitiminde Ailenin Yeri ve Önemi*. Nobel Bilimsel, Ankara.
- Özdemir, S.** (2016) “Yardımlaşmanın İnsan Psikolojisine Etkileri: Yardımlaşmak Huzur Verir”, *Din ve Hayat*, S.29, s.69-73
- Özdoğan, B.** (2004). *Çocuk ve Oyun*. Anı Yayıncılık, Ankara.

- Piaget, J.** (2015). *Çocuğun Ahlaki Yargısı*, (Çev.) İdil Dünder, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Piaget, J.** (1980). *Epistemoloji ve Psikoloji*, (Çev.) Seçkin Cılızoğlu, Havass Yay. , İstanbul.
- Piaget, J.** (1988). *Çocukta Dünya Tasarımı*, (Çev.) Refia Uğurel Şemin, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Piaget, J.** (2019). *Çocuğun Gözüyle Dünya*, (Çev.) İsmail Yerguz, Dost Yay., Ankara.
- Piaget, J.** (1984). *Genetik Epistemoloji*, (Çev.) Ali Cengizkan, Birey Toplum Yay., İstanbul.
- Sağlam, İ.** (2001). *İslam ve Batı Eğitiminde Okulöncesi Eğitimi*, Yayınevi yok. Bursa.
- Sanat Akademi**, *Çocuk Fotoğrafçılık Kursu Yararları-Neden Çocuklarınıza Fotoğrafçılık Dersi Aldırmalısınız?* [Erişim Tarihi: 11.02.2024, <https://sanatakademi.com.tr/cocuk-fotografcilik/cocuk-fotografcilik-kursu-yararlari>]
- Santrock, J.W.** (2021). *Yaşam Boyu Gelişim*, (Çev.) Galip Yüksel, Nobel Akademik Yayınları, Ankara.
- Selçuk, M.** (1990). *Çocuğun Din Eğitiminde Dini Motifler*. TDVY, Ankara.
- Sert, H.E.** (2004). *Kuranda İnsan Tipleri ve Davranışları*. Bilge, İstanbul.
- Songur, Y.** (1994). *Düşünsel Gelişim Açısından Türkiye’de Çocuk Tiyatrosu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Subaşı, N.** (2014). *Din Sosyolojisine Giriş*. Dem Yayınları, İstanbul.
- Taşçı, R.** (2019). *Ramazan Etkinlikleri1-Okul Öncesi ve Okul Çağı Çocuklar İçin*. [Erişim Tarihi: 23.01.2024, <https://www.youtube.com/watch?v=pmlLDKNnMMY>]
- Tarhan, N.** (2006). *Duyguların Dili*. Timaş, İstanbul.
- Tarhan, N.** (2009). *İnanç Psikolojisi*. Timaş, İstanbul.
- Tarhan, N.** (2009). *Var mı Beni Anlamak İsteyen*. Timaş, İstanbul.
- Tarhan, N.** (2017). *Aile Okulu ve Evlilik*. Timaş, İstanbul.
- Tarhan, N.** (2019). *Sen, Ben ve Çocuklarımız*. Timaş, İstanbul.
- Tongar, H.K.** (2018). *Korkutarak Değil Sevdirek Din Eğitimi*. Hayykitap Yayınları, İstanbul.
- Tongar, H.K.** (2022). *1-5 Yaş Çocuğunun Gelişimi- Beslenmesi Oyunları*. Hayykitap, İstanbul.
- Topçu, N.** (2014). *Psikoloji*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tos, F.** (2001). *Eğitim*. Kariyer Yayınları, İstanbul.
- Tosun, C.** (2005). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Pegem Yayıncılık, Ankara.

- Tuzcuoğlu, S.** (2005).Kişilik Gelişimi, Betül Aydın (Ed.),*Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın, İstanbul, s. 125-157.
- Türk, E.** (2019). İbadet Eğitiminde Oruç, Gülsüm Pehlivan Ağırakça ve Arife Gümüş(Ed.), *Ailede Din Eğitimi*. Yekder Yayınları, İstanbul, s.104-105.
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.** (2023).*Tarihçe*. [Erişim Tarihi: 01.10.2023, <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/>]
- Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK)** 2020 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. [Erişim Tarihi: 01.10.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>]
- TÜİK 2021 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. [Erişim Tarihi: 01.10.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>]
- TÜİK 2022 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. [Erişim Tarihi: 01.10.2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bo%C5%9Fanma-%C4%B0statistikleri-2022-49437&dil=1>]
- Ulutaş, A., Aksoy, A.B. & Çalışkan, Z.** (2016).“Anne-Bebek Etkileşimi”, *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, C.5, S.1, s. 38-44.
- Uludağ, S.** (2005).“Muhabbet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.30, s.386-388
- Ülken, H.Z.** (2022).*Eğitim Felsefesi*. Doğubatı, Ankara.
- Üzümcü, M.** (2020). Okul Öncesinde Din Eğitimi, M.Fatih Genç (ed.),*Din Eğitimi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul , s.93-118.
- Yapıcı, A.** (2016).“Din Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Din Psikolojisi Özel Sayısı*, s.83-113.
- Yavuz, K.** (1983).*Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. DİB, Ankara.
- Yavuz, K.** (2013).*Günümüzde İncanın Psikolojisi*, Boğaziçi Yayınları, Ankara
- Yavuzer, H.** (1996).*Çocuk ve Suç*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Yavuzer, H.** (2013).*Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Yavuzer, H.** (2021). *Resimleriyle Çocuk*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Yaycı, L.** (2005).Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, Betül Aydın(Ed.).*Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın, Ankara, s. 101-124.
- Yaylacı, F.T.** (2018),“Çocuğun Var Olma Çabası: Oyun”, *Din ve Hayat*, S.36, s.112-116.

- Yeniçeri, C.** (2009). *Sevginin Kökleri, Kaynaşma- Hediyeleşme ve İlkeleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Yeşil, R.** (2022). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri, Remzi Y.Kıncal, (Ed.) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s.51-78.
- Yenen, İ.** (2015). “Zaman ve Dindarlık İlişkisi: Ramazan Dindarlığı”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.19, S.62, s.601-616.
- Yılmaz, H.** (2001).Cami Eksenli Din Eğitimi, Recai Doğan ve Remziye Ege (Ed.) *Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara, s.297-315.
- Yılmaz, H.** (2001).Yaygın Din Eğitim Kurumları ve Toplumsal Barış, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S.2, s.329-356
- Yorulmaz, B.** (2017).*Ailede Değerler Eğitimi*. Erkam Yayınları, İstanbul.
- Yörükoğlu, A.** (1983).*Çocuk Ruh Sağlığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Yörükoğlu, A.** (1984). *Aile ve Çocuk*, Aydın Kitapevi Yay.,Ankara.
- Zengin, H. K.** (2018). Din Eğitiminde Eğitsel Oyun ve Oyuncakların Kullanımı. *Din ve Hayat*, S.36, s.122-126.